

VOLO UT SIS – HALUAN SINUN OLEVAN

Ihmisarvon kunnioittaminen ja moraalien erityisaseman säilyminen
ihmisoikeuksien toteutumisessa

Minna Nordling-Salvadorini
Uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma
Elokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Systemaattisen teologian osasto
Tekijä – Författare Minna Nordling-Salvadorini		
Työn nimi – Arbetets titel Volo ut sis – Haluan sinun olevan. Ihmisarvon kunnioittaminen ja moraalin erityisaseman säilyminen ihmisoikeuksien toteutumisessa.		
Oppiaine – Läroämne Uskonnonfilosofia		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum 30.8.2020	Sivumäärä – Sidoantal 84
Tiivistelmä – Referat Miksi ihmisarvon kunnioittaminen ja moraalin erityisasema on ensisijaisen tärkeää eri yhteiskunnallisissa tilanteissa ja erityisesti konflikteissa, joissa niin legaalisten kuin moraalisten ihmisoikeuksien voidaan sanoa jäävän muuttuvien normatiivisten konventioiden, poliittisten muutosten ja mielipiteiden varjoon tai häviävän räikeiden ihmisoikeusrikkomusten vuoksi? Tuleeko ihmisarvon kunnioittamisen ja moraalin erityisaseman säilyttäminen perustua viimekätiseen arvoon, joista emme voi tinkiä? Mitä meidän tulisi haluta, tahtoa ja toivoa? Pro gradu -tutkielmani käsittelee kysymystä siitä, millä tavoin ihmisen moraalinen merkitys ja ihmisarvon kunnioitus säilyvät universaaleiksi ajateltujen ihmisoikeuksien murtumisen jälkeen, jonka aiheuttajina voidaan sanoa olevan sen kaltaiset tekijät, kuten Isis-terroristijärjestön systemaattiset ihmisoikeusrikkomukset, mutta myös yhteiskunnalliset ja poliittiset jännitteet sekä päätökset että näitä ympäröivät julkiset keskustelut. Tutkielmassani tarkastelen moraalisia ja legaalisia ihmisoikeuksia sekä sitä, millä tavoin ihmisarvo eettisenä arvo-ominaisuutena voi oikeuttaa tai olla viimeisenä perustana ihmisoikeuksille. Lähestyn tätä kysymystä filosofian tohtorin ja lääketieteellisen etiikan professorin Veikko Launiksen edustaman normatiivisen etiikan, <i>dignitism</i> in ja konstruktivisen metaetiikan teorian näkökulmasta, jota Launis käsittelee laajasti teoksessaan <i>Ihmisarvo</i> . Launiksen konstruktivinen metaetiikka rakentuu Immanuel Kantin arvokkuusetiikkaan. Ihmisarvo-käsitettä lähestyn kolmen Veikko Launiksen muotoileman filosofisen peruskysymyksen kautta. Näistä ensimmäinen koskee sitä, millä tavoin voimme vaatia ihmisarvon kunnioittamista moraalisiin perustein ja mihin ihmisarvo perustuu. Toinen kysymys koskee sitä, mitä ihmisarvo merkitsee, sekä kolmas, mitä ihmisarvosta seuraa. Tutkielmassa osoitan, miksi ihmisoikeuksien sitominen yksin normatiivisiin konventioihin tai lakeihin on ongelmallista ja miksi ne tarvitsevat perustaakseen pysyvämpää. Tuon esiin historiasta nousevia esimerkkejä, kuten politiikan teoreetikko Hannah Arendtin näkemyksiä totalitarismista ja siitä, miten ihminen menettää oikeutensa oikeuksiin sekä miten ihmisenä oleminen vaarantuu aiemmin kuin elämä itse asetetaan kyseenalaiseksi. Tutkielmani aineistona on ollut eri viestimien kautta avoimesti saatua media-aineistoa, eri ihmisoikeusjärjestöjen raportteja Isis-terroristijärjestöön liittyvistä toimista ja tapahtumista sekä valtion virallisia asiakirjoja että teoriaa ja taustoja koskevaa kirjallisuutta. Tutkielmassa kuvailen ja analysoin eri filosofisia ja teologisia sekä eettisiä ongelmia, joita aiheesta nousee esiin. Julkisen keskustelun eri diskurssit tarjosivat mielenkiintoisen vertailun, ja niistä nousi esiin, että niin yksittäisten kansalaisten kuin poliittisten toimijoiden kannanotoissa, jotka koskivat al-Holin leirillä olevia Suomen kansalaisia, ei ihmisarvon kunnioittaminen, moraalisten ja legaalisten ihmisoikeuksien noudattaminen ole ollut ensisijaista.		
Avainsanat – Nyckelord moraali, ihmisarvo ja dignitismi, Isis ja terrorismi, teologia ja uskonnonfilosofia		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		

Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia
Muita tietoja

Sisällys

1. Johdanto.....	6
1.1. Yleistä kevään 2019 tapahtumista.....	6
1.2. Tutkimuskysymys ja tutkimusmetodi.....	11
1.3. Julkinen keskustelu, uutisointi ja HRW-raportti.....	16
2. Isis-terroristijärjestö.....	19
2.1. Tausta.....	19
2.2. Toiminta, teot ja ihmisoikeusrikkomukset.....	25
3. Ihmisarvo ja ihmisoikeudet.....	29
3.1. Ihmisen identiteetin tuhoaminen, esimerkit historiasta.....	29
3.2. Legaaliset ihmisoikeudet.....	48
3.3. Moraaliset ihmisoikeudet.....	53
4. Ihmisarvo eettisenä arvo-ominaisuutena.....	61
4.1. Millä tavoin voimme vaatia ihmisarvon kunnioittamista, teoreettiset ja moraaliset perusteet.....	61
4.2. Mitä ihmisarvo merkitsee - kantilainen näkemys ihmisarvosta.....	63
4.3. Ihmisarvon merkitys.....	68
4.4. Mitä ihmisarvosta seuraa.....	70
5. Lopuksi.....	72
Lähteet ja kirjallisuus.....	76

1. Johdanto

1.1. Yleistä kevään 2019 tapahtumista ja julkisesta keskustelusta

Vuoden 2019 keväällä maailmalla uutisoitiin näkyvästi Islamic State of Syria and Iraq (Isis) -terroristijärjestöstä.¹ Isis taisteli viimeisistä alueistaan itäisessä Syyriassa lähellä Irakin rajaa Baghuzissa kurdien johtamaa armeijaa Syrian Democratic Forces (SDF) vastaan. Reaaliajassa leviävät kuvat ja videot eri viestimissä, kuten sosiaalisessa mediassa, mutta myös lehdistön ja uutishuoneiden esittämät kuvaukset sekä eri ihmisoikeusjärjestöjen tiedotteet Syyrian tapahtumista nostivat esiin alueen ennennäkemättömän humanitaarisen kriisin. Syyrian humanitaarinen kriisi on kehittynyt edelleen vuodesta 2011, ja se ajatellaan jatkuvan yhä vuosia. Syyriassa 6,5 miljoonaa ihmistä on joutunut siirtymään maan sisällä, näistä viisi miljoonaa on joutunut etsimään turvapaikkaa niin naapurimaista kuin Euroopasta.² Syyriassa vuoden 2011 rauhanomaiset mielenosoitukset tukahdutettiin väkivaltaisesti Syyrian hallinnon toimesta. Tämän seurauksena maassa syttyi sisällissota, jossa kansa nousi presidentti Basar al-Assadin hallitusta vastaan. Konfliktit laajenivat maan sisällä, jossa eri kapinallisjoukot sotivat toisiaan vastaan ja pyrkivät vakiinnuttamaan valtaansa.

Yhtenä kapinallisjoukkona oli Isis. Terroristijärjestö tunnetaan entuudestaan globaalista verkostoitumisesta ja jihadistisesta liikehdinnästä. Jihadistisella liikehdinnällä viitataan sellaiseen ilmiöön ja toimintaan, jossa pyritään luoma yhteiskuntaa, joka on islamistinen. Nämä käsitykset yhteiskunnasta pohjautuvat salafistiseen uskon tulkintaan. Salafismi on sunnalaisen uskon haara, jonka yhtenä tavoitteena on literatistisella ja uskonopillisella puhtaudella palata kolmen ensimmäisen islamin sukupolven harjoittamaan tapaan elää islamia. Salafistisen islamin tulkinta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että siitä seuraisi kaikille sen seuraajille yhteneväistä politiikan tulkintaa, vaan se pitää sisällään useita eri lähestymistapoja politiikkaan ja poliittiseen vaikuttamiseen. Jihadismille olennaista on sen tapa määritellä jihadismi aseelliseksi kamppailuksi sekä muslimin henkilökohtaiseksi velvollisuudeksi. Jihadismin teologialle on ominaista se, että aseellista kamppailua sekä siihen osallistumista pidetään keskeisenä uskonnon harjoittamisen muotona.³ Jihadistiseen liikehdintään

¹ Nbc News Now. Garrity, Patrick 14.11.2015 ja Malkki & Saarinen 2019, 14. Järjestö tunnetaan myös eri nimillä, kuten Isil, joka on lyhennys *Islamic State of Syria and Levantista*, sekä Daesh, joka tulee arabian kielen sanoista *al-dowla al-islamiyya fii-il-iaaq wa-ash-shaam*, joka tietyllä tavalla konjugaatioituna saa merkityksen ”*polkea alas ja murskata*” (Garrity, luettu 15.12.2019). Järjestö itse otti vuonna 2014 käyttöönsä termin Islamilainen valtio, Islamic State, josta tulee lyhenne IS. Historian aikana järjestö on tunnettu myös useilla muilla nimillä, kuten vuonna 1994–2004 se käytti nimeä Monoteismi ja Jihad (Monotheism and Jihad) vuosina 2004–2006 Irakin al-Qaida (Al-Qaeda in Iraq). Vuonna 2006 Uskonsotureiden neuvosto (Mujahideen Shura Ccil) ja Irakin islamilainen valtio (Islamic State of Iraq) vuosina 2006–2013. Vuosina 2013–2014 järjestö tunnettiin nimellä Irakin ja suur-Syyrian Islamilainen valtio (Islamic State of Iraq and as-Sham) (Malkki & Saarinen s. 14). Tutkielmassa käytän lyhennettä Isis johtuen sen jokseenkin vakiintuneesta asemasta eurooppalaisessa uutisoinnissa ja viranomaisien käytössä. Muita termejä käytän suhteutettuna esimerkkeihin.

² Um.fi. Julkaisu 15.12.2017, 3, 5–6. Syyrialaisia turvapaikanhakijoita saapui myös Suomeen. Suomella ei ole suurlähetystöä Syyriassa, jossa olisi diplomaattiedustaja.

³ Malkki & Saarinen 2019, 31, 34–35 ja Poliitikasta.fi. 12.6.2019. Malkki & Saarinen. Isis-järjestön kaltaista ilmiötä on kutsuttu eri termein. Yhtenä vakiintuneena terminä 2010-luvulla on kuitenkin ollut

kiinnitetään useita väkivaltaisia iskuja, joita on toteutettu myös Euroopassa. Näitä iskuja ovat olleet muun muassa Charlie Hebdon toimitukseen tehty isku vuonna 2015, Berliinin joulumarkkinoille tehty isku vuonna 2016 sekä Turun keskustassa tapahtuneet puukotukset vuonna 2017.⁴ Syyrian sisäiset konfliktit ja maan kaoottinen tilanne edistivät Isis-terroristijärjestön nousua mahdollistaen tämän vallata itselleen yhä laajempia alueita. Isis tunnetaan poikkeuksellisen laajoista ihmisoikeusrikkomuksista: muun muassa raa'asta väkivallasta, lapsisotilaiden käytöstä, massamurhista, orjakaupasta, seksiorjista, teloituksista ja kidutuksista sekä eri vähemmistöihin, kuten uskonnollisiin yhteisöihin kohdistuvista vainoista. Keväällä 2019 Isisin vuonna 2014 julistama kalifaatti saatiin murrettua, vaikka ideologian itsensä ei voida sanoa hävinneen. Tuhansia Isis-terroristijärjestön alueella olevia ihmisiä antautui, ja heidät evakuoitiin Baghouzista SDF:n (*Syrian democratic forces*) valvomille alueille, kuten Koillis-Syyriassa olevalle al-Holin leirille, joka sijaitsee autonomisella kurdialueella. YK:n humanitaaristen asioiden koordinoitintoimisto OCHA:n mukaan al-Holin leiri kasvoi keväällä 2019 noin 70 000 pakolaisella, joista 50 000 on lapsia ja 20 000 aikuisia. Näistä 10 000 edustaa muita kansallisuuksia kuin Syyrian. Yhteensä eri kansallisuuksia on noin viisikymmentä.⁵ Suomalaisia leirillä on mediatietojen mukaan noin neljäkymmentä, joista lapsia yhteensä noin kolmekymmentä.⁶

Amerikkalainen uutiskanava Cable News Network (CNN) uutisoi marraskuun kuudentena päivänä Syyriasta vastaanottoalueelta, jonne tuhannet ihmiset Baghouzista olivat paenneet tai poistuneet. Alueelle oli saapunut CNN:n uutisoinnin mukaan 48 tunnissa yli 6000 ihmistä ja lisää oli odotettavissa. CNN:n tekemässä uutisessa toimittaja Ben Wedeman haastatteli Suomen kansalaista, joka oli saapunut vastaanottoalueelle kolmen lapsensa kanssa. Haastattelussa nainen kertoi saapuneensa Syyriaan elääkseen islamilaisessa valtiossa marokkolaisen puolisonsa kanssa. Naisen mukaan puoliso sai surmansa auto-onnettomuudessa. Haastattelussa hän kertoi, että ei enää uskonut Isisiin, vaan selvensi halunsa elää islamin mukaan islamilaisessa valtiossa. Hän kertoi sharia-lain olevan laki, jota tuli noudattaa, mutta huomautti kuitenkin laillisen oikeudenkäynnin olevan ensisijainen. Haastattelussa nainen kertoi haluavansa palata takaisin Suomeen.⁷

radikaali-islamismi, jonka ongelmallisuutena on ollut sen viittaus laajempaan ilmiöön. Yleisesti sillä on tarkoitettu sellaisia islamistisia toimijoita, jotka käyttävät väkivaltaa. Lisäksi ISIS:n yhteydessä on käytetty termiä jihadismi, joka on ollut käytössä myös akateemisessa tutkimuksessa. Analyttisesti se on tarkin termi. Tutkimuksessa käytän termiä jihadismi. Muita termejä käytän suhteessa esimerkkeihin, kuten miten sitä niissä on käytetty. Jihadismi-termi on myös ryhmien itsensä käyttämä termi. Jihadismi terminä on saanut kritiikkiä muslimiyhteisöissä niin länsimaalaisen annettavuuden kuin terroristijärjestön oman määrittelyn vuoksi. Muslimiyhteisöt ovat ehdottaneet ilmiöstä termiä *khajiriitti* (*ne jotka lähtivät*). *Khajiriitti*-termin käyttö on kuitenkin ongelmallinen sen sisältämän tuomitsemiskonnotaation vuoksi.

⁴ Malkki & Saarinen 2019, 14, 62. Tammikko 2019, 133–134. Turun puukotusiskut 18.8.2017: sen tekijä marokkolainen Abderrahman Bouanane oli yksittäinen toimija ja toteutti iskun itsenäisesti, eikä hänellä ollut suoraa kytköstä Isisiin, mutta Isisin edustama ideologia oli Bouananen inspiraation lähde. Bouanane perusteli tekoaan sillä, että länsimaat kohtelivat arabimaita huonosti ja olivat sharia-lakia vastaan.

⁵ Reliefweb.inc. OCHA. 21.11.2019, 1–3.

⁶ Kuronen 2019.

⁷ Cnn.com. Ben Wedeman, Kareem Khadder & Eliza Macintosh. 6.3.2019. 500 ISIS fighters surrender in groups last Syrian enclave.

Niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa uutisoinnin keskiöön nousivat juridiset ja moraaliset kysymykset siitä, tulisiko nämä äidit ja lapset palauttaa takaisin kotimaihinsa ja minkälaisin ehdoin, jos näin voitaisiin toimia. Useiden naisten tiedetään toimineen aktiivisesti jihadistisessa taistelussa ja heidän roolinsa voidaan sanoa olleen keskeinen Isis-terroristijärjestön kasvussa. Sosiaalisessa mediassa on julkaistu videoita, joissa naiset tukevat muun muassa erityisen väkivaltaisia toimia. Naiset kertovat halukkuutensa suorittaa henkilökohtaisesti teloituksia ja oikeuttavat muiden naisten, kuten yazidi-vähemmistöön kuuluvien naisten, hyväksikäytön ja orjuuttamisen. George C. Marshall Centerin terrorismin torjunnan apulaisprofessori Anita Peresin tuokin esiin, että naiset eivät ole olleet ainoastaan aktiivisia väkivallan kannattajia vaan aktiivisia toimijoita.⁸ Samoin lapset ovat joutuneet mukaan aseellisiin koulutuksiin sekä mahdollisesti olleet mukana taisteluissa. Terrorismin tutkijat Leena Malkki ja Juha Saarinen arvioivat, että alueelle muuttaneisiin lapsiin on kohdistunut todennäköisesti myös indoktrinaatiota.⁹

Yli 550 länsimaista naista on lähtenyt Syyriaan ja Irakiin osallistuakseen Isisin toimintaan. Naisten rooli terroristijärjestössä ei kuitenkaan kaikkien kohdalla ole tarkoittanut radikalisoitumista. Osittain on epäselvää se, minkälaisin perustein he ovat alueelle lähteneet sekä minkälainen heidän roolinsa siellä on ollut. Anita Peresin mukaan naisten motivaatio liittyä Isisiin ei välttämättä eroa miesten motivaatiotekijöistä, ja syitä on monia. Työntö- ja vetovoimatekijöinä Peresin mainitsee henkilökohtaiset, poliittiset sekä ideologiset tekijät, ja ne sisältävät myös uskonnollisen ideologian.¹⁰ Useat alueelle lähteneet naiset ovat painottaneet uskonnollista syytä sekä kertoneet tehneensä ”*hijran*”, josta he itse käyttävät termiä ”*mujahijran*” selventääkseen kalifaattiin muuttamisen uskonnollista luonnetta.¹¹ Lähtijät ovat edelleen katsoneet vastanneensa Abu Bakr al-Baghdadin esittämään kutsuun. Kesäkuussa 2014 Isisin senhetkinen johtaja al-Baghdadi esitti kutsun kaikille muslimeillemä elämään islamilaiseen valtioon. Tämä ilmoitus merkitsi myös sitä, että Isis ei ollut enää pelkästään terroristijärjestö, vaan nyt se olisi valtio, vaikka se ei saanutkaan tunnustusta muualla maailmassa.¹² Osa Isisin sisällä olevista naisista on päätyntä sinne pakotetusti ja joutunut järjestön uhreiksi, kuten yazidi-vähemmistön tuhannet naiset. On kuitenkin syytä kysyä myös niiden naisten positiota, jotka ovat päätyneet Isisiin sen tekemän propagandan vaikutuksen kautta, sillä siinä kuvaillaan muun muassa Isisin elämää paratiisin kaltaiseksi.¹³

⁸ Peresin 2018, 37–38. Vuonna 2016 paikallisten lähteiden mukaan Isis käytti ensimmäistä kertaa nuorta tyttöä teloittajana. 12-vuotias tyttö teloitti Irakin Mosulissa viisi naista Islamilaisen valtion valvonnassa (38).

⁹ Malkki & Saarinen 2019, 98–99.

¹⁰ Peresin 2018, 34.

¹¹ Peresin 2018, 32–34. *Mujahirjan* termi tulee Koraanista, ja alkuperäiseltä merkitykseltään se tarkoittaa ”joka välttää tai hylkää huonot asiat”. Myöhemmin termiä on laajennettu koskemaan siirtolaista ja näin on voitu tunnistaa maahanmuuttaja, joka muuttaa parempaan paikkaan Allahin tähden.

¹² Nbcnews.com 2014 ja Peresin 2018, 32. ISIS leader al-Baghdadi calls on muslims to rush to “your state”. “*Rush O muslims to your state. Yes, it is your state*”.

¹³ Peresin 2018, 34–35. ISIS:llä oli sosiaalisen median kautta suunniteltu kampanja, jota pääasiassa johtivat jo ryhmän sisällä olleet naispuoliset kannattajat. Näiden promoottoreiden tehtävänä oli vakuuttaa kaikki ryhmästä ja sen ideologiasta kiinnostuneet naiset kuvauksilla ja tarinoilla, jossa ISIS:n elämää glorifioidaan muun muassa paratiisin omaiseksi paikaksi, *Jannahiksi* (Paradise).

Tutkimukseni keskittyy niihin moraalisiin ja oikeudellisiin seikkoihin, joita asiaan liittyy tai on noussut esiin Isisiin liittyvässä julkisessa keskustelussa. Näitä seikkoja ovat ihmisarvoon sekä moraalisiin että legaalisiin ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset. Ihmisarvon käsite saa usein eri merkityksiä jääden samalla melko epätarkaksi ja kiistanalaiseksi sen merkitysten moninaisuuden vuoksi. Ihmisarvon käsitteenä voidaan ajatella olevan sidoksissa niin uskontoon kuin sekulaareihin kulttuurisiin ajattelumalleihin että yhteisiin konventioihin. Ihmisarvon katsotaan olevan universaalien ihmisoikeuksien lähtökohtana, jotka turvataan oikeusvaltiossa oikeusjärjestyksellä ja lainsäädännöllä. Alueellisia ihmisoikeussopimuksia on muun muassa Kairon ihmisoikeusjulistus islamista vuodelta 1990, ja sen laatijana oli islamilainen konferenssi.¹⁴ Arabimaiden liiton toimesta vuonna 1994 laadittiin Arabiliiton ihmisoikeusperuskirja (*Arab charter on human rights*), johon kuuluu 22 valtiota mukaan lukien Syyria. Sopimus astui voimaan vuonna 2004. Varsinaisesta ihmisoikeusjärjestelmästä ei kuitenkaan tässä yhteydessä voida puhua. Arabialaisen ihmisoikeusperuskirjan on ratifioinut 14 maata. Sopimuksen viidennessä artiklassa taataan jokaiselle oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen, jotka suojataan lailla. Sopimuksen 13. artiklassa kielletään muun muassa kidutus sekä julma ja epäinhimillinen kohtelu. Rangaistuksen muotoja kielto ei kuitenkaan näyttäisi koskevan, eikä esimerkiksi kuolemanrangaistusta kielletä. Sitä on kuitenkin rajoitettu.¹⁵

Suomessa ihmisoikeudet on turvattu perustuslailla ja kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla, jotka se on ratifioinut lainsäädäntöön. Näitä ovat Euroopan ihmisoikeussopimus sekä lasten oikeuksien yleissopimus, jotka ovat sitovia ja oikeudellisesti velvoittavia. Suomen perustuslain 6–7 § sisältävät vaatimuksen yhdenvertaisuudesta sekä ajatuksen tasa-arvosta että jokaisen oikeudesta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Lasten oikeuksien yleissopimuksessa sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille muun muassa ilman heidän vanhempiansa uskontoon tai poliittisiin tai muihin mielipiteisiin perustuvaa erottelua. Sopimusvaltioiden on myös ryhdyttävä kaikkiin sen kaltaisiin toimiin, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä, joka perustuu hänen vanhempiansa asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.¹⁶

¹⁴ Bahaistudies.net. Cairo Declaration on Human Rights in Islam. 5.8.1990.

¹⁵ Refworld.org. Arab Charter of Human Rights. Artiklat 5, 10–13. Kuolemanrangaistusta on rajoitettu sopimuksessa siten, että se määrätään vain vakavimmista rikoksista, sitä ei voida suorittaa alle 18-vuotiaalle, sitä ei voida määrätä poliittisesta rikoksesta tai raskaana olevalle naiselle ennen kuin hän synnyttää eikä imettävään äitiin ennen kuin lapsen syntymästä on kulunut kaksi vuotta.

¹⁶ Edilex.fi. Lainsäädäntö. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6–7 §, yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä yleissopimus lapsen oikeuksista, 31.5.1991. (SopS 59/1991).

Perustuslain 6 §: ”Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.” Yhdenvertaisuuslaki: Lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.”

Yhdenvertaisuuslain 8 § kieltää syrjinnän: ”Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä,

Isis-terroristijärjestön jäsenet ovat syyllistyneet perustavanlaatuisiin ihmisoikeusrikkomuksiin ja sotarikoksiin, joissa ihmisyyttä ihmisarvo sinänsä ovat olleet toissijaisia ja ne on kokonaan välineellistetty muiden päämäärien vuoksi. Niin Suomessa kuin muualla maailmassa on edelleen al-Holin leirillä olevista naisista ja lapsista puhuttu eri keskustelufoorumeilla ja viestimissä vaihtelevin käsittein, kuten Isis-vaimot, Isis-morsiamet, jihadistinaiset, kurkunleikkaajat tai Isis-lapset. Samalla leirillä oleviin naisiin ja lapsiin on kohdistunut voimakasta stigmatisaatiota, epäinhimillistämistä ja pyrkimystä sijoittaa heitä moraalin ulkopuolelle riippumatta siitä, mitkä ovat tosiseikat. Lapset on nähty Isis-ideologian suorana jatkumona, että heidän voitaisiin vain odottaa seuraavan vanhempiensa jälkiä terrorismissa ja ihmisoikeusrikkomuksissa, ei niinkään uhreina tai erityisen suojelun tarpeessa olevina lapsina. Useimmissa keskusteluissa, joita myös Suomessa käytiin valtion sisäisesti, mukaan lukien eri poliittiset toimijat ja viranhaltijat, puhuttiin leirillä olevista suomalaisista turvallisuusuhkana. Julkisessa keskustelussa korostunut kansallinen turvallisuusuhka ohitti useita yksilön perus- ja ihmisoikeuksia, joiden voidaan ajatella koskevan kaikkia ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Julkiseen keskusteluun eivät leirillä olevat itse päässeet osallistumaan yhdenvertaisen kansalaisen näkökulmasta. Huomionarvoista on myös se, että minkäänlaista laillista tutkintaa tai oikeudellista prosessia ei al-Holin leirillä olevista suomalaisista ole tehty tai käyty.

Oikeuskansleri Tuomas Pöystille tehtiin asiasta useita kanteluita, joissa arvosteltiin Suomen hallitusta ja senhetkisiä ministereitä siitä, että he eivät ole ryhtyneet Suomen lainsäädännön, konsulipalvelulain eivätkä kansainvälisten sopimusten mukaisesti toimenpiteisiin al-Holin leirillä olevien suomalaisten kotiuttamiseksi Syyriasta. Oikeuskanslerin ratkaisu julkaistiin 9.10.2019. Ratkaisussaan oikeuskansleri Pöysti tuo esiin oikeudellisen arvionsa siitä, miten perus- ja ihmisoikeudet puoltavat sitä, että valtioneuvosto pyrkii kansainvälisen oikeuden mukaisesti sekä konsulipalvelulain mukaisten toimivaltuuksien nojalla ja niiden puitteissa kotiuttamaan ainakin lapset. Oikeuskansleri ei nähnyt aihetta epäillä valvontavaltansa alaisuudessa olleiden toimineen lain tai virkavelvollisuuksiensa vastaisesti asiassa.¹⁷

Suomessa keskustelu jakautui eri kulttuurilinjoihin sekä politisoitui jakaen muun muassa eduskuntapuolueiden mielipiteitä, mutta erityisesti yksittäisten kansanedustajien kesken yhteinen konsensus rakoili siitä, miten tulisi toimia al-Holin leirillä olevien

kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.” Perustuslain 7 §: (...) Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapauden menetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapauden menetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.”

¹⁷ Okv.fi. 9.10.2019, 1–13. Oikeuskanslerin ratkaisu: ”Oikeudellinen arvioni on, että perus- ja ihmisoikeudet, erityisesti perustuslain 7 §, lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kappale, 6 artikla ja niiden perustuslain 22 §:ssä säädetty turvaamisvelvoite puoltavat sitä, että valtioneuvosto pyrkii kansainvälisen oikeuden mukaisesti ja konsulipalvelulain mukaisten toimivaltuuksiensa nojalla ja puitteissa kotiuttamaan ainakin suomalaiset ja heihin rinnastuvat lapset” (13) ja ”Käytettävissä olevien tietojen perusteella valtioneuvosto on selvittänyt ja selvittää asiaan liittyviä toimintavaihtoehtoja ja -edellytyksiä. Katson, että minulla ei ole aihetta epäillä kenenkään valvontavaltansa kuuluvan menetelleen lain tai virkavelvollisuuksiensa vastaisesti asiassa. Kantelut eivät näin ollen ole johtaneet toimenpiteisiin.” (13).

suomalaisten lasten ja äitien kanssa. Tämä johti lopulta joulukuussa 2019 oppositiopuolueiden hallitukselle esittämään välikysymykseen, joka koski al-Holin leirissä olevia suomalaisia naisia ja heidän lapsiaan sekä heidän kotiuttamistaan Suomeen.¹⁸ Kysymyksiä al-Holin leiriläisten turvallisuudesta tai terveyteen liittyvistä seikoista ei välikysymyksessä esitetty. Kysymyksiä siitä, toteutuvatko al-Holin leirillä olevien suomalaisten oikeudet Suomen kansalaisina, ei niin ikään ollut mukana. Välikysymyksen yhteenvedossa selvitettiin, että ministeriössä oli meneillään operaatio, joka vaarantaisi kansallisen turvallisuuden, ja välikysymyksessä vedottiin suojelupoliisin arvioon siitä, että Syyriasta al-Holin leiriltä palaavat lisääisivät kansallista turvallisuusuhkaa. Arviossa ei kuitenkaan selvitetty, millä tavoin tarkalleen ottaen turvallisuusuhka lisääntyisi.¹⁹ Hallitus julkaisi linjauksen 16.12.2019 al-Holin suomalaisten kotiuttamisesta ennen 17.12.2019 antamaa välikysymysvastaustaan. Linjauksessa on kymmenen kohtaa, joissa tuodaan julki hallituksen tahtotila. Al-Holin leirillä olevat lapset tulisi kotiuttaa niin pian kuin mahdollista, sekä kaikissa tilanteissa tavoitteena on turvata lapsen etu.²⁰

1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät

Tutkielmassa tarkastelen al-Holin leirillä olevien suomalaisten aikuisten ja lasten tilannetta sekä osoitan, millä tavoin julkisessa keskustelussa sekä virallisissa kannanotoissa on huomioitu tai jätetty huomioimatta perustavanlaatuiset ihmisoikeudet, jotka perustuvat lakiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä yhtäläiseen moraaliseen ihmisarvon kunnioittamiseen. Tutkimukseni kohdistuu eri ajallisesti ja paikallisesti koskeviin tapahtumiin, joissa yhtenä toimijana on ollut Isis-terroristijärjestö ja joista on laajalti käyty julkista yhteiskunnallista keskustelua. Käyttämäni esimerkit, kuten uutisointi tai eri ihmisoikeusjärjestöjen raportit, kohdistuvat ajallisesti pääsääntöisesti 2000-luvulle ja siitä eteenpäin keskittyen Isisin toiminta-ajan ympärille aina vuoden 2020 kevääseen asti. Käyttämäni esimerkit olen valinnut sen perusteella, että ne ovat vapaasti saatavilla kaikille sekä herättäneet yleisesti laajaa kiinnostusta ja yhteiskunnallista keskustelua. Lisäksi ne ovat poliittisten päättäjien, valtion virkamiesten tai kansainvälisen humanitaarisen järjestön kannanottoja, joilla voidaan katsoa olevan yhteiskunnallista merkitystä laajemmin, sekä niihin mielipiteisiin, joita asiasta muodostetaan ja jolla voidaan ajatella olevan vaikutusta myös yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Esimerkit ovat kuitenkin vain pieni osa sitä yhteiskunnallista keskustelua, jota aiheen ympärillä on käyty. Esimerkit toimivat yhtenä sekä yleisluontoisena perspektiivinä aiheeseen. Tutkielmassa kuvailen myös aiempia tapahtumia historiasta, jotta kokonaiskuva tarkentuu siitä, miten ihmisarvoa ja ihmisyyttä on merkityksellistetty eri yhteiskunnallisissa tilanteissa.

¹⁸ Eduskunta.fi. Välikysymys VK 3/2019 vp. Välikysymyksessä moitittiin senhetkistä hallituksen antamaa epäselvää tiedotusta sekä epäiltiin ulkoministerin antaneen ristiriitaista tietoa. Välikysymyksessä kyseenalaistettiin iltakoulussa tehtyjen päätösten sitovuus sekä katsottiin, että asia olisi pitänyt tuoda valtioneuvoston yleisistuntoon päätettäväksi.

¹⁹ Eduskunta.fi. Välikysymys VK 3/2019 vp.

²⁰ Valtioneuvosto.fi. Valtioneuvoston viestintäosasto 16.12.2019, tiedote 678/ 2019.

Yhtenä lähteenä käytän politiikan teoreetikko Hannah Arendtin (1906–1975)²¹ teosta *Totalitarismin synty* (*The Origins of Totalitarianism, 1948*), jonka on suomentanut Matti Kinnunen. Teoksessaan Arendt analysoi 1900-luvun totalitaristisia ilmiöitä, natsismia ja stalinismia. Arendt tarkastelee lisäksi rasismia ja antisemitismia mutta myös luovuttamattomien ihmisoikeuksien ongelmallisuutta. Lähtökohtaisesti luovuttamattomissa ihmisoikeuksissa perusajatuksena oli, että niitä ei johdeta muista oikeuksista tai laeista. Ihminen itse oli niiden lähde sekä lopullinen päämäärä, eikä niiden suojaksi katsottu tarvittavan muita auktoriteetteja tai lakeja, koska kaikkien muiden lakien katsottiin perustuvan niihin.²² Tämä osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi. Arendt nostaa esiin luovuttamattomien ihmisoikeuksien paradoksaalisuutta viitaten seikkaan, että ne koskivat ”teoreettista ihmistä” ja yksilöä, joka on vailla ihmisyhteisöä. Arendt huomauttaa, että tämänkaltaista ihmistä ei kuitenkaan löytynyt mistään, sillä ihmiset elävät aina jonkinlaisessa ihmisyhteisössä. Arendt kirjoittaa, miten ihmisoikeudet liitettiin nopeasti kansalliseen vapautumiseen ja miten ainoastaan kansan täysivaltainen vapaus kykeni takaamaan ihmisoikeudet. Kansa oli julistettu suvereeniksi ihmisen nimissä, ja kansan oikeus täysivaltaiseen itsehallintoon ajateltiin Arendtin mukaan takaavan ihmisen ”luovuttamattomat” oikeudet. Ihmisoikeudet samaistettiin Arendtin mukaan nyt kansan oikeuksiin. Samalla se merkitsi emansipoituneen ihmisen, joka juuri oli löytänyt arvonsa sisältään eikä korkeammasta järjestyksestä, päätyvän takaisin kansan jäseneksi. Hän huomauttaa ihmisen kuvan, jonka ajateltiin olleen yksilö, olevan nyt kansa. Luovuttamattomat ihmisoikeudet yhdistettiin kansalaisoikeuksiin, eikä näiden kahden välisiä eroja kyetty määrittelemään tarkasti.²³

Arendt tuo esiin, miten ihminen menettää oikeutensa joutuessaan ihmisyhteisön, valtion tai kansansa ulkopuolelle. Hän kirjoittaa, että koska ihmisoikeudet määriteltiin ”luovuttamattomiksi” ja kaikista hallituksista riippumattomiksi, kävi ilmi, että heti kun ihmisellä ei ollut omaa hallitusta, joutuvat he turvautumaan vähimmäisoikeuksiinsa, joita mikään auktoriteetti tai instituutio ei ole suojelemassa ja takaamassa. Arendt selvittää, että luovuttamattomien ihmisoikeuksien toteutuminen osoittautui mahdottomaksi, aina kun ilmestyi ihmisiä, jotka eivät olleet minkään suvereenin valtion kansalaisia. Tämä tapahtui myös niissä maissa, jossa perustuslaki nojasi luovuttamattomiin ihmisoikeuksiin.²⁴ Arendt tuo esiin tärkeän huomion siitä, miten ihmisoikeuksien menettämisen jälkeen voi yksilön tilanne edelleen johtaa lopulta moraalisen minuuden tuhoamiseen ja ainoastaan yksilön ainutkertainen identiteetti estää tekemästä ihmisistä eläviä ruumiita. Ainutkertainen

²¹ Arendt 2013a. Vuonna 1964 toimittaja Günter Gausin televisiohaastattelussa Arendt katsoo professionsa olevan enemmän politiikan teoreetikko kuin filosofi. *“I don't belong to the circle of philosophers. My profession, if one can speak of it at all, is political theory. I neither feel like philosopher nor do I believe I've been accepted in the circle of philosophers.”*

²² Arendt 2013, 359–360. Arendt kirjoittaa ihmisen itsensä ollen nyt oma herransa myös kaikissa oikean ja väärän kysymyksissä. Tämän hän mainitsee olevan sama kuin se, että kansa oli julistettu ainoaksi herraksi kaikissa julkisissa kysymyksissä.

²³ Arendt 2013, 359–361.

²⁴ Arendt 2013, 359–361.

identiteettiä ei kuitenkaan ole ollut suojassa tuholta, kuten lukuisat historian kauheet meille osoittavat menneisyydestä mutta myös tästä ajasta.²⁵

Ihmisoikeuksien syvimpänä ajatuksena voidaan sanoa olevan sen, että ne kuuluvat kaikille. Tähän on kuitenkin esitetty myös vastakkaisia argumentteja filosofisessa keskustelussa, jossa on analysoitu ihmisoikeuskäsitettä, ihmisoikeuksien olemassaoloa sekä sen sisältöä, luonnetta että universaalia perusteltavuutta sekä oikeudellista asemaa. Kiistanalaista on se, voidaanko ihmisoikeuksien lopultakaan sanoa kuuluvan kaikille tai missä mielessä voidaan ylipäättään puhua universaaleista ihmisoikeuksista. Yhtenä filosofisena huolenaiheena on ollut esimerkiksi se, että ihmisoikeudet perustuvat moraalisiin uskomuksiin, joiden voidaan ajatella olevan kulttuurisesti suhteellisia, ja niiden puolustaminen on vahvasti liittynyt etnosentrismiin.²⁶

Etnosentrismiä on puolustanut muun muassa yhdysvaltalainen filosofi Richard Rorty (1931–2007), jonka ajattelua tuon myös esiin. Rortyn etnosentrismi ei kuitenkaan tarkoita sen kaltaista etnosentrismiä, jota kansallismielisten populistien etnosentrismillä voidaan ajatella tarkoittavan ja jossa uskotaan tietyn etnisen yhteisön olevan verrattain tärkeämpi tai johon muita etnisiä ryhmiä verrataan. Rortyn etnosentrinen ajattelu käsittää pikemminkin idean siitä, että olemme sopeutuneet (*accultural*) tiettyyn yhteisöön ja sopeutus tekee tietyistä vaihtoehtoista mahdollisia tai mahdottomia. Rortyn ajattelun voidaan sanoa olevan hyvin kielikeskeistä. Rortyn mukaan arvomme nojaavat hermeneuttisiin keskusteluihin, jolla ei Rortyn mukaan ole vakiintunutta menetelmää riitojen ratkaisemiseksi, eikä niissä voi olla absoluuttisia arvoja tai sitoumuksia. Rorty pyrkii vapauttamaan meidät metafysisistä perusteista, ja hänen mukaansa on aloitettava siitä, missä olemme. Rortyn mukaan transkulttuurisia tai universaaleja ihmisoikeuksia ei ole, koska ei ole olemassa universaalia ihmisluontoa, joka toimisi luonnollisesti oikeuksien perustana.²⁷

Ihmisoikeuksia koskevia teorioita on useita, ja niitä on muodostettu monesta eri näkökulmasta. Ihmisoikeuksien perustaa ja sen teorioita koskevassa filosofisessa keskustelussa on esitetty kysymys myös siitä, mistä ihmisoikeudet saavat normatiivisen voimansa ja miksi ihmisoikeuksilla on normatiivista voimaa, jos näin on. Edelleen perustateorioita koskevassa keskustelussa on kysytty, mitä kriteerejä meidän tulisi käyttää arvioidessamme ihmisoikeuksia käsitteleviä filosofisten väitteiden vahvuutta. Kysymys siitä, onko mahdollista löytää yhtä oikeaa teoriaa koskemaan ihmisoikeuksien perustaa, on johtanut edelleen kysymykseen siitä, onko tällaista yhtä teoriaa olemassa.²⁸

Länsimaisessa ajatteluperinteessä ihmisyyteen on kiinnitetty erityinen moraalinen arvo, joka on yhtäläinen kaikille ihmisille. Ihmisarvo ja ajatus yhteisestä jaetusta ihmisyydestä että kaikkien oikeudesta elämään johtaa meidät ihmisoikeuksien moraalisten kysymysten ytimeen. Legaalisten ihmisoikeuksien lisäksi tarkastelen tutkimuksessa toisena näkökulmana moraalisia ihmisoikeuksia sekä kysymystä siitä, millä tavoin ihmisarvo, jonka voidaan sanoa

²⁵ Arendt 2013, 359–374, 520–530.

²⁶ Nickel 2013.

²⁷ Rorty 1993, 67–68 ja Philips 1999, 83.

²⁸ Kuosmanen 2014. Jaakko Kuosmanen tuo esiin, että ihmisoikeusteorioiden argumentit voidaan sisällöllisesti jakaa kolmeen yleiseen kategoriaan: ihmisoikeuksien perusta, ihmisoikeuskäsitteen rajaus ja velvollisuudet.

olevan eettinen arvo-ominaisuus, voi oikeuttaa tai olla viimeisenä perustana ihmisoikeuksille. Filosofian tohtori ja lääketieteellisen etiikan professori Veikko Launis on puolustanut yhtenä tutkimukseni lähteenä olevassa teoksessaan *Ihmisarvo* (2018) normatiivisen etiikan tulkintaa, josta hän käyttää termiä *dignitismi*. Launis toteaa dignitismin rakentuvan Immanuel Kantin (1724–1804) moraaliajattelulle.²⁹ Launis muotoilee teoksessaan kolme filosofista peruskysymystä siitä, miten voimme ihmisarvokäsitettä lähestyä. Nämä kolme kysymystä toimivat tutkimukseni filosofisina lähtökohtina ihmisarvoon. Ensimmäinen kysymys koskee sitä, millä tavoin voimme vaatia ihmisarvon kunnioittamista moraalisiin perustein ja mihin ihmisarvo ylipäättään perustuu. Toisena kysymyksenä on se, mitä ihmisarvo merkitsee, sekä kolmantena, mitä ihmisarvosta seuraa.³⁰

Tutkimuksessani lähestyn ihmisarvoa ja moraalisia kysymyksiä niin valistusajan filosofin Immanuel Kantin arvokkuusetiikan näkökulmasta, jossa ihmisellä on arvo sinänsä ja sen merkitys, että arvo löytyvät ihmisenä olemisesta itsessään, kuin Veikko Launiksen puolustaman teorian konstruktivistisen metaetiikan näkökulmasta, jossa ihmisarvon kunnioittamisella on moraalinen erityisasema ja joka tukeutuu Immanuel Kantin arvokkuusetiikkaan.³¹

Tutkielmani ei varsinaisesti ole Immanuel Kantia koskeva tutkimus, joten tuon esiin Kantin teoriaa yleisellä tasolla ja siinä määrin kuin katson sen olevan relevanttia ihmisarvon kunnioittamiseen liittyvissä moraalisisissa kysymyksissä. Immanuel Kantin teokset *Käytännöllisen järjen kritiikki* (*Kritik der praktischen Vernunft*, 1788) ja *Moraalin metafysiikan perustus* (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785) toimivat myös tutkielman lähteinä. Suomentaja Markus Nikkarla selvittää Moraalin metafysiikan perustuksessa, miten Kant perustelee teoksessaan subjektiivissa itsessään olevaa moraalilakia, jonka lähde on järjessä itsessään. Kant jakaa järjen käskyt hypoteettisesti ja kategorisesti käskeviin. Kantin mukaan tahdon päämäärät ovat suhteellisesti hyviä ja järjen käskyt taas jonkin hyvän saavuttamiseksi ovat kaavaltaan hypoteettisia, eikä siten voi käskä tahtomaan jotakin perimmäistä päämäärää. Järki on kuitenkin moraalisen toiminnan määräytymisperuste, koska se voi olla myös kategorinen. Kategorinen imperatiivi ei tarvitse rajoittavaa ehtoa, vaan käsky perustuu lain yleisyyteen. Se koskee järjen käskyä sinänsä hyvään toimintaan, eikä käsky koske siten päämäärää. Kantin mukaan kategorinen imperatiivi on moraalisuuden imperatiivi, mikä tarkoittaa sitä, että toimintamme pitää olla omaa toimintaamme koskevan

²⁹ Launis 2018, 9. Veikko Launis selvittää tulkitsevansa Kantin moraaliteoriaa siten, että moraalinen päätöksenteko ja arvottaminen ovat perustaltaan yleisiä ja jaettuja. Niistä ei voida sanoutua irti ilman, että menettäisimme asemamme moraalisisina toimijoina, mikä tarkoittaa samalla moraalisten näkökulmien menettämistä asioihin. Launis huomauttaa, miten ihmisarvon perustalta arvotamme sekä valitsemme, mikä on niin kulttuurisesti kuin yhteiskunnallisesti määräytynyttä sekä sopimuksenvaraista.

³⁰ Launis 2018, 15–16.

³¹ Launis 2018, 272–273 ja Kant 2014, 80–81. Launis huomauttaa, että Kant itse ei käyttänyt termiä *ihmisarvo*, vaan puhui *moraalisesta arvokkuudesta*. Kant kirjoittaa *Moraalin metafysiikan perustuksessa* seuraavasti: ”... että pelkän ihmisyyden- järjellisenä luontona-arvokkuuden ilman mitään muuta sillä saavutettavaa päämäärää tai etua, ja siis kunnioituksen pelkkää ideaa kohtaan, tulisi toimia tahdon tinkimättömänä ohjeena, ja että juuri tämä maksimiin riippumattomuus kaikista sellaisista houkuttimista tekee maksimista ylevän ja jokaisesta järjellisestä subjektista, arvollisen olemaan päämäärien valtakunnan lakiasäättävä jäsen.”

periaatteen mukaista, jonka voimme tahtoa tulevan samalla yleiseksi laiksi. Kantin mukaan tämä käsky on ehdottoman välttämätön, joten se on laki.³²

Filosofi ja uskonnonfilosofian professori Sami Pihlström (1969) tuo esiin artikkelissaan *Kantian Transcendental Pessimism and Jamesian Empirical Meliorism* (2020) Kantin ihmisyyttä koskevia käsityksiä ja muun muassa sitä, että Kantin moraalilaki koskee yksin ihmistä ja yksinomaan ihminen tarvitsee sitä. Pihlström tuo esiin Kantin pessimistisen ajattelun sisältävän idean siitä, että emme olemukseltamme ole luonnostaan yksin hyviä, vaan olemme ”luonnostaan korruptoituneita” (*naturally corrupted*). Tämä tekee moraalisuuden vaikeaksi, mutta ei ylitsepääsemättömäksi, sillä emme ole ”välttämättä korruptoituneita” (*necessarily corrupted*). Tarvitsemme kipeästi moraalilakia, jonka autonominen järkemme asettaa meille käytännöllisessä käytössämme, sillä ihmisen empiirinen taipumus asettaa etusijalle oman onnellisuuteensa, hyvinvointinsa tai henkilökohtaiset tarpeensa moraalilain vastaisesti. Koska emme välttämättä ole korruptoituneita, on meillä inhimillinen mahdollisuus moraalisen hyvyyden harjoittamiseen, joka on Kantin mukaan myös velvollisuutemme. Moraalisen hyvyyden mahdollisuus koskee kuitenkin vain ihmistä, sillä esimerkiksi enkelit, joilla olisi pyhä tahto, tai eläimet eivät pystyisi toimimaan hyveellisesti vastuun ja taipumuksen välisen ristiriidan vuoksi.³³

Tutkimuksessa on yksi hyvin laaja tutkimuskysymys: Millä tavoin ihmisen moraalinen merkitys ja ihmisarvo säilyvät ihmisoikeuksien murtumisen jälkeen, jonka aiheuttajana voidaan sanoa olevan sen kaltaiset tekijät, kuten Syyrian sisäiset konfliktit että Isis-terroristijärjestön systemaattiset ihmisoikeusrikkomukset, mutta yhtäältä ne poliittiset ja yhteiskunnalliset jännitteet ja päätökset, jotka tulevat näiden ulkopuolelta, kuten Yhdysvalloista tai eri Euroopan maista? Samalla tutkimuksen tärkeys aiheesta on itsensä selittävä ja valaisee sitä, miten valtiot tai eri ryhmittymät ovat omalta osaltaan mukana joko ylläpitämässä tai horjuttamassa universaaleiksi ajateltuja ihmisoikeuksia sekä vaikuttamassa yhteisöjen käsityksiin että konventioihin siitä, mitä on ihmisyyys ja ihmisarvo.

Tutkimusmetodina on teologinen ja filosofinen käsite- ja argumentaatioanalyysi, jota voidaan käyttää eri tutkimusongelmien selvittämiseen. Filosofisella käsite- ja argumentaatioanalyysillä tarkoitetaan yleisesti käsitteiden, käsitejärjestelmien sekä niiden synnyn että niiden keskinäisten suhteiden selvittämistä. Menetelmässä tuodaan esille niitä kriteerejä, joiden avulla voidaan arvioida perustelujen pätevyyttä, kelpuuttaa mukaan tai ohittaa ne perustelut, joita on esitetty. Tutkimuksessa käytän myös taustalähtöistä menetelmää, joka on täydentämässä ja kontekstualisoimassa aihettani, kuten käyttämäni esimerkit yhteiskunnallisista keskusteluista ja niiden diskursseista.³⁴

Tutkimukseni etenee seuraavasti. Johdantoluvussa tarkastelen julkisuudessa käytyä yhteiskunnallista keskustelua, joka koskee niitä al-Holin leirillä olevia naisia ja lapsia, jotka ovat aiemmin eläneet Isis-terroristijärjestön hallinnoimilla alueilla tai ovat muulla tavoin kytköksissä Isis-terroristijärjestöön. Toisessa luvussa käsittelen Isis-terroristijärjestön taustoja, toiminnan motiiveja ja tekoja, joiden voidaan sanoa olevan ihmisoikeusrikkomuksia. Tässä

³² Kant 2014, 7–34.

³³ Pihlström 2020, 10–13.

³⁴ Jolkkonen 2007 ja Hallamaa.

luvussa nostan esiin erityisesti Isisin yazidi-vähemmistöön kohdistuneet ihmisoikeusloukkaukset ja siitä koituneita seurauksia. Lisäksi kuvaan historiasta nousevia esimerkkejä tuoden esiin erityisesti Hannah Arendtin näkökulmia ja kiinnitän huomiota siihen, miten ihmisyyttä on murennettu oikeuksien menettämisen kautta. Kolmannessa luvussa analysoin legaalisia ja moraalisia ihmisoikeuksia suhteessa al-Holin leiriläisiin sekä niiden laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Neljännessä luvussa analysoin ihmisarvon kunnioittamisen teoreettisia ja moraalisia perusteita sekä sitä, mitä ihmisarvo merkitsee ja mitä siitä seuraa.

1.3. Julkinen keskustelu, uutisointi ja HRW-raportti

Maaliskuun 23. päivänä 2019 tapahtunut Isis-terroristijärjestön kalifaatin kukistuminen nosti julkisen keskustelun valokeilaan ne ihmiset, jotka olivat ennen asuneet kalifaatin alueella, mutta nyt antautuneet, paenneet tai poistuneet esimerkiksi Koillis-Syyriassa sijaitsevalle al-Holin leirille, jota ylläpitävät SDF:n joukot. Vuodesta 2011 on Euroopasta alueelle lähtenyt arviolta noin 5300 ihmistä. Kolmasosa näistä on palannut Eurooppaan ja toinen kolmasosa kuollut. Kalifaatin kukistumisen jälkeen osa taistelijoista ja heidän perheistään on piileskellyt tai heidät on pidätetty.³⁵ Euroopan maissa, kuten myös Suomessa, julkinen keskustelu tilanteesta politisoitui. Suomessa keskustelun diskurssia hallitsi turvallisuusuhan ja riskien korostaminen sekä yleisesti eri väitteet, jotka koskisivat eritoten poliittista prosessia ja sitä, millä tavoin päätökset leiriläisten kotiuttamisesta tehtäisiin sekä mikä niiden oikeudellinen peruste on. Julkisessa keskustelussa yksittäisten poliitikkojen konsensus rakoili, eikä jakolinjoilta välttytty.³⁶ Kansallisen turvallisuusuhan korostuminen keskusteluissa ohitti niin ikään sen, miten turvata leirillä olijoiden perus- ja ihmisoikeudet. Keskusteluissa yhtenä kysymyksenä oli se, tulisiko Euroopan maiden palauttaa kansalaisistaan pelkästään lapset vai myös äidit. Suomessa julkinen keskustelu sai laajamittaista huomioita. Aiheeseen ottivat kantaa myös useat yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa olevat henkilöt.³⁷

Niin oppositio- kuin hallituspuolueiden yksittäiset poliitikot osallistuivat keskusteluun sosiaalisessa mediassa, kuten Twitterissä, joka yhtenä julkisena yhteiskunnallisena foorumina on mahdollistanut poliittisen vaikuttamisen ulottuvan laajemmalle yleisölle. Keskustelujen poliittisen luonteen vuoksi ei kannanottojen seuraamuksista tai kantavuudesta voida tietää etukäteen. Keskusteluun osallistuneiden reaktiot ovat olleet erilaisia riippuen kulttuurisesta jakolinjasta, jonka voidaan sanoa näkyvän erityisen hyvin poliittisen verkkovaikuttamisen kautta muodostuneissa keskusteluissa. Kahtiajako näkyy keskusteluissa siten, että toisinaan al-Holin leirillä olevia Suomen kansalaisia on puolustettu ja korostettu heille kuuluvia niin

³⁵ Coolsaet & Renard 2019.

³⁶ Selkälä 2019. Kansainvälisen oikeuden tutkija Toni Selkälä selvittää, miten eurooppalaisessa keskustelussa on valinnut kansallisen turvallisuusuhan korostaminen vastauksena kysymykseen, tulisiko Euroopan maiden kansalaiset kotiuttaa.

³⁷ Presidentti Niinistö 2019. Presidentin verkkosivuilla julkaistussa kirjoituksessa Niinistö kommentoi aihetta. Niinistö ei tuonut esiin oikeusvaltioperiaatetta, lakia ja kansainvälisten sopimusten noudattamista suhteessa al-Holin leiriläisiin muuten kuin mainiten, että niistä on eriäviä mielipiteitä. Niinistö kirjoittaa, että Suomen tulee auttaa lapsia. Moraalisen velvollisuuden Niinistö katsoo olevan ilmiselvä, mutta jättää moraalisen velvollisuuden ulkopuolelle äidit, vaikka äideillä on oikeus konsulipalveluihin.

moraalisia kuin legaalisia ihmisoikeuksia, kun taas toinen puoli haluaa siirtää al-Holin leirin Suomen kansalaisten legaaliset ihmisoikeudet taustalle ja tuoda etualalle heidän omat legaaliset ihmisoikeudet vedoten muun muassa turvallisuuteen. Jälkimmäisen tyyppisessä keskustelussa ominaista on ollut myös vihamielisyys al-Holin leiriläisiä kohtaan, eikä merkitystä ole näyttänyt olevan sillä, ovatko he syyllistyneet johonkin vai eivät. Tuomio ja ratkaisuvälillä syyllisyydestä ei näissä keskusteluissa ole jäänyt oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti riippumattomien tuomioistuinten käsiteltäviksi.

Yhtenä huomionarvoisena seikkana on se, että ne suomalaiset, jotka al-Holin leirillä ovat ja joita keskustelu ensisijaisesti koskee, eivät suoraan ole voineet itse osallistua näihin keskusteluihin. Keskustelua on käyty valtion sisällä olevien kansalaisten kesken samalla poissulkien ulkopuolelle al-Holin leirillä olevat kansalaiset. Keskustelut ja siihen liittyvä viestintä al-Holin leiriläisistä on herättänyt laajaa arvostelua, mutta myös paheksuntaa. Toisinaan viestien kautta on pyritty samaan aikaan jonkinlaista kansantuomioistuinta tai viitattu jopa kansalaisuuden menettämiseen.³⁸ Kansainvälisen oikeuden professori Martti Koskenniemi arvio oikeudellisesta näkökulmasta al-Holin suomalaisten leiriläisten tilannetta ja selvittää asian olevan kohtuullisen selvä oikeudellisesta näkökulmasta. Al-Holin leirillä olevat lapset sekä heidän huoltajansa tulee auttaa Suomeen. Koskenniemi huomauttaa, että tämän jälkeen Suomen sosiaaliviranomaisten ja poliisin täytyy ryhtyä tarvittaviin toimiin, kuten äitien haastatteluihin ja tutkintaan, mikäli äidit ovat siellä jotain tehneet. Koskenniemi jatkaa tulkitsevansa hallituksen ja oikeuskanslerin tekemää linjausta positiivisessa hengessä, jossa he ovat halunneet noudattaa lakia sekä tuoda lapset ja äidit Suomeen. Koskenniemi selvittää, että jos hallitus linjaisi niin, että leirillä paikan päällä valittaisiin äitejä, se ei olisi yksin moraalisesti väärää, vaan se olisi laitonta.³⁹

Kansainvälinen ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watch (HRW) raportoi 23.7.2019 al-Holin leirin kestävämmästä oloista sekä vaati maita auttamaan kansalaisiaan, jotta he pääsisivät takaisin kotimaihinsa välittömästi. Järjestö vaatii niin autonomista kurdihallintoa kuin leirillä olijoiden kotimaiden varmistavan, että pidätykset määrätään lain mukaisesti, henkilökohtaisesti sekä kaikilla vankien kansainvälisen oikeuden mukaisilla perusoikeuksilla, mukaan lukien säilöönnoton oikeudellinen valvonta.⁴⁰

³⁸ Paananen & Nalbantoglu 2019, Halla-aho 2019 ja Thelocal.dk. Keskustan puheenjohtaja, valtiovarainministeri Katri Kulmuni teki kyselyn sosiaalisessa mediassa siitä, tulisiko suomalaisia al-Holin leirillä olevia auttaa. Kysely herätti laajaa arvostelua ja sai myös ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watchin Euroopan mediajohtajan Andrew Stroehleinin huomion. Stroehlein huomauttaa Twitter-tilillään, miten ihmisoikeudet eivät ole sosiaalisessa mediassa tehtäviä julkisia äänestyksiä. Hän kysyy: ”Mitä on odotettavissa seuraavaksi. Julkisia hirttäjäisiä, perustuen stadionin katsojien hurrauksen äänenvoimakkuuteen.” Perussuomalaisten puheenjohtaja Jussi Halla-aho kirjoittaa twiitissään, miten Tanskassa on voimaan saatettu laki, jossa Tanska voi hallinnollisella päätöksellä ottaa ilman oikeudenkäyntiä ja tuomioistuinten päätöstä Tanskan kansalaisuuden pois niiltä Isisin vierastaistelijoilta, joilla on kaksoiskansalaisuus. Halla-aho huomauttaa, miten Suomessa toimitaan toisin. Tätä tilannetta Halla-aho kutsuu ”elämäksi punavivhreässä hölmölässä”. Tanskassa voimaan saatettu laki tarkoittaa samalla sitä, että Tanska ei ota vastuuta näiden ihmisten mahdollisten tekojen selvittämisestä ja saattamisesta oikeuden eteen.

³⁹ Koskenniemi 2019.

⁴⁰ Middle East Eye 2019 ja Human Rights Watch 2019. Kolmen vierailunsa aikana al-Holin leirissä kesäkuussa järjestö löysi yli tulvivia käymälöitä, jätevesien valumisia repaleisiin teltoihin ja asukkaita juomasta pesuvettä

Toimittaja Antti Kuronen on haastatellut al-Holin leirillä olevia suomalaisia naisia. Naiset ovat haastatteluissa kertoneet leirin olosuhteista sekä peloistaan, jotka koskevat heidän omaa ja lasten turvallisuutta.⁴¹ Leirin sisäiset jännitteet, jotka johtuvat ideologian synnyttämästä ristiriidasta, ovat aiheuttaneet pelkoa. Jotkut leirin Isisin ideologian kannattajista pitävät osaa leiriläisistä uskottomina ideologialle. Leirillä on sytytetty telttoja palamaan sekä tehty raakaa väkivaltaa. Useammassa haastattelussa naiset ovat tuoneet ilmi omaa syyttömyyttään. Kysymyksiin siitä, miksi naiset ovat halunneet elää Raqqassa, jossa Isis on syyllistynyt hirmutekoihin sekä pitänyt yazidi⁴²-vähemmistöön kuuluvia orjinaan, naiset vastaavat kaikki eläneensä normaalia elämää ja kertovat, että teloitukset sekä se, mitä yazideille⁴³ tapahtui, ei ollut heidän arkeaan. Naiset kiistävät kokeneensa sellaista tai olleensa edes osa sitä. He sanovat islamilaisen valtion olleen miesvaltainen maailma, jossa miehet tekivät asioita, ja selventävät heidän paikkansa olleen kotona. Kysymykseen siitä, miksi naiset ovat päättäneet jatkaa asumistaan Raqqassa, vastaa yksi haastateltavista alun perin ihanteena olleen halun elää sharia-lain alla sekä elää islamilaisen elämäntavan mukaisesti.⁴⁴

2. Isis-terroristijärjestö

2.1. Tausta

Isisin taustoja ymmärtääkseen, sivuan myös sen historiaa ja alkuvaiheita, luodakseni yleiskuvaa järjestön keskeisistä vaiheista ja sen ideologiaan vaikuttaneista henkilöistä. Ääri-islamismien kannattajat ovat pieni osa islamistisesta liikkeestä, jonka keskeisenä piirteenä on islamin määrittäminen henkilökohtaisen uskon lisäksi kaikki elämän osa-alueet kattavana järjestelmänä. Islamismi, joka ilmiönä on hyvin monimuotoinen, esittää yhtenä tavoitteenaan palata ”oikeaan” islamiin sekä soveltaa näitä periaatteita islamilaisen yhteiskunnan ja valtion luomiseen. Islamismi on 1900-luvun alussa syntynyt aate, joka oli yhtenä reaktiona

matoja sisältävistä tankeista. Järjestö raportoi muun muassa konfliktissa haavoittuneista lapsista, joilla oli ihottumaa, ihohaavoja johtuen loisista, turvonneita raajoja ja vatsoja. Lapsia on kuollut leirillä akuuttiin ripuliin sekä influenssan kaltaisiin infektioihin. Lisäksi kuolemaan on johtanut aliravitsemus, heikko terveydenhuolto vastasyntyneille sekä hypotermia. Naiset ovat joutuneet synnyttämään telttoissa ilman lääkäreitä tai kättilöä.

Vuonna 2019 al-Holin leirillä kuoli 517 ihmistä, suurimmaksi osaksi lapsia.

⁴¹ Kuronen 2019. Naiset ovat kertoneet leirillä tapahtuneista väkivaltaisuuksista, kuten leiriltä löydettyistä kuoliaaksi puukotetuista ihmisistä.

⁴² Darke & Leutheuser 2014. Yazidit ovat Irakissa, Sinjarin vuoristoalueella asuva etninen ja uskonnollinen yhteisö.

⁴³ Human Rights Council 2016. Raportissa selvitetään muun muassa seuraavasti: ”Isis on syyllistynyt kansanmurhaan, useisiin rikoksiin ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksiin yazidi-vähemmistöä vastaan. Isis on pitänyt tuhansia yazideja orjina, seksuaalisina orjina, vankeinaan, kiduttanut sekä kohdellut epäinhimillisellä ja halventavalla kohtelulla, pakkosiirroilla, sellaisten elämäolosuhteiden aiheuttaminen, joka on johtanut hitaaseen kuolemaan, yazidi-miesten ja -naisten erottaminen, henkiset vammat, vanhempien ja lasten erottaminen siten, että lapset on sijoitettu Isis-taistelijoiden kanssa, jolloin heidät on erotettu myös omasta uskonnollisesta yhteisöstään ja vakaumuksestaan ja käytännöistään sekä identiteettinsä yazidina poistettu. Isis aikoi tuhota Pohjois-Irakissa Sinjarin alueella olevan yazidi-vähemmistön kokonaan.”

⁴⁴ Kuronen 2019 ja Nousiainen 2014. Anu Nousiaisen artikkeli vuodelta 2014 kertoo kahdesta suomalaismuslimista, jotka lähtivät vapaaehtoisesti pyhään sotaan ja liittyivät Isisin riveihin. Kummallekin heistä se oli ainoa oikea tapa elää islamia todeksi ja olla Jumalan tiellä.

osmani-imperiumin hajoamiseen sekä eurooppalaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin vaikutteisiin, joita Euroopasta virtasi Lähi-itään.⁴⁵ Historiallisen osmanivaltakunnan hajottua Ranska ja Britannia jakoivat osmani-imperiumin alueet suurvaltojen etupiireiksi, mandaattirajoiksi. Filosofian tohtori Ari Kerkkänen on tuonut esille, että keinotekoiset raja-alueet olivat omiaan heikentämään väestön yhteenkuuluvuuden tunnetta. Näiden kahden jakolinjan poliittisen luonteen vuoksi ne eivät korvanneet perhettä, heimoa ja uskontoa. Kerkkäsen mukaan osmani-imperiumin hajoaminen merkitsi samalla yhteiskunnan eri osa-alueiden sekä elämän traumatisoitumista samalla politisoiden uskontokuntaisuuden, heimolajiteetin ja etnisyyden, mikä leimaa edelleen tämän hetkistä tilannetta muun muassa Syyriassa.⁴⁶

Terrorismin tutkijat Leena Malkki ja Juha Saarinen selvittävät, miten islamin tulkinnalle on alun alkaen ollut tunnusomaista sen sisällään pitämä yhteiskuntajärjestystä määrittävä sosiopoliittinen järjestelmä. Islam on ollut vahvasti osa islamilaisten hallintojärjestelmiä aina 1900-luvulle saakka. Tämän rinnalla on kuitenkin ollut vaikuttamassa maallinen laki sekä paikalliset kulttuuriset tekijät.⁴⁷ 1980-luvulla jihadismi alkoi muotoutua modernina ideologiana ja yhteiskunnallisena liikkeenä islamistisen liikkeen sisällä ja sen radikaalissa siivessä. Afganistanin ja Neuvostoliiton välinen konflikti sekä vierastaistelijamobilisaatio toimivat kasvualustana liikkeen päähaaran klassisen jihadismin muodostumiselle.⁴⁸ Afganistanin konfliktin yhteydessä jihadismi sai kansainvälisen ulottuvuuden. Arviolta noin 35 000 ääri-islamilaista lähti 43 muslimimaasta Afganistaniin osallistuakseen jihadiin.⁴⁹

Toimittajat Hassan Hassan ja Michael Weiss kirjoittavat, miten Pakistanissa lähellä Afganistanin rajaa sijaitseva kaupunki Hayatab toimi ulko- ja sisäänkäyntinä Afganistaniin. Hayatab oli kaupunki, jossa mahdollistui esimerkiksi sotilaiden, salakuljettajien, vakoojien ja rikollisten majoittuminen, ainainen odottaminen ja suunnittelu. Kaupunki oli myös operatiivinen päämaja alkujaan saudiarabialaiselle Osama bin Ladenille (1957–2011), joka oli perustamassa organisaatiotaan al-Qaeda-terroristijärjestöä. Bin Ladenin mentorina toimi

⁴⁵ Malkki & Saarinen 2019, 28–29.

⁴⁶ Kerkkänen 2017, 24–29. Kerkkänen on toiminut Suomen Lähi-idän instituutin FIME:n johtajana vuosina 2011–2014.

⁴⁷ Malkki & Saarinen 2019, 27–29. Malkki ja Saarinen huomauttavat tämän hetkisen islamin poliittisen ulottuvuuden olevan kuitenkin verrattain tuoreempi ilmiö. 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla pieni osa islamistisista liikkeistä on myös pyrkinyt saavuttamaan tavoitteensa väkivalloin sekä vallankumouksellisin keinoin. Näihin liikkeisiin on viitattu eri termein, kuten ääri-islamismi, väkivaltainen islamismi ja radikaali-islamismi (29).

⁴⁸ Malkki & Saarinen 2019, 38.

⁴⁹ Tucker-Jones 2011, 47–56. Afganistanin sodassa Neuvostoliittoa vastaan merkittävää koulutusta ja raha-avustusta afgaanisille tuli Pakistanin kautta Yhdysvalloista. Washingtonin avustukset kasvoivat vuoden 1982 35 miljoonasta dollarista aina kuuteensataan miljoonaan vuoteen 1987 mennessä. Pakistanilaiset, jotka ensin itse olivat saaneet Yhdysvaltojen Central Intelligence Agencyelta, CIA:lta, koulutusta ja aseita, valvoivat niiden siirtymistä Afganistaniin, kouluttivat afgaanisisejä sekä hoitivat asetoimitukset Afganistaniin. Selvää erottelua ei kuitenkaan ollut siinä, saiko koulutuksen afgaani vai Afganistaniin tullut ulkomaalainen jihadisti.

tuolloin Hayatabin johtava islamin teoreetikko, palestiinalainen Abdullah Azzam,⁵⁰ jonka vuonna 1984 julkaisema kirja nousi manifestiksi afganistanilaisille mujahiideille, jihadia käyville taistelijoille. Kirjoissaan *Join the Caravan* (1987) ja *Defence of muslims lands* (1984) Azzam kirjoittaa, miten muslimeilla on oikeus karkottaa valloittajat tai miehittävät armeijat pyhältä maaltaan.⁵¹ *Join the Caravan*, jonka teksti on paikoitellen hyvin kaunopuheista ja emotioihin vetoavaa, tuo esiin eksplisiittisesti ja tarkoituksenhakuisesti vastakkainasettelua uskovien ja ei-uskovien välillä sekä muslimien uskonyhteisöön (*umma*) kohdistuvaa uhkaa. Kirja on osoitettu yksityiskohtaisine ohjeineen niille, jotka ovat esittäneet kysymyksiä Afganistaniin saapumisesta ja taisteluun osallistumisesta. Kirjassaan Azzam painottaa jokaisen muslimin yksilöllistä velvollisuutta niin jihadiin, jonka katsoo olevan islamin korkein huippu, kuin velvollisuutta herättää uskovia. Azzam perustelee teologiaansa vetoamalla oppineisiin, kuten suufimystikko, filosofi Ibn al-Arabiin (1165–1240),⁵² sekä islamin pyhiin kirjoituksiin ja Koraaniin. Azzamin mukaan näiden kahden velvollisuuden, jihadin ja uskovien herättelyn kautta saavutettu menestys on Allahilta. Sen kaipausta on kuitenkin lähtöisin subjektista itsestään tai saatanasta. Jihadi, joka on vastaus Allahin kutsuun, voi Azzamin mukaan johtaa sellaiseen loppuun, jonka päämääränä on marttyyrikuolema ja joka on Allahin tahdon mukaista. Kirjoituksessa Azzam esittää kutsun miespuolisille muslimille taisteluun Jumalan polulla ja perustelee syitä jihadiin kuudellatoista eri kohdalla.⁵³

Tutkija Thomas Hegghammer katsoo Azzamin ajattelua ohjanneen sellaiset moraaliset näkemykset, kuten kunnioitus Jumalaan ja usko kuolemanjälkeiseen elämään, jotka kumpusivat intuitiivisesti hänen uskonnollisesta vakaumuksestaan. Toisaalta ajattelun taustalla oli yhtä lailla vähemmän intuitiivisia vaikutteita. Ensimmäisenä näistä Hegghammer mainitsee Azzamin arvostuksen intellektuaaliseen itsenäisyyteen. Azzamin mukaan ideat tulisi arvioida niiden ansioiden mukaan, ei niinkään maineen perusteella. Azzamin teologia sisältääkin eri perinteiden sekoitusta ja terminologiaa, eikä hänen ajatteluaan voidaan suoraan kategorisoida esimerkiksi joko muslimiveljeskuntaan tai salafismiin kuuluvaksi. Toisena Azzamin etiikkaa ja maailmankatsomusta 1980-luvulla oli ohjaamassa pan-islamismi. Azzam katsoi *umman*, uskovien yhteisön olevan tärkein sosiaalinen kategoria. Kolmantena Azzamin eettisenä elementtinä Hegghammer mainitsee Azzamin uskon uskonnollisen koulutuksen hyötyihin, ja neljäntenä eettisenä elementtinä oli harjoittelun ja aktivismin tärkeys, joka

⁵⁰ Hassan & Salleh 2009 ja Religion Scope 2002. Abdullah Azzamilla oli maisterin tutkinto islamilaisesta oikeuskäytännöstä Damaskoksen yliopistosta sekä tohtorin tutkinto al-Azharin yliopistosta Kairosta, Egyptistä. Azzam toimi myös opettajana Jordanian yliopistossa, Ammanissa, sekä Kansainvälisessä islamilaisessa yliopistossa Pakistanin Islamabadissa, jonne hän meni Neuvostoliiton Afganistaniin hyökkäyksen jälkeen ollakseen lähempänä tapahtumaa ja voidakseen perehtyä siihen. Azzam omistautui myöhemmin jihadille Afganistanissa. Azzam rekrytoi vierastaistelijoita ja keräsi lahjoituksia ympäri maailmaa.

⁵¹ Hassan & Weiss 2016, 5 ja Tasnim Altaf 2017. Abdullah Azzamin iskulause oli "*Jihad and rifle alone; no negotiations, no conferences, no dialogues*".

⁵² Chittick 2020.

⁵³ Azzam 2002.

voidaan linkittää teologiseen kehykseen *tawhid, the oneness of God* ja joka on keskeinen termi salafismissa.⁵⁴

Azzamin kirjoituksilla on ollut merkittäviä vaikutuksia jihadismiin. Niiden pohjalta muodostui klassinen jihadismin haara, jonka keskiössä oli muslimien ja muslimeille kuuluvien alueiden puolustus missä tahansa päin maailmaa ulkoista vihollista vastaan. Azzam ei kuitenkaan tarkoittanut jihadilla vielä konfliktialueiden ulkopuolella käytettävää aseellista aktivismia. Azzamin mukaan hyökkäys muslimien alueille vaati välittömästi aseellista puolustamista. Siihen tulisi osallistua ei yksin alueella olevan väestön, vaan kaikkien muslimien uskonnollisesta velvollisuudesta johtuen. Tätä jihadia Azzamin mukaan tulisi tukea niin poliittisen eliitin kuin uskonoppineiden. Azzam katsoi aseellisen jihadin mahdollistavan täydellisen islamilaisen yhteiskunnan ja suurvallan toteutumisen. Azzam korostaa kirjoituksissaan uskonnollisen marttyyriuden merkitystä, ja sillä voidaan sanoa olevan merkittävää vaikutusta myöhempien jihadismin suuntausten kehitykselle. Azzamin kirjoitukset sekä aktiivinen vierastaistelijoiden rekrytoiminen toimivat taustavoimana jihadismin laajenemiselle, vaikka se poikkesi al-Qaedan globaalin jihadin ja Isisin edustamasta globaalin sektariaanisen jihadismin muodosta, jossa väkivallan kohteina ovat myös siviilit konfliktialueiden ulkopuolella. Azzamin suosio aiheutti liikkeen sisällä myös jännitteisyyttä ja tyytymättömyyttä. Azzam salamurhattiin vuonna 1989 Peshawarissa, Pakistanissa.⁵⁵

Jihadistisille liikkeille on ollut ominaista pyrkiä muutoksiin aseellisen toiminnan kautta. Uskontulkinnat ovat muuttuneet, ja niitä on suhteutettu toimintaan siten, että niillä on voitu oikeuttaa väkivaltaisia toimia poliittisen ja strategisen tilanteen vaatimalla tavalla. Tilanteiden muuttuvuuden vuoksi on liikkeen sisällä syntynyt myös ristiriitoja uskonopillisen puhtauden vaalimisen että strategisen ja ideologisen opportunismin välillä, mikä on johtanut siihen, että liikkeellä on eri haaroja. Ensimmäinen haara näistä on aiemmin mainittu klassinen jihadismi. Kaksi muuta ovat globaalin jihadismin suuntauksia. Toinen on al-Qaedan globaali jihadismi, joka oli vaikutusvaltaisin haara jihadistisen liikkeen sisällä 2000-luvulle tultaessa. Al-Qaeda oli keskusjohtovetoinen organisaatio, jolla oli eri aktivismimuotoihin erikoistuneita

⁵⁴ Hegghammer 2020, 290–291.

⁵⁵ Malkki & Saarinen 2019, 39 ja Hamming 2019. Tore Hamming tuo artikkelissaan esiin, miten ilmapiiri 1990-luvun molemmin puolin oli Peshawarin harjoitusleireillä negatiivinen. Azzamin kuoltua ja Bin Ladenin ollessa poissa oli tilalle tullut johtajuus paineita ja rikkonaisuutta arabiafgaanien keskuudessa. Tästä johtuen Algerian, Persianlahden ja Pohjois-Afrikan arabialaisista nuorista koostuvan ryhmän opillisesti jäykempi jihadi-suuntaus pääsi kasvamaan. Näiden nuorten jihadistien keskuudessa oli sekä tyytymättömyyttä ja halveksuntaa al-Qaedan johtajia kohtaan että auktoriteetin kyseenalaistamista. Yhtenä kysymyksenä oli myös haluttomuus taistella talebanien rinnalla johtuen talebanien uskon ja islamin lain tulkinnasta että heimon tavoista. Kritiikki laajennettiin koskemaan myös arabiafgaaneja, joiden katsottiin olevan uskonnollisesti ja opillisesti riittämättömiä. Nuoret löysivät uusia johtajia, joita seurasivat, eivätkä kokeneet heitä liian rajoittavina. Uudet johtajat tulivat Jalalabadin alueelle asumaan ja perustivat uusia harjoitusleirejä. Niin kutsuttu Jalalabadin koulukunta sai alkunsa täältä. Leireillä toimi myös sharia-virkamies, joka vastasi leirin uskonnollisesta opista. Yksi merkittävä sharia-virkamies oli egyptiläinen Abu Abdullah al-Muhajir (Abdul Rahman al-Ali), joka arvosteli ankarasti talebaneja ja al-Qaedaa, vaikka myöhemmin liittyikin siihen. Muhajir edusti opillisesti tiukkaa salafismi-jihadismia ja vei ideologiaa opillisessa puhtaudessa äärimmilleen painottaen vahvasti takfiria. Muhajirista tuli vuonna 1998 al-Qaedan sharia-yliopiston dekaani.

verkostoja ympäri maailmaa. Organisaatio toimi Afganistanissa vuosina 1996–2000 varsin vapaasti ylläpitäen myös harjoitusleirejä, joissa koulutettiin jihadisteja. Terrorismin vastaisen toiminnan seurauksena järjestö heikkeni vuosien aikana. Järjestön Yhdysvalloissa syyskuussa 2001 World Trade Centeriin toteuttamien massiivisten terroristi-iskujen jälkeen Yhdysvallat ja Britannia aloittivat yhteisen operaation ”kestävä vapaus”, jonka yhtenä tarkoituksena oli pysäyttää ääri-islamien leviämistä ja eritoten al-Qaeda ja Afganistania hallinneet talebanit.⁵⁶ Al-Qaeda teki useita iskuja erityisesti länsimaita sekä niitä symbolisesti edustavia kohteita vastaan. Al-Qaedan heikkenemisestä ja useiden johtohenkilöiden kuolemasta huolimatta se ei ole lakannut toimimasta. Kolmas jihadististen liikkeen haaroista on Isisin edustama sektariaaninen globaali jihadismi, jonka merkitys korostui 2010-luvun aikana Syyrian ja Irakin konfliktissa sekä Isisin sotilaallisen menestyksen vuoksi että sen pyrkimyksissä laajentua.⁵⁷

Isisin ideologian muodostumiselle on ollut keskeistä niin kutsuttu Jalalabadin koulukunta, joka korosti uskonnollista puhtautta, *takfir*-opin tärkeyttä sekä jihadististen johtajien auktoriteettien vastustamista että vapaamman väkivallan käyttöä. Sen tuli kohdistua myös niihin ryhmiin, joiden suhtautuminen uskonnolliseen puhtauteen oli vapaamielisempää.⁵⁸

Isisin perustaja Abu Musad al-Zarqawi (1966–2006), ensimmäiseltä nimeltään Ahmad Fadeel Nazzal al-Khalaylah,⁵⁹ oli entinen katurikollinen Jordanian Zarqasta. Zarqawi sai vaikutteita islamismista Al Husayn Ben alin moskeijassa, jossa länsimaisen demokratian ja modernisaation katsottiin olevan uhkana. Zarqawi ilmoittautui vapaaehtoisesti taistelemaan monikansallisten muslimien jihadiin, Afganistanin konfliktiin, jota käytiin vuosina 1978–1992 Neuvostoliittoa ja sen miehitystä vastaan.⁶⁰ Zarqawi matkusti vuonna 1989 Afganistaniin, mutta osallistui taisteluihin kuitenkin vasta vuonna 1991. Zarqawi palasi Jordaniaan vuonna 1993 osallistuen siellä jihadistiseen liikehdintään. Zarqawi jäi kiinni terrori-iskun suunnittelusta vuonna 1994 ja sai viidentoista vuoden vankeustuomion kuulumisesta terroristijärjestöön ja laittomien aseiden hallussapidosta.

⁵⁶ Tucker-Jones 2010, 47–48. Afganistanissa toimi myös useita muita terrorismiryhmiä, kuten Kashmirin separatistit, Jaish-e-Mohammed-liike, Uzbekistanin islamilainen liike sekä useita uiguurien ja tsetseeniseparatistien ryhmiä.

⁵⁷ Malkki & Saarinen 2019, 39–43. Al-Qaeda teki useita iskuja länsimaissa ja niiden ulkopuolella. Näitä olivat muun muassa Yhdysvaltojen suurlähetystöön kohdistuneet iskut Tansaniassa ja Keniassa vuonna 1998 sekä syyskuun 2001 iskut World Trade Centeriin Yhdysvalloissa, juniin kohdistuneet iskut Espanjan Madridissa vuonna 2004 sekä Lontoon metro- ja linja-auto iskut Britanniassa.

⁵⁸ Malkki & Saarinen 2019, 46. Takfir viittaa sellaiseen käytäntöön, jossa ne muslimit, jotka ovat omaksuneet toisenlaisen uskonkäytännön, julistetaan vääräuskoisiksi, sekä näin ollen heihin voidaan oikeuttaa uskonnollisin perustein väkivalta.

⁵⁹ Global security.org.

⁶⁰ Saarinen & Malkki 2019, 39 ja Hassan & Weiss 2016, 2–3. Leena Malkki ja Juha Saarinen tuovat esiin, miten konfliktialueelle oli matkannut tuhansia vierastaistelijoita, jotka ennen olivat keskittyneet omiin kansallisiin konflikteihin radikaali-islamistisissa ryhmissä. Jihadismi sai uuden viitekehyksen, ja sen taistelija ja aktivistiverkostot laajenivat kansainvälisiksi. Saarinen ja Malkki katsovat näiden verkostojen merkityksen näkyvän eritoten vierastaistelijailmiön yleistymisessä, joka kosketti muslimimaiden ja muslimiväestön konflikteja eri puolilla maailmaa 1990-luvulla.

Zarqawi päätyi ensin Jordaniassa Swaqan vankilaan. Sieltä hänet siirrettiin neljän vuoden päästä al-Jabarin vankilaan, joka toimi Zarqawin ”yliopistona” ja jossa hänen ideologiansa sai vahvistusta.⁶¹ Zarqawi palasi Afganistaniin vuonna 1999 ja perusti oman ryhmän nimeltä *Jamaat al-Tawahid wa-l-jihad*⁶² (*Group of Gods unity and jihad*) al-Qaedalta saadun raha-avustuksen turvin. Ryhmään liittyneet ensimmäiset jäsenet olivat Levantin alueen valtioista kotoisin olevia arabijihadisteja. Ryhmä liittyi vuonna 2004 al-Qaedaan hetkellisesti, vaikka se ei täysin jakanut sen edustamaa jihadistista ideologiaa. Zarqawin ryhmällä oli aluksi jonkin asteista autonomiaa, joka jäi kuitenkin lyhyeksi.⁶³ Afganistaniin saapumisen jälkeen Zarqawi tutustui Abu Abdullah al-Muhajiriin.⁶⁴ Zarqawi vaikutti Muhajirin teologiasta ja kutsui hänet leiriinsä Heratiin pitämään kurssia. Muhajir aloitti tuolloin tekemään kirjaansa *The jurisprudence of jihad*, jolla perusteltiin myös Isisin teologista perustaa ja väkivaltaisten tekojen oikeutuksia. Tutkijat Charlie Winter ja Abdullah K. Al-Saud katsovatkin Muhajirilla olleen massiivista vaikutusta jihadistisen ajattelun kehitykseen sekä modernin terrorismin muotoutumiseen viimeisten neljän vuosikymmenen aikana. Zarqawi jakoi Muhajirin teologian muun muassa itsemurhan ja marttyyrikuoleman laillisuudesta. Zarqawin ryhmä kopioi Muhajirin kirjat ja opetti niitä ryhmän jäsenille. Tekstit toimivat teoreettisena pohjana oikeuttamassa jihadistien suorittamia tekoja. Zarqawi käytti Muhajirin työtä laillistaakseen muun muassa muslimien mielivaltaisen tappamisen Irakissa. Zarqawi pyrki saamaan Muhajirin johtamaan shariakomiteaa, jonka epävirallisena johtajana hän itse toimi. Shariakomitea Mujahideen Shura Council oli irakilainen kattojärjestö ja vasta perustettu Mesopotamiaan. Zarqawi epäonnistui kuitenkin pyrkimyksissään saada Muhajir sen johtoon.⁶⁵ Tämän jälkeen Zarqawi nosti Muhajirin teokset ydinteksteiksi jihadistien harjoitusleirille. Winter ja al-Saud huomauttavat Muhajirin teologian ja älyllisen perinnön olevan keskeisellä sijalla Isisin opissa, ja se olisi sitä vielä tulevana vuosikymmeninä. Muhajirin teologiset teoriat ja sellaiset pohdinnat kuin vankien kidutus ja polttaminen, salamurhat sekä biologisten aseiden käyttö ovat toimineet Isisin käytännön taustalla, ja ne on johdettu hyödylliseksi jihadille.⁶⁶

Zarqawin ajatteluun oli keskeisesti vaikuttamassa 1990-luvulla Maqdisi ideologisena hahmona sekä hänen teologiansa, kun taas 2000-luvulla tilalle tuli Muhajirin äärimmäisiä ideoita edustava teologia. Samalla Zarqawi siirtyi kauemmas Maqdisin vaikutuspiiristä. Maqdisin ja Muhajirin keskeisiä teologisia eroavaisuuksia voidaan sanoa oleva muun muassa

⁶¹ Malkki & Saarinen 2019, 47 ja Hassan & Weiss 2016, 7–12. Zarqawi toimi yhdessä jordanialaispalestiinalaisen uskonoppineen, salafisti-teoreetikko Abu Muhammad al-Maqdisin kanssa, johon Zarqawi oli tutustunut Pakistanissa Haytabin kaupungissa. Zarqawi ja Maqdisi tekivät käännytystyötä ympäri Jordaniaa moittien hallitusta ja lämmittäen suhteita Israeliin sekä vastustaen Amerikan imperialistista roolia Lähi-idässä.

⁶² Bunzel 2015, 14.

⁶³ Hamming 2019. Al-Qaedan silloinen jäsen, egyptiläinen Al-Zawahiri, josta Osama bin Ladenin kuoleman jälkeen tuli al-Qaedan johtaja, lähetti Zarqawille kirjeen, jossa katsoi Zarqawin toimien Irakissa olevan epäviisaita ja mainitsi, että tämän tulisi pidättäytyä tarpeettomasta takfirista sekä sopeutua al-Qaedan ohjeisiin.

⁶⁴ Ks. viite 54.

⁶⁵ Hamming 2019.

⁶⁶ Al-Saudi & Winter 2016.

käsitykset itsemurhapommituksista tai siitä, millä tavoin suhtaudutaan shiiamuslimeihin. Jihadismiin erikoistunut tutkija Tore Hamming katsookin, että Maqdisi ei suoraan kategorisesti kieltänyt itsemurhapommituksia, vaan hänen terminologiassaan sitä pidettiin marttyyrikuolemana. Maqdisi ei kuitenkaan pitänyt sitä laillisena käytäntönä eikä hyväksynyt shiiamuslimien ekskommunikaatiota. Muhajirin *The jurisprudence of jihad* -kirjalla on niin ikään ollut suuri vaikutus Zarqawin toimissa Irakissa sekä edelleen Zarqawin kuoleman jälkeen islamilaisessa valtiossa.⁶⁷

Terrorismin tutkijat Malkki ja Saarinen tuovat esiin, että Zarqawin ryhmän ensisijainen kiinnostus oli toteuttaa vallankaappaus Levantin maissa. Ryhmän sisällä tapahtui muutoksia ja rikkonaisuutta Afganistanin hyökkäyksen johdosta, ja ideologia muotoutui osittain vuosina 1999–2002 Afganistanissa. Sen tavoitteet ja strategia, jotka ovat lähellä nykyistä, muotoutui kuitenkin vasta Irakissa vuonna 2003 alkaneen hyökkäyksen jälkeen. Tällöin Zarqawin ja hänen ryhmänsä päämääräksi muodostui puhtaan islamilaisen yhteiskunnan luominen. Ryhmä pyrki kohti tavoitteitaan lietsomalla sektariaanisen sisällissodan shiia- ja sunnimuslimien välillä. Ryhmä suoritti useita terrori-iskuja, jotka kohdistuivat muun muassa shiiojen johtajiin ja rakennuksiin. Saarinen ja Malkki huomauttavat, miten Zarqawi profiloitui poikkeuksellisen väkivaltaisena johtajana. Zarqawin johtama ryhmä sai kyseenalaista mainetta muiden jihadistipiirien sisällä toimitettuaan Qatarin valtion omistamalle medialle al-Jazzeeralle videon, jossa teloitetaan amerikkalainen panttivanki irrottamalla hänen päänsä puukolla. Teloittaja oli mahdollisesti Zarqawi.⁶⁸

Vuonna 2006 Zarqawi menehtyi Yhdysvaltojen suorittamassa iskussa. Tämän jälkeen ryhmällä oli vaikeuksia johtuen muuttuneesta toimintaympäristöstä sekä sitä kohdanneista menetyksistä. Malkki ja Saarinen selvittävät, miten ryhmä brändäsi itsensä uudelleen ja vaihtoi nimensä Irakin Islamilaiseksi valtioksi (ISI). Vuonna 2010 ryhmän johtajaksi nousi Abu Bakr al-Bagdadi. Ryhmä oli onnistunut tähän mennessä juurtumaan syvemmälle yhteiskuntaan, erityisesti Irakin sunnialueille. Irakin poliittisten jännitteiden kasvu sekä turvallisuustilanteen heikentyminen että Yhdysvaltain joukkojen vetäytyminen vuonna 2011 edesauttoivat ryhmän vahvistumista ja pääsyn kansainvälisen politiikan valokeilaan. Samoin Syyrian kansannousun kehittyminen aseelliseksi konfliktiksi edesauttoi ryhmän kansainvälisyyskehitystä. Helmikuussa 2014 yhteinen historia al-Qaeda ja Zarqawin perustaman ryhmän välillä loppui.⁶⁹ Saatuaan lisää resursseja ja rekrytoituja ryhmä voimistui vallaten suurimman osan Irakin sunnialueista kesäkuussa 2014. Tämän jälkeen sen silloinen johtaja, Abu Bakr al-Bagdadi julisti islamilaisen valtion syntyneen sen valloittamille alueille Syyriassa ja Irakissa.

2.2. Toiminta, teot ja ihmisoikeusrikkomukset

Isisin edustama ekstremistinen toiminta on ollut julkista, ja se on saanut runsaasti näkyvää mediahuomiota erityisesti sen äärimmäisen väkivallan käytön vuoksi. Isisin tekemät

⁶⁷ Hamming 2019.

⁶⁸ Malkki & Saarinen 2019, 47–49 ja Ollivant 2014.

⁶⁹ Sly 2014.

raakuudet ja islamilaisen utopian luominen ovat olleet globaalisti eri medioissa esillä. Samaan aikaan Isis on onnistunut rekrytoimaan tuhansia vierastaistelijoita salafi-jihadistisella ideologiallaan käyttäen tehokkaasti hyväkseen globaalia verkostoitumista että internetin kautta mahdollistuvaa verkkoviestintää. Isisin propagandastrategian ytimessä on sosiaalisella medially ollut tärkeä rooli vierastaistelijarekrytoinnissa.⁷⁰ Malkki ja Saarinen tuovat esiin, miten konfliktialueelta lähetetyt kuvat, joissa Syyrian siviiliväestön kärsimykset ja siihen kohdistunut brutaali väkivalta ovat voimistaneet jo olemassa olevia poikkeuksellisen vahvoja reaktioita konfliktiin, eritoten muslimien keskuudessa.⁷¹ Isis on markkinoinut itseään aktiivisesti ja lähetti *ad nauseam* useita teologisia ja poliittisia äänitallenteita sen johtajilta vuosina 2005–2010, ja niistä käy selvästi ilmi järjestön ideologia sekä sen tavoitteet.⁷² Verkkoviestinnän lisäksi Isisin aktivistit ovat melko vapaasti voineet vahvistaa yhteisöään 2000-luvulla Euroopassa muun muassa radikaalien moskeijoiden kautta, mutta myös yliopistojen, rukoushuoneiden, turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusten ja vankiloiden tai sellaisten järjestöjen, kuten Sharia4:n, kautta.⁷³

Vuonna 2014 Isisin julistamaan kalifaattiin lähti niin naisia kuin miehiä eri puolilta maailmaa elämään islamia todeksi.⁷⁴ Isisin edustamassa sektariaanisessa jihadissa sen tietoinen tavoite on ollut puhtaan ja aidon islamilaisen yhteiskunnan luominen. Isis on teologiallaan pyrkinyt määrittämään sekä samalla tiukasti rajamaan ne, joiden voidaan sanoa olevan todellisia muslimeita. Saarinen ja Malkki tuovat esiin, miten ryhmän ideologiassa on toisaalta niin poliittiset kuin uskonnolliset auktoriteetit laitettu syrjään taistelukenttien ulkopuolelta vaikuttavilta teologeilta, teoreetikoilta että johtajilta etulinjan taistelijoille, jotka taistelevat uskonsa puolesta ja jotka ovat samalla parempia muslimeita.⁷⁵ Isisin itseymmärryksen mukaan ne, jotka eivät täytä järjestön asettamia kriteerejä siitä, mitä on aito muslimius, ovat epäuskoisia ja heihin voidaan kohdistaa uskonnollisesti perusteltua väkivaltaa. Tämän väkivallan Isisin islamin teoreetikot ovat perustelleet teologiallaan ja johtaneet uskonopilliset teoriat jihadiin. On syytä huomioda, että Isisin ideologian kannattajat tai aktivistit eivät ole toimineet tai toimi ainoastaan konfliktialueella Irakissa tai Syyriassa. Isis on kannustanut toimimaan ja suorittamaan iskuja näkyvästi myös konfliktialueiden ulkopuolella. Toisinaan yksin ideologia on toiminut inspiraationa ja kannustimena ilman, että suoraa yhteyttä järjestön jäseniin olisi voitu todeta olevan.

⁷⁰ Human Rights Council 2014.

⁷¹ Malkki & Saarinen 2019, 60.

⁷² Bunzel 2015, 4.

⁷³ Malkki & Saarinen 2019, 53–59. Malkki ja Saarinen selvittävät, että yksi jihadismin ja Isisin merkityksellisistä kehityskuluista oli se, miten Euroopassa levisi 2000-luvulla lopulla sekä 2010-luvun alussa jihadistista aatetta avoimesti sekä laillisesti edistämään pyrkineiden salfistien Sharia4-järjestö, joka levisi Isosta-Britanniasta Manner-Eurooppaan. Järjestön tavoitteena oli luoda kalifaatti Eurooppaan käännätyksen ja provokatiivisen aktivismin kautta, kuten olemaan esillä mediassa. Tämän mallin mukaisia järjestöjä luotiin useassa Euroopan maassa. Järjestöt pidättäytyivät väkivallasta, mutta samalla kuitenkin tukivat avoimesti jihadistista ideologiaa, joka pitää sisällään väkivallan ihannointia.

⁷⁴ Sly 2014.

⁷⁵ Malkki & Saarinen 2019, 51.

Human Rights Council (HRC) raportoi marraskuussa 2014 Syyrian ihmisoikeustilanteesta ja Isisin vallan alla elämisestä. Raportissa muistutetaan myös siitä, että Isis ei ole konfliktin ainoa aseellinen ryhmä, joka syyllistyy törkeisiin rikkomuksiin siviilejä ja vangittuja vastaan. Raportti perustuu ensikäden uhrien ja todistajien lausuntoihin, jotka ovat kuvailleet elämäänsä Isisin alaisuudessa, sekä useisiin Isisin levittämiin julkaisuihin, videoihin ja valokuviiin.⁷⁶ Raportissa selvitetään, että Isis on käyttänyt laskennallista julmuutta sekä indoktrinaatiota varmistaakseen hallussaan olevien yhteisöjen alaisuuden. Julkistamalla raakuuksiaan Isis on pyrkinyt vahvistamaan auktoriteettinsa alueella, eivätkä pelossa olleet ole uskaltaneet nousta sitä vastaan. Siviilit ovat kokeneet perusvapauksiensa joutuneen hyökkäyksen kohteeksi. Raportin mukaan Isis on estänyt kansainvälisten oikeuksien toteutumisen niin uskonnonvapauden, sananvapauden kuin kokoontumis- ja yhdistymisvapauden kohdalla. Isis on kontrolloinut viestintää ja tiedonkulkua. Ne toimittajat ja ihmisoikeusaktivistit, jotka ovat halunneet tuoda kärsimyksiä esiin, ovat niin ikään joutuneet Isisin hyökkäyksen kohteeksi. Tämä on johtanut useiden pakenemiseen alueelta, osalla katoamiseen, kidutukseen ja kuolemaan.⁷⁷

Isis on raportin mukaan puuttunut tiukasti niihin sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin, joiden se on katsonut poikkeavan ideologiastaan. Useat alueella asuvat ovat valittaneet Isisin raaoista ja julmista rangaistuksista, kuten raipparangaistukset ja amputaatiot, sellaisista rikoksista kuin tupakoiminen ja varkaus tai poissaolo perjantain rukouksesta. Rangaistukset ryhmä on perustellut sharia-lailla. Raportin mukaan rangaistukset on toteutettu julkisten tapahtumien aikana. Isis on mestannut, ampunut ja kivittänyt naisia, miehiä ja lapsia kaupunkien sekä kylien julkisissa tiloissa. Isisin mukaan nämä ihmiset ovat olleet epäuskoisia ”*kufar*”, kuten Isisin mukaan yazidi-vähemmistö.⁷⁸ Silvottuja ruumiita on asetettu esille julkisille paikoille, kuten liikenneympyröihin tai aukioille, varoituksena muulle väestölle. Haastatellut todistajat ovat huomauttaneet, että teloituksista oli tullut yleisiä ja silvottuja ruumiita oli aina nähtävillä. Teloitusten ajasta ja paikasta Isis on ilmoittanut etukäteen Al-Hisbahin moraalipoliisin välityksellä, jonka kautta ryhmä on valvonut toimeksiantojaan. Ennen teloituksia Isisin taistelijat ovat kertoneet teloitettujen rikoksista. Rangaistuksilla on levitetty kauhua siviiliväestön keskuudessa sekä pyritty vaientamaan toisinajattelijat. Raportissa selvitetään, että Isis on valloittamallaan alueillaan pakottanut eri etnisiä ja uskonnollisia ryhmiä assimiloitumaan tai pakenemaan. Isis on hyökännyt siviiliväestöä vastaan sekä miehittänyt ja tuhonnut useita uskonnollisesti ja kulttuurisesti merkittäviä rakennuksia, kuten eri kristillisiä kirkkoja sekä shiimoskeijoita. Nämä rikokset ovat samalla sotarikoksia. Isis on laajalla ja järjestelmällisen raa’alla väkivallallaan pyrkinyt vahvistamaan omaa monopoliasemaansa niin poliittisessa kuin yhteiskunnallisessa elämässä.⁷⁹

⁷⁶ Human Rights Council 2014, 2.

⁷⁷ Human Rights Council 2014, 18. Raportin mukaan Isis alkoi vuonna 2013 siepata ja kiduttaa toimittajia Syyrian Aleppon ja Raqqan hallintoalueella. Entiset vangit ovat tuoneet esiin, että Isisin säilöönottokeskusten raain kohtelu kohdistui muun muassa paikallisten tiedotusvälineiden työntekijöihin että niihin, jotka työskentelivät kansainvälisten toimittajien kanssa.

⁷⁸ Human Rights Council 2014, 17. Isis itse käyttää käsitettä *kufar*, joka merkitsee epäuskoista tai ei-uskovaa.

⁷⁹ Human Rights Council 2014, 1–39.

Raportissa todetaan, että Isis on rikkonut kansainvälisesti sitovia humanitaarisia lakeja käyttämällä säännöllisesti väkivaltaa, kiduttamista, silpomista ja erityisen julmaa kohtelua valvomillaan alueillaan, ja sen komentajia voidaan yksilöllisesti pitää vastuussa useista sotarikoksista. Isis on systemaattisilla alistavilla, julmilla ja henkilökohtaisilla ihmisarvoa alentavilla toimillaan, kuten seksuaalinen väkivalta ja orjuutus, raiskaukset, kuoliaaksi kivittäminen, silpominen, kiduttaminen sekä kuolleiden silvottujen ruumiiden esiin laittamisella, syylistynyt rikokseen ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksiin. Järjestämällä systemaattisia haittoja, jotka ovat kohdistuneet siviiliväestöön, Isis on osoittanut soveltavansa tietoisesti terrorismia, pelottelua, elämään kohdistuvaa väkivaltaa ja epäinhimillistä kohtelua, joka on aiheuttanut suurta kärsimystä ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista. Aseellisena ryhmänä Isis on rikkonut Geneven yleissopimusta ja sen kolmatta artiklaa.⁸⁰ Isis on järjestelmällisesti kieltänyt perusihmisoikeudet ja -vapaudet. Hyökkäämällä siviilejä vastaan Isis on raportin mukaan syylistynyt rikoksiin ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksiin.⁸¹

Järjestöjen Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) ja United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI) raportissa *Siviilien suojeluksesta aseellisissa konflikteissa Irakissa: 6. heinäkuuta – 10. syyskuuta 2014*⁸² selvitetään Irakissa tapahtuneita siviileihin kohdistuneita ihmisoikeusrikkomuksia. Useisiin etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin, kuten kristittyihin, shiaturkmeeneihin tai yazideihin, on kohdistettu systemaattisia ihmisoikeusrikkomuksia ja väärinkäytöksiä. Kymmeniä tuhansia siviilejä, joukossa vammaisia, naisia, vanhuksia ja lapsia, on joutunut pakenemaan jalkaisin Sinjarin vuorien alueelle. Raportin mukaan noin 25 prosenttia Sinjarin alueelta on paennut ja noin 75 prosenttia on jäänyt loukkuun Isisin vartioidessa aluetta. UNAMI ja OHCHR sai useita raportteja 2. ja 3. elokuuta Isilin (Islamic State in Iraq and Levant) yazidi-siviilejä vastaan kohdistuneista vakavista ja järjestelmällisistä ihmisoikeusrikkomuksista. Isil on antanut yazideille kaksi vaihtoehtoa: joko yazidit kääntyvät islamiin tai he kuolevat. Ne, jotka ovat kieltäytyneet, on raportin mukaan teloitettu. Raportissa todetaan useiden lähteiden informoineen Isilin kohdistaneen suoria hyökkäyksiä yazidi-vähemmistöä vastaan. Raportin mukaan Isil on vuoden 2014 elokuun ja syyskuun aikana teloittanut, kiduttanut, raiskannut, siepannut ja orjuuttanut tuhansia yazideja sekä syylistynyt muuhun fyysiseen ja psyykkiseen väkivaltaan. Isil on myynyt yazidi-naisia esimerkiksi Irakin Mosulissa ja Syyrian Raqqassa. Isilin sieppaama yazidi-tyttö on kertonut Isilin sieppanneen satoja naisia, jotka eivät kyenneet pakenemaan Isilin hyökätessä 3. elokuuta hänen kyläänsä. Isil piti naisia ja nuoria tyttöjä ensin Si Basha Kidrissä, josta se siirsi siepatut Baàjaan. Tyttö ilmoitti Isilin taistelijoiden raiskanneen hänet useita kertoja, ennen kuin hänen myytiin.⁸³

⁸⁰ Finlex 8/1955. Geneven sopimus vuodelta 1945 määrittelee ehdot siviiliväestön suojelemisesta sodan aikana. Sopimuksen kolmannessa artiklassa määritellään aseellisen selkkauksen velvollisuuksia ja määräyksiä.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1955/19550008/19550008_5

⁸¹ Human Rights Council 2014, 2–12.

⁸² Human Rights Office of the High Commissioner for the Human Rights ja United Nations Assistance Mission for Iraq Human Rights Office/UNAMI käyttää termiä ISIL.

⁸³ United Nations Assistance Mission for Human Rights Office 2014, 12–13.

Tutkijat Valeria Cetorelli ja Sareta Ashrap selvittävät demografisessa kuvauksessaan, miten sadat Isisin taistelijat hyökkäsivät yazidi-yhteisöön Sinjarissa, Luoteis-Irakissa vuoden 2014 elokuussa. Elokuun kolmantena päivinä ja aamun varhaisina tunteina Isis-taistelijat olivat jättäneet tukikohtansa Irakissa ja lähestyneet Sinjarin vuoristoalueen kyliä. Muutamassa päivässä Isis teloitti yazidi-miehiä ja poikia, naisia ja nuoria tyttöjä kidnapattiin, myytiin, orjuutettiin seksuaalisesti, pahoinpideltiin ja pakotettiin työhön. Pojat revittiin irti perheistään ja pakotettiin Isisin harjoitusleirille.⁸⁴

Vuonna 2015 ja 2016 Yhdistyneet kansakunnat sekä Yhdysvaltojen Holokaustin Muisto -museo julkaisivat toisistaan riippumattomat raportit, joissa kummassakin todettiin, että Isis oli tekemässä kansanmurhaa, rikoksia ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksia.⁸⁵ Amnesty International raportoi elokuun viides päivä 2014 Isisin Sinjariin tehdystä hyökkäyksestä ja kiireellisestä humanitaarisen avun tarpeesta. Raportissa selvitetään satojen siviilien kadonneen, siepatun tai kuolleen Isisin hyökkäyksen yhteydessä. Osa on paennut peläten kuolemaa ja sieppauksia. Tuhansia siviilejä oli loukussa Sinjarin vuoren alueella ilman perustarpeita tai elintärkeitä tarvikkeita. Raportin mukaan suurin osa kärsineistä kuului yazidi-vähemmistöön.⁸⁶

Human Rights Council (HRC) julkaisi vuoden 2016 kesäkuussa raportin yazidien ihmisoikeustilanteesta. Raportti perustuu 45 selviytyneen lausuntoon, ja lausuntoja ovat antaneet esimerkiksi uskonnolliset johtajat, lääkintähenkilöstö, toimittajat, aktivistit, salakuljettajat ja lakimiehet. Tietojen vahvistamiseen on käytetty huomattavaa dokumenttimateriaalia, joita riippumaton kansainvälinen tutkintakomissio on kerännyt Syyriassa.⁸⁷ HRC:n raportin mukaan Isis on syyllistynyt kansanmurhaan, useisiin rikoksiin ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksiin yazideja vastaan, joista tuhansia pidettiin edelleen vuonna 2016 vankeina Syyriassa, jossa he ovat joutuneet kohtaamaan käsittämätöntä kauhua. Raportin mukaan Isis on pyrkinyt systemaattisesti lukuisin eri tavoin tuhoamaan yazidit, muun muassa murhilla, seksuaalisilla orjuuttamisilla, raiskauksilla, kiduttamisilla, epäinhimillisellä ja halventavalla kohtelulla, pakkosiirroilla sekä aiheuttamalla vakavia fyysisiä ja psyykkisiä haittoja luomalla sellaiset elämän olosuhteet, jotka aiheuttavat hitaan kuoleman.⁸⁸

⁸⁴ Cetorelli & Ashrap 2019, 6.

⁸⁵ Cetorelli & Ashrap 2019, 6.

United States Holocaust Memorial Museum: "Our generation is gone" The Islamic States targeting of Iraqi Minorities in Ninewa <https://www.ushmm.org/m/pdfs/Iraq-Bearing-Witness-Report-111215.pdf> ja International Independent Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 'They Came to Destroy: ISIS Crimes Against the Yazidis', A/HRC/32/CRP.2, 16 June 2016. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A_HRC_32_CRP.2_en.pdf.

⁸⁶ Amnesty International UK 2014.

⁸⁷ Human Rights Council 2016, 1.

⁸⁸ Human Rights Council 2016, 1.

3. Ihmisarvo ja ihmisoikeudet

3.1. Ihmisen identiteetin tuhoutuminen, esimerkit historiasta

“At some point, there was rape and nothing else. This becomes your normal day. You don't know who is going to open the door next to attack you, just that it will happen and tomorrow might be worse. You stop thinking about escaping or seeing your family again. Your past life becomes a distant memory, like a dream. Your body doesn't belong to you, and there's no energy to talk or to fight or to think about the world outside. There is only rape and the numbness that comes with accepting that this is now your life.”⁸⁹ *Nadia Murad, “The last girl”.*

Nadia Murad on yksi niistä yazidi-vähemmistöön kuuluvista, jonka Isis sieppasi Kochon kylästä Irakissa elokuussa 2014. Isis teloitti useammat Muradin perheenjäsenet. Kuusi veljeä ja äiti teloitettiin, ruumiit päätyivät joukkohautaan. Murad joutui Mosuliin päätyen tuhansien nuorten yazidi-tyttöjen tavoin Isisin seksiorjakaupan uhriksi. Nadia Murad onnistui kolmen kuukauden jälkeen pakenemaan, oltuaan useiden Isis taistelijoiden vankina, toistuvasti raiskattuna ja pahoinpideltynä.⁹⁰ Amnesty International raportoi elokuussa 2018 miten useat yhteisöstään siepatut yazidi-naiset ja tytöt yrittävät itsemurhaa vankeudessa tai heillä oli sisaria tai tyttäriä, jotka ajautuivat lopettamaan elämänsä vankeudessa tapahtuneiden kärsimysten ja kauhistuttavien väärinkäytösten seurauksena. Joutuessaan pakotetusti ja väkivaltaisesti pois omasta yhteisöstään, nämä yazidit jäivät vaille minkäänlaista oikeudellista suojaa ja turvaa, päätyessään Isisin mielivaltaisuuden alle. Yazidi-naisten ja nuorten tyttöjen myyminen Isisin taistelijoilta toiselle, seksuaalinen orjuuttaminen että systemaattiset päivittäiset raakuudet murensivat heidän ainutlaatuista identiteettiään eikä heidän ihmisarvoaan kunnioitettu. Isisin osittain itsensä luomassa maailmankuvassa yazidit nähdään ei-uskovina, joiden tulisi kääntyä. Isis on käyttänyt tätä perusteena mitä käsittämättömiin julmuuksiin sekä ihmisoikeusloukkauksiin, minkä seurauksena osa yazideista päätyi itse päättämään elämänsä, osalta elämän ja kuoleman merkitys mitätöitiin teloituksissa joukkohautaan. Osalle elämä tarkoitti luopumista omista oikeuksista omaan ihmisyyteen, alistumista kidutukselle ja kärsimykselle sekä Isisin vallan alle lopulta olemalla osa heidän järjestelmäänsä esineenä ilman persoonallisuutta ja omaa ajattelua.

Noin 360 000 yazidia päätyi IDP (internally displaced person) -leireille tai sen ulkopuolelle epävirallisiin siirtokuntiin, Irakin Kurdistanin alueelle.⁹¹ UNHCR raportoi vuonna 2019 yazidien tilanteesta sekä IDP-leirillä olevien olosuhteista ja olemassa olevista vakavista huolenaiheista sekä humanitaarisen avun tarpeesta.⁹² Vuoteen 2015 mennessä noin 500 000 yazidia oli joutunut siirtymään pääasiassa Sinjarin alueelta. 3000 yazidia, erityisesti naisia ja lapsia oli edelleen kateissa. Kurdien joukkojen mennessä marraskuussa 2015 Sinjariin löytyi tuhansia joukkohautoja, joissa oli yazidien ruumiinjäänteitä. Raportin mukaan

⁸⁹ Murad 2017, 186. Nadia Murad sai Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2018 pyrkimyksistään lopettaa seksuaalisen väkivallan käyttö aseena sodissa ja aseellisissa konflikteissa.

⁹⁰ Murad 2017.

⁹¹ UNHRC 2019, 3 ja Khoudeida, 2.

⁹² UNHRC 2019, 3–10. Raportissa tuodaan esiin vakavia huolenaiheita, jotka koskevat suojaa, työllisyyttä, koulutusta, mielenterveyttä sekä humanitaarisen avun tarvetta.

hyvin monet yazidit kärsivät julman väkivallan aiheuttamasta äärimmäisestä psykososiaalisesta ahdingosta. Leireiltä on raportoitu kymmenistä itsemurhista sekä sen yrityksistä. Isisin toteuttaman väkivallan ja orjuuden seurauksena on yazidi-naisten ja -tyttöjen osaksi koitunut oman valtion ja sen tarjoaman suojan menettäminen, pakolaisen asemaan joutuminen sekä riippuvuus ulkopuolisista kansainvälisistä laeista että humanitaarisesta avusta. Heidän toimijuutensa aktiivisina ja tasavertaisina kansalaisina yhteiskunnassa on tehty mahdottomaksi. Epävarmuus tulevaisuudesta, syvät traumat, pelko ja kokemus sosiaalisesta stigmatisaatiosta sekä syrjinnästä ovat niin ikään koituneet yazidien osaksi.⁹³

Maailmanhistoria on täynnä ihmisten toisilleen tekemiä julmuuksia, kuten lukemattomia kansanmurhia ja joukkomurhia. Huolimatta yhteisistä moraalisäännöistä tai pyrkimyksistä universaaleihin ihmisoikeuksiin on *tiettyjen ehtojen vallitessa* toistuva epäinhimillisyyttä ollut osa moraalihistoriaamme ja ihmisenä olemistamme. Historiasta voimme nostaa lukemattomia esimerkkejä teoista, jotka näyttäytyvät varsin samankaltaisina ajallisesta tapahtumahetkestä huolimatta niiden epäinhimillisyyden ja raakalaismaisuuden vuoksi sekä eritoten siksi, että ihmisarvon kunnioitus ei ole ollut ensisijaisena päämääränä.

*Kotimaansa jätettyään heistä tuli kodittomia, valtionsa jätettyään valtiottomia ja ihmisoikeutensa menetettyään lainsuojatonta maan kuonaa.*⁹⁴

Politiikan teoreetikko Hannah Arendt kirjoittaa *Totalitarismin synty* -kirjassaan siitä, miten ensimmäinen maailmansota tuhosi Euroopan kansojen perheen sekä miten sisällissotien julmuudet ajoivat siirtolaisiksi ja valtiottomiksi joukoittain ihmisiä, jotka eivät kelvanneet tai kuuluneet mihinkään. Tämä poikkesi siten aiemmasta historiasta.⁹⁵ Arendt tuo esiin ensimmäisen ja toisen maailmansodan välillä vallitsevaa politiikan vihamielistä ilmapiiriä Euroopassa ja katsoo politiikan yleistä rapautumista kuvaavan parhaiten epämääräisen ja läpitunkevan vihan, jota kaikki tunsivat kaikkeen. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttama epävakaus, kansallisvaltioiden sisäinen hajaannus ja jokseenkin epäonnistuneet rauhansopimukset, jotka niputtivat useita kansallisuuksia samaan valtioon, johtivat tilanteeseen, jossa jotkut nousivat pääväestöksi toisten jäädessä vähemmistöksi. Näin Euroopassa oltiin tilanteessa, jossa osa valtioiden väestöstä oli yksinkertaisesti valtion perustuslain ulkopuolella vähemmistöasemansa vuoksi eikä tasavertainen kansalaisuus toteutunut. Tämä johtui muun muassa erityismääräyksistä, jotka koskivat vain osaa väestöstä, sekä siitä, että päätöksenteon valta oli ohjautunut pääväestön edustajille.⁹⁶ Tämä oli omiaan

⁹³ UNHRC 2019, 3–9 ja Amnesty International 2018.

⁹⁴ Arendt 1948, 345, 363.

⁹⁵ Arendt 1948, 349. Termi ”valtioton” muutettiin sodan jälkeen termiksi ”pakkosiirtolaiset”, mikä muutti valtiottoman asemaa ja sen tunnustamisen, että he olivat menettäneet valtionsa suojeluksen. Arendt huomauttaa, että termi keksittiin sodan aikana hävittämään valtiottomuus ja samalla jättämällä se huomioimatta.

⁹⁶ Arendt 1948, 341–342, 346. Arendt kirjoittaa vähemmistöjen olleen valtiottomia puolittain, sillä ”*de jure*” (lain perusteella) ne kuuluivat johonkin valtiolliseen kokonaisuuteen. Vähemmistöt tarvitsivat kuitenkin erityissopimuksia ja takuita, jotka antoivat lisäsuojaa. Arendt tuo esiin, miten vaarassa eivät olleet yksin sen

lisäämään Euroopan kansanryhmien välisiä jännitteitä, eikä lojaliteetista kansan ja sille väkisin määrätyn hallituksen välillä voitu juurikaan puhua. Uutena käyttäytymisenä Arendt tuo esiin ideologiset taistelut. Hän mainitsee, ettei riittänyt se, että ihmisiltä vietiin maa ja kansalaisuus, vaan lisäksi kaikista maista lähti paljon ihmisiä vapaaehtoisiksi ulkomaiden sisällissotiin, mikä samalla merkitsi siteiden katkaisemista omiin kansallisiin yhteisöihin. Lähtijät eivät kuitenkaan olleet valmiita sulautumaan muihin kansallisiin yhteisöihin esimerkiksi luopumalla kansallisuudestaan, vaan siteet osoittautuivat varsin pysyviksi huolimatta siitä, että kansalaisuus oli menetetty. Arendt katsoo lähtijöiden taistelleen ennen kaikkea oman kansansa puolesta, ei niinkään sen valtion puolesta, jonka puolella taistelivat. Arendt kirjoittaa, miten eri kansallisuuksien vähenevä keskinäinen solidaarisuus ja valtioiden omilla alueillaan vähemmistöihin kohdistuva vihamielisyys olivat osa Euroopan kehityskulkua kohti hajaannusta ja totalitaaristen hallitusten riistämiä kansallisuuksia. Ne synnyttivät samalla valtiottomia sekä massiivisia ja kasvavia pakolaismääriä. Arendt tuo esiin, miten valtiottomien määrän kasvu on ollut toisen maailmansodan jälkeen valtava. Hän huomauttaa ennen toista maailmansotaa vain totalitaaristen ja puolitotalitaaristen diktatuuriin turvautuneen kansalaisuuden riistämiseen syntyneiltä kansalaisiltaan. Nyt sitä tekivät myös vapaat demokratiat.⁹⁷

Arendt selvittää, miten satojentuhansien valtiottomien ihmisten tulo johti kansallisvaltioiden turvapaikkaoikeuden kumoamiseen. Turvapaikkaoikeus oli ollut ainoa ihmisoikeuksien vertauskuva kansainvälisissä suhteissa. Arendt tuo esiin turvapaikkaoikeuden pitkän historian, joka voidaan johtaa aina säännellyn poliittisen elämän alkuun. Turvapaikkaoikeus oli suojellut pakolaisia sekä turvapaikkamaita tilanteilta, joissa ihmiset olivat joutuneet lainsuojattomiksi ilman omaa vaikutusmahdollisuuttaan. Arendt kirjoittaa sen olleen jäänne keskiaikaisesta periaatteesta, jossa jokainen maassa asuva tai sinne tuleva oli maan lain alainen (*quid quid est in territorio est de territorio*).⁹⁸ Arendt huomauttaa turvapaikkaoikeuden olleen voimassa vielä kansallisvaltioiksi järjestäytyneessä maailmassa sekä yksittäistapauksissa maailmansotien jälkeen. Turvapaikkaoikeutta pidettiin Arendtin mukaan kuitenkin nyt anakronismina sekä sen katsottiin olevan valtion kansainvälisiä oikeuksia vastaan. Siitä johtuen sitä ei myöskään löytynyt kirjoitetusta laista, ei mistään perustuslaista tai kansainvälisistä sopimuksista. Versailles'n rauhansopimuksen (1919) yhteydessä perustettu Kansainliitto, jonka yhtenä tehtävänä oli turvata niiden ihmisten oikeuksia, jotka olivat jääneet ilman kansallisvaltiota, ei myöskään maininnut sitä peruskirjassaan.⁹⁹ Arendt katsoo turvapaikkaoikeuden kumoamisen olleen loppu

kaltaiset oikeudet kuin puhua omaa kieltään ja jäädä omaan kulttuuri- ja sosiaaliympäristöön, vaan lisäksi vaarassa olivat perustavanlaatuiset oikeudet, kuten saada asuinpaikka ja työtä.

⁹⁷ Arendt 1948, 349–350.

⁹⁸ Arendt 1948, 350.

⁹⁹ Arendt 1948, 343, 349 ja Eduskunta.fi. Kansainliitto perustettiin Versailles'n rauhansopimuksen (1919) yhteydessä ensimmäisen maailmansodan jälkeen voittajavaltioiden toimesta. Järjestön ydintehtävänä oli taata maailmanrauha siinä sen kuitenkaan onnistumatta. Järjestö sai aikaan joitain merkittäviä sopimuksia kansojen välillä. Arendt tuo esille niin Versailles'n kuin Kansainliiton sopimusten puutteellisuutta valtiottomien näkökulmasta, joita sopimukset eivät ottaneet huomioon. Lisäksi Arendt huomauttaa: *ei ollut mitään järkeä olettaa, että kansallisvaltioita olisi voitu perustaa rauhansopimuksilla*. Hän katsoo, että oli varsin kyseenalaista

ihmisoikeuksien suojelulle, ja oikeus oli jäänyt samankaltaiseen asemaan kuin ihmisoikeuksien julistus, josta ei koskaan tullut lakia, vaan siihen vedottiin yksittäisissä poikkeustapauksissa sekä tilanteessa, jossa normaalit oikeuslaitokset eivät enää riittäneet.¹⁰⁰

Arendt kuitenkin muistuttaa, että vähemmistöt ja pakolaiset eivät sinällään olleet uutta Euroopassa.

”Ennenkuulumatonta ei ole kodin menettäminen vaan mahdottomuus löytää uutta. Yllättäen maan päältä ei löytynyt paikkaa, jonne siirtolaiset olisivat voineet päästä alistumatta erittäin tiukkoihin rajoituksiin, ei maata jonne he olisivat voineet sulautua eikä aluetta, jolle he olisivat voineet perustaa uuden yhteisön. Syynä ei ollut missään tapauksessa liikaväestö. Se ei ollut ongelma vaan poliittisen organisaation ongelma. Ihmiskunta oli kauan kuviteltu kansojen perheeksi. Siksi kukaan ei tajunnut sen tulleen vaiheeseen, jossa jokainen suljetun poliittisen yhteisön hylkiö sai huomata joutuneensa heitetyksi ulos koko kansakuntien perheestä.”¹⁰¹

Uutta Arendtin mukaan oli pysyvien vähemmistöjen paljous sekä pakolaisten mahdottomuus löytää uutta kotia ja turvapaikkaa. Samoin tunnustus siitä, että miljoonat ihmiset elivät ilman minkäänlaista lainsuojaa ja tarvitsisivat perusoikeuksilleen takeet ulkopuoliselta taholta. Uutta oli myös oletus siitä, että oli kyse pysyvästä asiantilasta, johon tarvittiin sopimuksia luomaan pysyvä ”*modus vivendi*”, elämisen muoto.¹⁰² Arendt tuo esiin, miten Kansainliitto ei kuitenkaan saavuttanut vähemmistöjen luottamusta. Vähemmistöt liittoutuivat vähemmistökongressiksi ja kiistivät Kansainliiton sopimusten perusajatuksen kutsumalla itseään virallisesti ”*Euroopan valtioiden järjestyneiden kansallisuusryhmien kongressiksi*”. Huomion arvoisena seurauksena tästä oli se, että mukana olivat nyt kaikki kansallisuudet, eivät pelkästään vähemmistöt. Kansallisuusryhmien kongressi poikkesi Kansainliitosta, jonka sopimukset olivat pyrkineet sivuuttamaan vähemmistöjen interregionaalisuuden solmimalla muun muassa erillisen sopimuksen jokaisen maan kanssa ja samalla sivuuttaen olennaisen seikan, että myös maan rajojen ulkopuolella oli vähemmistöryhmiä. Arendt selvittää, miten Kansallisuusryhmien kongressin kahtena suurena hallitsijana olivat ne kaksi ryhmää, jotka olivat edustettuina kaikissa seuraajavaltioissa ja näin ollen kykenivät vaikuttamaan koko Itä- ja Etelä-Eurooppaan. Nämä olivat saksalaiset ja juutalaiset. Vuonna 1933 oltiin kuitenkin tilanteessa, jossa juutalaisten valtuuskunta esitti vastalauseita juutalaisten kohtelusta kolmannessa valtakunnassa. Saksalaiset ilmoittivat olevansa Saksalle solidaarisia, ja koska antisemitismi oli voimakasta kaikissa seuraajavaltioissa, saivat saksalaiset enemmistön tuen. Arendt kirjoittaa, miten kongressi menetti kaiken merkityksensä juutalaisten valtuuskunnan poistuessa lopullisesti. Hän huomauttaa, miten vähemmistösopimusten todellinen merkitys ei niinkään ole niiden käytännön soveltamisessa vaan siinä, että niiden takaajana on kansainvälinen elin, kuten Kansainliitto.

Suurten imperiumien luhistuminen, kuten Venäjän ja Itävalta-Unkarin, että niiden myötä syntyneet kaksi uhriryhmää ovat esimerkkejä siitä, miten Euroopan vähemmistöjen

perustaa uusia kansallisvaltioita alueille ilman siihen tarvittavia edellytyksiä, joita olivat homogeenisyys ja maahan juurtunut väestö. Kansainliitto lakkautettiin vuonna 1946.

¹⁰⁰ Arendt 1948, 350.

¹⁰¹ Arendt 1948, 363.

¹⁰² Arendt 1948, 338.

jäsenet alkoivat menettää oikeuksiansa ja sitä myötä luovuttamaan ihmisoikeutensa ja päätyen elämään joko täyden laittomuuden oloissa tai vähemmistöä koskevien sopimusten poikkeuslakien alaisina. Nämä vähemmistösopimukset eivät kuitenkaan tulleet tunnustetuiksi laeiksi, vaikka suurin osa Euroopan hallituksista oli ne allekirjoittanut. Arendt tähdentää, miten Euroopan hajaantuvat kansallisvaltiot eivät enää kyenneet takaamaan perustuslaillisia ihmisoikeuksia niille, jotka olivat kansalaisoikeutensa menettäneet. Tämä johti siihen, että vainoojahallitukset voivat pakottaa vastustajansa noudattamaan omia arvojaan. Arendt kirjoittaa, miten vainoojan pohjasakaksi leimaamat ihmiset, kuten juutalaiset tai trotskilaiset, otettiin kaikkialla vastaan pohjasakkana. Näistä henkilöistä tuli Euroopan *ei-toivottuja*.¹⁰³ Arendt huomauttaa, ettei valtiottomien tilannetta helpottanut myöskään se, että heidät karkotettaisiin kotimaahansa, sillä ei ollut yhtään valtiota, jonne heidät olisi voinut karkottaa. Lähtömaat eivät suostuneet ottamaan valtiotonta ihmistä takaisin. Tilannetta Arendtin mukaan vaikeutti entisestään se, että he olivat täysin poliisin armoilla, jolle muutama laitton teko ei aiheuttanut suurta huolta, jos sillä helpotettiin taakkaa *ei-toivottujen* tilanteeseen.¹⁰⁴ Edelleen kansalaisuuden myöntäminen epäonnistui johtuen järjestelmän prosessien luhistumisesta, eivätkä maat myöntäneet kansalaisuuksia. Sen sijaan ne alkoivat nyt perua kansalaisuuksia, joita olivat aiemmin myöntäneet. Arendt kirjoittaa, miten valtioton oli lopulta *anomalialla*, poikkeus josta mikään yleinen laki ei pitänyt enää huolta. Ainoa pääsy lain suojelun piiriin olisi pääsy rikolliseksi, eikä valtioton siten olisi enää *roskaväkeä*, vaan nyt valtiottomasta tulisi tunnustettu ja kunniallinen henkilö, joka on päässyt takaisin lain piiriin.¹⁰⁵

Arendt tuo esiin, miten Saksan natsihallinnon aikana valtakunnankanslerina ja diktaattorina Saksaa johtanut Adolf Hitler (1889–1945) ratkaisi juutalaisten vähemmistön ja heidän valtiottomuuden ongelmansa tekemällä heistä ensin mitättömän vähemmistön ja ajamalla heidät valtiottomina rajan yli. Tämän jälkeen Hitler kokosi heidät takaisin ja lähetti heidät tuhoamisleireille.¹⁰⁶ Historian professori Timothy Snyder kirjoittaa holokaustia koskevassa kirjassaan *Musta maa* siitä, miten juutalaisten murhat mahdollistuivat eritoten siellä, missä valtion laitokset olivat tuhottuja ja poliittinen ajattelu korosti yksilöllistä

¹⁰³ Arendt 1948, 338–340. Arendt nostaa esille esimerkin siitä, että SS:n virallinen lehti käytti tositahtumiin perustuvaa propagandaa. Vuonna 1938 lehti kirjoitti suoraan siitä, miten maailma tulisi uskomaan juutalaisten olevan roskaväkeä, koska rahattomat, kansalaisuudettomat ja passittomat juutalaiset ajettaisiin laumoittain rajojen yli.

¹⁰⁴ Arendt 1948, 356–357. Kansallisvaltioiden siirtäessä valtaa poliisille pääsi poliisi esivallan asemaan ja hallitsemaan ihmisiä suoraan, mikä oli Länsi-Euroopassa ensimmäinen kerta. Totalitaarisissa järjestelmissä poliisi lujitti asemaansa alistamalla valtaansa suuria ihmisjoukkoja, jotka olivat saaneet huomata joutuneensa lain ulkopuolelle, eivätkä henkilöiden yksittäiset rikokset vaikuttaneet siihen. Arendt kirjoittaa, miten natsi-Saksassa Nürnbergin lait erottivat kansalaisia valtakunnan kansalaisiin sekä toisen luokan kansalaisiin, joilla ei myöskään ollut poliittisia oikeuksia. Nämä lait olivat raivaamassa tietä kehitykselle, jossa kaikki ”vierasta verta” olevat voivat menettää kansalaisuutensa viranomaisen määräyksellä. Sodan puhkeaminen kuitenkin esti tämän lainsäädännön. Toisaalta valtiottomat ryhmät, jotka olivat ei-totalitaristisista maista, synnyttivät Arendtin mukaan poliisin organisoiman laittomuuden.

¹⁰⁵ Arendt 1948, 353, 355–356. Arendt katsoo, että valtion pitäessä kiinni suvereenista karkotusoikeudesta pakotti valtiottomuuden laittomuus sen samalla laittomiin tekoihin. Valtiot salakuljettivat itse karkottamiaan valtiottomia.

¹⁰⁶ Arendt 1948, 358–359.

toimijuutta. Hän tarkentaa, että valtava enemmistö holokaustin uhreista oli muita kuin Saksan kansalaisia. Ne juutalaiset, jotka olivat Saksan kansalaisia, jäivät Snyderin mukaan suuremmalla todennäköisyydellä eloon kuin ne, jotka olivat Saksan tuhoamien valtioiden juutalaiskansalaisia.¹⁰⁷ Murhaajina eivät yksin olleet natsit ja saksalaiset. Snyder tuo ilmi, että murhiin osallistui myös paikallinen väestö niissä maissa, jonne natsit olivat tunkeutuneet. Holokausti ja massamurhat eivät tapahtuneet spontaanisti, vaan niiden taustalla oli oma erityinen politiikkansa, eikä ennennäkemättömät massamurhat olisi ilman sitä mahdollistuneet. Snyder huomauttaa niin saksalaisten, juutalaisten kuin paikallisten kansanryhmien koostuneen yksilöllisistä toimijoista monimutkaisine päämäärineen, jotka heijastuivat politiikkaan. Holokaustia ei voida Snyderin mukaan selittää myöskään kaavakuvilla passiivisista tai kommunistisista juutalaisista tai järjestelmällisistä sekä esiohjelmoiduista saksalaisista, saati antisemitistisistä paikallisista asukkaista.¹⁰⁸

Hitlerin ajattelussa voidaan syystä sanoa korostuneen äärimmäinen naturalismi, jossa ihmisen kaikki toiminta niin yhteiskunnallinen kuin sosiaalinen voidaan palauttaa luontoon tai biologiaan.¹⁰⁹ Ajattelussa oli myös ristiriitaisuuksia, mikä tulee ilmi muun muassa Hitlerin käsityksissä juutalaisista ylikuonnollisina tekijöinä ja luonnon ulkopuolella olevina sekä uskonnollisen ajattelun sulautumisessa eläintieteeseen. Snyder tuo esiin, miten Hitler kirjoittaa *Taisteluni* (*Mein Kampf*, 1925) -kirjassaan, että jos juutalaiset voittaisivat, silloin hänen voittokruununsa olisi ihmislajin hautaseppele, ja jos juutalaiset voittavat, maapallo kiittää jälleen läpi universumin ilman ihmistä. Toisaalta Hitler kirjoittaa, miten muinainen rotujen ja tuhon Maa oli Jumalan luomus.¹¹⁰ Snyder tuo julki, miten Hitlerin maailmankatsomuksessa yhdistyivät myös aika, kuten menneisyys, imperiumin malli ja tulevaisuudesta tullut käsky taistella ekologista hätää vastaan. Hitler ei Snyderin mukaan nähnyt ekosysteemiä avoimena tutkimukselle ja pelastukselle, vaan kuvitteli ylikuonnollisten tekijöiden, juutalaisten vääristäneen sen.

Hitlerin mukaan luonto ei tuntenut valtiollisia rajoja. Luonto tuottaa ensin vain elävät olennot, ja siitä seuraa voimien vapaata kilpailua. Myös politiikka oli luontoa ja luonto kamppailua. Poliittinen ajattelu oli mahdotonta, koska biologia selittää ihmisen toiminnan. Snyder selvittää Hitlerin venyttävän 1800-luvun ajattelua äärimmäisyyteen, ja sen taustalla oli vaikuttamassa Charles Darwinin luonnonvalinta-ajatukset.¹¹¹ Snyder kirjoittaa Hitlerin erottautuneen sellaisesta poliittisen perinteen ajattelusta, jonka mukaan ihmisellä olisi kyky

¹⁰⁷Snyder 2015, 166–353.

¹⁰⁸ Snyder 2015, 12, 16–166, 338.

¹⁰⁹ Jacobs. Naturalismi on lähestymistapa filosofisiin ongelmiin, ja se tulkitsee niiden olevan jäljitettävissä empiiristen tieteiden menetelmillä. Naturalismin voidaan yleisesti ajatella pitävän sisällään ajatuksen siitä, että oikeana pidettävä käsitys maailmasta ei pidä sisällään viittauksia ylikuonnollisiin entiteetteihin tai toimijoihin sekä kaikki maailmassa oleva voidaan ymmärtää olevan osa luontoa. Todellisuudesta saatava *tieto* voidaan saavuttaa vain empiirisiin tieteellisiin menetelmin. Naturalismi olettaa luonnon olemassaolon, joka pitää itsessään sisällä filosofisen kysymyksen. Lisäksi voidaan kysyä, ovatko naturalismin tieteelliset menetelmät riittäviä ja voimmeko olettaa naturalismin tuovan tieteellisiin metodein kaiken tiedon todellisuudesta ja kaiken olemassa olevasta. Edelleen filosofisena kysymyksenä voidaan esittää, onko naturalismi itsessään totta.

¹¹⁰ Snyder 2015, 20–21. Hitler kirjoitti: ”Niin minä siis uskon tänä päivänä toimivani kaikkivaltiaan Luojan hengessä: puolustaessani juutalaisuutta vastaan taistelen Herran työn puolesta.”

¹¹¹ Snyder 2015, 18.

erottautua luonnosta kuvittelullaan sekä luomalla uusia yhteenkuuluvuuden muotoja. Snyder huomauttaa, että Hitlerin maailmankatsomuksessa näkemykset ihmiselämästä ja luonnon järjestyksestä ovat yhdenmukaisia, totaalisia ja kehämäisiä. Kaikkiin poliittisiin kysymyksiin vastattiin siten kuin ne olisivat kysymyksiä luonnosta. Snyder kirjoittaa Hitlerin luonnon ja politiikan samaistamisen mitätöivän poliittisen ajattelun, mutta samalla myös tieteellisen ajattelun.¹¹²

Hitlerin ajattelussa ihmislaji oli jakaantunut rotuihin. Tähän eivät kuitenkaan kuuluneet juutalaiset. Juutalaiset olivat ”vastarotu”, joka ei seurannut luontoa eikä taistellut maasta. He noudattivat Hitlerin ajattelun mukaan ”luonnottomuuden” vierasta logiikkaa eikä heidän valtansa ollut muuta kuin *luonnotonta* valtaa, joka murhaa tulevaisuuden.¹¹³ Juutalaiset olivat Hitlerin käsityksessä maailmanlaajuinen vihollinen. Hän esitti heidät ekologisenä virheenä, ja planeetta tulisi pelastaa juutalaisten ylivallasta.¹¹⁴ Snyder tuo esiin Hitlerin käsityksen, jonka mukaan planeetalla oli tarjottavanaan yksin veri ja maaperä. Ajatukset siitä, että olisi jonkinlainen inhimillinen järjestelmä ja käytänteitä, joissa ihmiset tunnistavat toisensa ihmisiksi, tai poliittista vastavuoroisuutta, tulivat Hitlerin mukaan yksinomaan juutalaisilta. Hitlerin ajattelussa ihmiset olivat eläimiä eikä eettinen pohdinta ollut muuta kuin merkki juutalaisesta turmeluksesta. Hitlerille todellisuus merkitsi luontoa, eikä ulkopuolista auktoriteettia ollut. Snyder huomauttaa, miten ainoa moraalisuus tarkoitti uskollisuutta rodulle etiikan ollessa erhe.¹¹⁵

Hitlerin ajattelussa oli ristiriitoja, kuten aiemmin tuli ilmi. Hitler sulautti uskonnollisia ja eläintieteellisiä ajatuksia yhteen myös esittämällä Edenin, paratiisin lajien taisteluna. Hitlerin ajattelussa ihminen joutui lähtemään paratiisista hyvän ja pahan tiedon vuoksi. Snyder kirjoittaa, miten Hitlerin mukaan ihmisen heikkous on se, että osaamme ajatella sekä oivaltaa muihin rotuihin kuuluvien kykenevän samaan kuin mihin itse kykenemme ja pidämme heitä siten kanssaihmisinä. Paratiisin romahdettua ja ihmisen joutuessa pois luonnosta on syyllinen kuitenkin jokin muu kuin luonnollinen. Tämä oli Hitlerille paratiisin käärme, juutalainen. Maailmankaikkeuden ainoa tarkoitus merkitsisi Hitlerille sotaa kaikkia vastaan. Luonnonantimet oli tarkoitettu yksin niille, jotka noudattivat luonnon lakia ja taistelivat saadakseen ne. Näitä olivat yksin voitokkaat rodut.¹¹⁶

Snyder tuo esiin, miten lait eivät olleet yleispäteviä, vaan niiden tarkoitus oli lähinnä *Führerin* oman rotunsa vaalimien intuitioiden yhtenäistäminen tai koonti. Hitlerin mielestä juutalaiset olisi erotettava muista ihmisistä ja asutettava pakolla seuduille, joissa he olisivat kykenemättömiä manipuloimaan muita. Snyder huomauttaa, miten Hitlerin sanoessa, että oli yhdentekevää, lähetettäisiinkö juutalaiset ”anarkistiseen valtioon jollekin saarelle” tai Siperiaan, aloittivat hänen miehensä kuitenkin kuukauden jälkeen ampumaan itse luomassaan anarkistisessa ympäristössä kymmeniätuhansia juutalaisia keskellä Eurooppaa.¹¹⁷ Hitlerin

¹¹² Snyder 2015, 25.

¹¹³ Snyder 2015, 18–19, 21.

¹¹⁴ Snyder 2015, 338–339.

¹¹⁵ Snyder 2015, 17–27.

¹¹⁶ Snyder 2015, 20.

¹¹⁷ Snyder 2015, 27.

halutessa lisää elintilaa (*lebensraum*)¹¹⁸ ja nähdessään maailman rodullistettujen ehtojen kautta joutuivat Itä-Euroopan kansat Hitlerin mielivaltaisten toimien alle. Juutalaiset ja slaavit, erityisesti ukrainalaiset, valkovenäläiset, venäläiset ja puolalaiset, Hitler esitti rodullisesti alempana orjallisena massana, joka vei ylempien ihmisten elinehdot sekä elintilan.¹¹⁹ Hitlerille he olivat yleismaailmallinen uhka, joita vastaan oli taisteltava ja jotka oli hävitettävä.

Snyder tuo esiin tärkeän seikan siitä, miten joukkotappamiset alkoivat ennen holokaustia kuoppien reunalla. Hän kirjoittaa natsi-Saksan toimineen tarkoituksellisesti luomalla keinotekoisesti valtion tuhon olosuhteet sekä sysäämällä siitä koituvat seuraukset juutalaisille. Hitler esitti sodan elintilasta slaavilaisia vastaan koloniallisena sekä juutalaisia vastaan dekoloniallisena. Snyder kirjoittaa, miten puna-armeijaa vastaan käydyn sodan kangerrellessa natsit painottivat kamppailua juutalaisia vastaan planeetan pelastamiseksi. Ne SS-miehet, jotka ensin olivat vihollisjärjestelmien tukipylväinä pidettyjen jäsenien murhaavia valtiontuhoajia, muuttuivat juutalaisten joukkomurhaajiksi. Snyder tuo esiin, että missä tahansa Saksan valta syrjäytti neuvostovallan, liittyi suuri määrä paikallisia juutalaisten tappamiseen. Tappajina eivät olleet yksin natsit, vaan mukana oli nyt tavallinen paikallinen väestö. Saksan suurimmat rikokset tehtiin alueilla, joissa valtion laitokset oli tuhottu tai rapautettu. Viiden ja puolen miljoonan juutalaisen, yli kolmen miljoonan neuvostovangin ja noin miljoonan siviilin murhat tehtiin valtiottomilla vyöhykkeillä. Snyder huomauttaa, että ne juutalaiset, jotka olivat Saksan kansalaisia, jäivät eloon suuremmalla todennäköisyydellä kuin ne, jotka olivat saksalaisten tuhoamien valtioiden juutalaiskansalaisia. Ne Euroopan juutalaiset, jotka selvisivät elossa, selviytyivät Snyderin mukaan vain sillä edellytyksellä, että heillä oli säilynyt sidokset valtion laitoksiin. Valtiottomilla vyöhykkeillä olevat juutalaiset tarvitsisivat taas selviytyäkseen onnea ja hyveellistä apua.¹²⁰

Hannah Arendt selvittää, miten luovuttamattomaksi tarkoitettuihin ihmisoikeuksiin liittyi kätkeytynyt paradoksi, että ne oli tarkoitettu teoreettiselle ihmiselle. Hän kirjoittaa, ettei tällaista ihmistä kuitenkaan ollut missään, sillä jopa villi-ihmiset elivät aina jonkinlaisessa yhteisössä. Hän jatkaa, että jos heimolla tai yhteisöllä ei ollut ihmisoikeuksia, sen ajateltiin johtuvan siitä, että se ei ollut päässyt sivilisaation tasolle, kansan ja kansallisen suvereenisuuden tasolle, vaan sitä sortivat joko ulko- tai kotimaiset despoottit.¹²¹

Arendt tuo esiin, miten 1700-luvun lopussa ihmisoikeuksissa tapahtunut käänne johti siihen, että nyt ihminen itse oli oikean ja väärän mitta. Ei Jumala, perinnäistapa tai

¹¹⁸ Snyder 2015, 31. Snyder avaa, miten Hitler käytti käsitettä *lebensraum*, *elintila*, omiin tarkoituspereinsä ja kehäpääatelmäänsä, jossa luonto ei ollut muuta kuin yhteiskunta, yhteiskunta ei ollut muuta kuin luonto. Hitler venytti käsitteen merkityksiä koskemaan luonnon kamppailua sekä vastaamaan kreikan sanaa ”biotooppi”, joka tarkoittaa elinalueetta. Sosiaalisessa yhteydessä sen merkitys on muutakin kuin biologisessa merkityksessä tarkoitettu elinympäristö.

¹¹⁹ Snyder 2015, 34–35. Saksalaisten menetettyä Afrikan siirtomaat ei ylemmyydetunto ja kaipuu siirtomaaherruuteen lakannut. Snyder kirjoittaa, miten Afrikka paikkana oli menetetty, mutta ”Afrikka” ajatusmuotona siirtyi koskemaan nyt Itä-Euroopan maita, joiden väestöä natsipropagandassa kuvattiin ”mustina” ja ”isäntiä” kaipaavina.

¹²⁰ Snyder 2015, 353, 339.

¹²¹ Arendt 1948, 360.

etuoikeudet, joita oli suotu joillekin yhteiskuntaluokille ja kansoille. Ihmisoikeuksien julistus vapautti ihmisen holhouksesta sekä ilmoitti hänet täysi-ikäiseksi. Arendt kirjoittaa, miten ihmisoikeuksien julistuksen tarkoituksena oli olla turvana yksilölle, jolla nyt ei ollut perustuslain ja hallituksen ulkopuolelta tulevaa taetta ihmisoikeuksilleen. Hän jatkaa, miten 1800-luvulla katsottiin, että ihmisoikeuksiin tulisi vedota yksilön tarvitessa suojaa valtion uutta suvereeniutta ja yhteiskunnan uutta mielivaltaa vastaan.¹²² Arendt tuo esiin, miten ihmisoikeudet julistettiin luovuttamattomiksi eikä niitä johdettu muista oikeuksista ja laeista. Ihminen oli nyt itse niiden lähde ja päämäärä, eikä niiden suojaksi katsottu tarvittavan minkäänlaista erityistä lakia, sillä kaikkien lakien oletettiin perustuvan niihin. Arendt kirjoittaa ihmisen itse ollen nyt oma herransa kaikissa oikean ja väärän kysymyksissä. Tämä oli sama kuin kansa oli julistettu ainoaksi herraksi kaikissa sen julkisissa asioissa ja julistettu suvereeniksi ihmisen nimissä, ei Jumalan armosta. Arendtin mukaan tämä sai näyttämään itsestään selvältä sen, että kansan oikeus täysivaltaiseen itsehallintoon takaisi myös ihmisen luovuttamattomat oikeudet, ja niistä tuli sen erottamaton osa. Arendt kirjoittaa seuraavasti:

”Toisin sanoen ihminen oli hädin tuskin kasvanut täysin emansipoituneeksi, erilliseksi olennoiksi, joka löysi arvonsa sisältään eikä mistään korkeammasta järjestyksestä, kun hän jo hävisi takaisin kansan jäseneksi.”¹²³

Arendt kuvailee ihmisoikeuskysymyksen sekoittuneen nopeasti mutta jokseenkin hämärästi kysymykseen kansallisesta vapautumisesta. Ihmisoikeuksien lähteenä ja päämääränä oleva ihminen itse ei voinut saada ihmisoikeuksiaan ilman oman kansansa vapautta, sillä vain oman kansan täysivaltainen vapaus näytti pystyvän ne takaamaan. Ihmisoikeuksien oletettiin olevan luovuttamattomia ja hallituksista riippumattomia. Arendtin mukaan hyvin pian kävi kuitenkin ilmi, että kun ihmisillä ei ollut omaa hallitusta ja he joutuivat turvautumaan vähimmäisoikeuksiinsa, ei niitä ollut suojelemassa yhtään auktoriteettia eikä yksikään instituutio niitä taannut.¹²⁴

Arendt katsoo, että oikeudettomien onnettomuus ei lopultakaan ole siinä, että heiltä viedään henki, vapaus ja onnen tavoittelu tai tasa-arvo lain edessä ja mielipiteen vapaus. Ne ovat Arendtin mukaan enemmänkin kaavoja, joiden tarkoituksena on ratkaista ongelmia yhteisöjen sisällä. Onnettomuus on Arendtin mukaan siinä, että oikeudettomat eivät kuulu mihinkään yhteisöön eikä heitä varten ole lakia. Hän selventää, että jos ihmisellä ei ole paikkaa yhteisössä, poliittista asemaa oman ajan taistelussa ja oikeushenkilönä, on hänestä jääneillä rippeillä merkitystä enää yksityiselämässä. Yhteiskunnan asioissa nämä rippeet ovat Arendtin mukaan pelkkää epämääräistä olemista.¹²⁵

Teoksessaan *The Human Condition* (1958) (suom. 2017 *Vita Activa*) Arendt kirjoittaa ihmisenä olemisen ehdoista¹²⁶ ja määrittelee ihmisen toiminnallisen elämän *vita activan*

¹²² Arendt 1948, 359–360. Arendt mainitsee, miten aiemmin ihmisoikeuksia turvasi poliittisen järjestyksen ulkopuolelta tulevat tekijä, kuten yhteiskunnalliset, hengelliset ja uskonnolliset tekijät.

¹²³ Arendt 1958, 58.

¹²⁴ Arendt 1958, 361.

¹²⁵ Arendt 1948, 372 ja Arendt 1958, 68.

¹²⁶ Arendt 1948, 23. Arendt katsoo ihmisellä olevan viisi olemassaolon ehtoa: elämä itse, syntyväisyys ja kuolevaisuus, maailmallisuus, moninaisuus ja maa.

muodostuvan kolmesta inhimillisestä perusaktiviteetista. Näitä ovat *työ*, *valmistaminen* ja *toiminta*. Työ vastaa ihmisruumiin biologista prosessia, ja sen ehto on elämä itse. Valmistaminen koskee Arendtin mukaan sitä ihmisen olemisen puolta, joka ei ole luontoperäinen eikä rajaudu ihmislajin toistuvaan kiertokulkuun. Valmistamisen ehto on maailmallisuus. Toiminta on ainoa aktiviteetti, joka Arendtin mukaan tapahtuu suoraan ihmisten välillä ilman esineiden tai aineen välitystä. Toiminnan ehto on moninaisuus, se tosiasia, että ihmiset elävät maassa ja asuttavat maailmaa. Työn Arendt katsoo turvaavan lopultakin koko lajin elämän. Valmistaminen ja sen aikaansaama esineiden maailma antavat taas Arendtin mukaan pysyvyyttä sekä kestävyyttä kuolevaiselle elämälle. Toiminta taas luo mahdollisuuden poliittisen yhteisön perustamiseen ja ylläpitämiseen sekä luo edellytykset historialle että muistamiselle.¹²⁷ Arendt katsoo, että kaikkien ihmisten aktiviteettien ehtona on se, että ihmiset elävät yhdessä toisten ihmisten kanssa. Toiminta on kuitenkin näistä se, jota ei voida edes kuvitella ihmisyyhteiskunnan ulkopuolelle.¹²⁸ Arendt tuo esille moninaisuuden tärkeää asemaa suhteessa politiikkaan ja selventää kaikkien ihmisenä olemisen ehtojen liittyvän politiikkaan:

”*Vaikka kaikki ihmisenä olemisen ehdot liittyvät tavalla tai toisella politiikkaan, moninaisuus on kuitenkin sen välttämätön ehto – ei pelkkä conditio sine qua non vaan conditio per quam.*”¹²⁹

Inhimillisen toiminnan ehtona Arendt katsoo olevan moninaisuuden sekä selvittää näiden kolmen aktiviteetin, työn, valmistamisen ja toiminnan, liittyvän myös ihmisen olemassaolon yleisimpään ehtoon, syntymään ja kuolemaan (*birth and death*), syntyvyyteen ja kuolleisuuteen (*natality and mortality*). Näiden tehtävänä Arendt katsoo olevan maailmasta huolehtiminen ja säilyttäminen sekä muukalaisina syntyvien tulokkaiden jatkuvan virran ennakoiminen ja huomioiminen. Toiminnan Arendt katsoo olevan läheisimmässä yhteydessä syntyvyyden ehtoon. Hän selventää syntymään sisältyvän uuden alun voivan vaikuttaa maailmassa vain, koska tulokkaalla on kyky aloittaa jotain uutta. Arendt katsoo tässä aloitekyvyn merkityksessä toiminnan ja siten myös syntyvyyden olevan olennaisin osa ihmisen aktiviteetteja. Arendt täsmentää, että toiminnan, joka on poliittinen aktiviteetti *par excellence*, *syntyvyyden*, ei kuolevaisuuden, olevan poliittisen ajattelun keskeisin kategoria.¹³⁰

Arendt selventää ihmisenä olemisen olevan kuitenkin enemmän kuin ne ehdot, jonka varassa elämä on annettu ihmiselle. Hän katsoo ihmisten olevan ehdollisia olentoja, koska kaikki, minkä kanssa he joutuvat tekemisiin, muuttuu välittömästi heidän olemassaolonsa ehdoksi. Hän kirjoittaa maailman, jossa *vita activa* vietetään, koostuvan ihmisten tekemistä asioista ja esineistä. Niitä ei kuitenkaan olisi olemassa ilman ihmistä, ja ne puolestaan ovat ihmisen olemassaolon ehtoja. Ihmiset ovat kuitenkin aina ehdollisia riippumatta siitä, mitä he tekevät. Tämä johtuu siitä, että niiden ehtojen vuoksi ja lisäksi, joilla maanpäällinen elämä

¹²⁷ Arendt 1948, 20–24.

¹²⁸ Arendt 1948, 19–21, 35. Arendt kirjoittaa: ”*Vita activa, ihmiselämä aktiivisena tekemisenä, liittyy aina ihmisten ja heidän tekemiensä esineiden maailmaan, josta vita activa ei koskaan erkane ja jonka rajoja se ei koskaan täysin ylitä.*”

¹²⁹ Arendt 1948, 20.

¹³⁰ Arendt 1948, 19–21.

suodaan, ihmiset luovat omatekoisia ehtoja. Näillä Arendt katsoo olevan samanlainen ehdollistava voima kuin luonnonolioilla. Hän katsoo, että kaikki, mikä ihmiselämää koskettaa tai on pysyvästi tekemisissä sen kanssa, saa inhimillisen olemassaolon ehdon luonteen. Hän huomauttaa, että kaikesta, mikä maailmaan tulee joko itsestään tai ihmisten ponnistelujen ansiosta, tulee osaksi ihmisenä olemisen ehtoja. Arendtin mukaan maailman todellisuuden vaikutus ihmisen olemassaoloon koetaan ja otetaan vastaan ehdollistavana voimana ja maailman objektiivisuus – sen esine ja objektiluonne – että ihmisenä oleminen täydentävät toisiaan. Ihmisen olemassaolo, joka on ehdollista, ei olisi mahdollista ilman esineitä. Arendt huomauttaa, että ihmisenä olemisen ehdot ja siihen liittyvät aktiviteetit eivät kuitenkaan tarkoita ihmisen luonnetta. Kysymykseen siitä, *keitä me olemme*, ei Arendtin mukaan myöskään saa vastauksia ihmisen olemassaolon ehtojen – elämä itse, syntyväisyys ja kuolevaisuus, maailmallisuus, moninaisuus ja maa – kautta, koska ne eivät ehdollista meitä täysin. Kysymys vaatii vastaukseen Arendtin mukaan jonkinlaisen Jumalan luomisen tai olemassaolon oletuksen.¹³¹ Arendt tuo kuitenkin esiin, että arvioidessamme *vita activaa* uudelleen noudatimme niin vanhan kuin uuden ajan käytäntöä, mutta samalla sivuutimme *ajattelun*, jonka Arendt katsoo olevan yksi ihmisen haavoittuvimmista kyvyistä sekä olevan yhä mahdollista että todellisuutta kaikkialla, missä ihmiset elävät vapaissa poliittisissa olosuhteissa. Arendt huomauttaa, että jos *vita activan* aktiviteetteja verrattaisiin keskenään määrän ja aktiivisuuden kokemuksen perusteella, olisi mahdollista, että juuri ajattelu voittaisi ne kaikki.¹³²

Arendt kirjoittaa, miten antiikin kreikkalaisessa ajattelutavassa ihmisen olemassaolon käsitettiin jakautuvan kahteen tilaan. Yksityisen (*oikia*) tarkoitus oli ylläpitää luonnollista elämää, ja sen pakottavana voimana oli elämä itse. Se tarvitsee muiden seuraa yksilön elämän ylläpitoon ja lajin säilymiseen. Julkinen (*polis*) oli vapauden alue, jonka vapauden ehtona Arendt selvittää olevan elämän välttämättömyyksien hallinnan yksityisen alueella. Poliksessa eli julkisessa tilassa oleminen tarkoitti *poliittisena olemista*. Kaikesta päätettiin sanojen ja vakuuttelujen keinoin, eikä se sisältänyt pakkoa tai väkivaltaa. Ihmisen pakottaminen väkivalloin tai käskyin ymmärrettiin *esipoliittisena*, ja ne, jotka kuuluivat poliksen ulkopuolelle, yksityisen ja perhe-elämän, *oikian* alueelle. Yksityinen ja julkinen vastasivat kotitalouden sekä kaupunkivaltion tilaa. Arendt kirjoittaa, miten kaupunkivaltion syntymisen myötä ihminen sai *oman* (*idion*) elämänsä rinnalle toisen *yhteisen* (*koinon*) elämän, *bios politikoksen*.¹³³ Näiden välillä oli jyrkkä ero, ja ne olivat toistensa vastakohtia. *Bios politikos* mahdollisti ihmisen viettää elämänsä poliittisella alueella *toiminnan* (*praxis*) ja *puheen* (*lexis*) piirissä.¹³⁴ Arendt tuo esiin, miten uudella ajalla nämä rajat ovat kuitenkin hämärtyneet sosiaalisen alueen laajentuessa. Arendt selventää sosiaalisen alueen syntyneen, kun kodin

¹³¹ Arendt 1948, 21–23.

¹³² Arendt 1948, 338.

¹³³ Arendt 1958. *Bios Politikos* on Aristoteleen käyttämä termi, ja se viittasi ainoastaan ihmisten välisten asioiden alueeseen sekä korosti toimintaa, *praxista*, jota tarvittiin juuri sen perustamiseen ja ylläpitämiseen.

¹³⁴ Arendt 1958, 37–38. Arendt kirjoittaa, miten ennen poliksen perustamista tuhoutuivat sukulaisuudelle perustuvat järjestäytyneet yksiköt, kuten suvut (*fratria*) ja heimot (*fylo*). *Bios Politikoksen* peruselementteinä kaikista ihmisyhteisöissä esiintyvistä ja tarpeellisista aktiviteeteista pidettiin ainoastaan kahta poliittisena, toimintaa ja puhetta, joista muodostui ihmisten toimien ja edesottamusten alue.

ylläpitäminen sen aktiviteetteineen, ongelmineen ja järjestymisen keinoineen laajeni julkisen alueelle. Hän huomauttaa tämän merkinneen myös yksityisen ja poliittisen rajan hämärtymistä sekä niiden käsitteiden sisällön ja merkityksen hämärtymistä yksilön ja kansalaisen elämälle. Sosiaalisen alueen tunnusmerkkinä Arendt selvittää olevan sen taipumus kasvaa ja ottaa vanhat poliittisen ja yksityisyyden sekä intiimiyden piiri. Hän selventää kasvun johtuvan siitä, että yhteiskunnan kautta itse elämän prosessi on kanavoitu julkiselle alueelle. Aiemmin kotitalouden yksityinen piiri oli ollut alue, jossa taattiin elämän välttämättömyydet, yksilön eloonjääminen ja lajin säilyminen. Ennen intiimiyden löytämistä yksityisyyden ominaispiirteisiin Arendtin mukaan kuului se, ettei ihminen ollut tässä piirissä inhimillinen olento vaan ihmistä eläinlajina edustava lajiolio.¹³⁵ Yksityisessä elämässä puuttuu Arendtin mukaan tiettyjä ihmiselämälle olennaisia asioita. Näitä ovat muiden nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta muodostuva todellisuus, objektiivinen suhde toisiin, joka tapahtuu yhteisen esinemaailman välityksellä muihin ihmisiin yhdistäytymisestä ja erottautumisesta, sekä mahdollisuus saada aikaan jotain itse elämää pysyvämpää. Arendt katsoo yksityisen puutteellisuuden olevan toisten poissaoloa: *Jos yksityinen ihminen ei näyttäydy, häntä ei ole edes olemassa muille. Mitä tahansa hän tekee, se jää merkityksettömäksi toisille, ja mikä hänelle on tärkeää ei kiinnosta muita ihmisiä.*¹³⁶

Tilanteessa, jossa ihminen nähdään vain lajinsa edustajana, menettää ihmisyyss ainutkertaisuuttaan. Arendt tuo ilmi, kuinka tuhoamisleireiltä selvinneet keskitys- ja internointileirien asukit tai valtiottomat näkivät pelkän ihmisenä olemisen lajin edustajana olleen heidän suurin vaaransa. Hän kirjoittaa, että sen vuoksi heitä pidettiin barbaareina. He eivät kuitenkaan luottaneet ”luonnonoikeuteensa”, vaan pitivät tärkeämpinä kansalaisoikeuksiaan. He pelkäsivät, että heidät katsottaisiin pelkiksi ”villieläimiksi”. Tämä sai heidät pitämään kiinni kansallisuudestaan, joka oli heidän entisen kansalaisuutensa viimeinen merkki ja ainoa tunnustettu siteensä ihmiskuntaan.¹³⁷ Arendt tuo esiin, miten kansalaisoikeuksien menettäminen merkitsi samalla myös ihmisoikeuksien menettämistä. Ihmisoikeudet, joiden oletettiin perustuvan ihmisen omaan olemassaoloon, menivät Arendtin

¹³⁵ Arendt 1958, 47–55. Arendt kirjoittaa, että antiikin aikaan yksityisyydellä tarkoitettiin tilaa, joka on julkisen ulkopuolella. Ihminen, joka jäi julkisen tilan ulkopuolelle, oli orja tai barbaari eikä ollut täysi ihminen. Ihmiseltä *puuttui* julkinen tila. Antiikin aikana ei tunnettu sosiaalista aluetta ja sen sisältöä pidettiin yksityisenä. Arendtin mukaan modernin ajattelun myötä niin sosiaalisen kuin poliittisen vastakohta on taas yksityisyys. Yksityisyyden tärkeimmäksi tehtäväksi uudella ajalla tuli Arendtin mukaan intiimin suojelu sosiaaliselta alueelta. Arendt katsoo massayhteiskunnan osoittavan, että eri sosiaaliset ryhmät ovat sulautuneet yhdeksi ryhmäksi, mikä ennen tapahtui perheyksiköissä. Yhteiskunnan ihmisten yhtäläistämisen myötä siitä erottautuminen ja eroaminen on tullut Arendtin mukaan yksilön asiaksi, kun ennen se tapahtui julkisella alueella. Arendt huomauttaa, että ratkaisevaa on kuitenkin se, että yhteiskunta sulkee kaikilla tasoilla toiminnan mahdollisuuden, kun aiemmin kotitalous sulki toiminnan ulkopuolelleen.

¹³⁶ Arendt 1948, 372 ja Vita Activa 1958, 68–69. Arendt kirjoittaa Vita Activassa, miten modernissa maailmassa objektiivisten suhteiden ja toisten ihmisten takaamasta todellisuuden puuttumisesta on tullut yksinäisyyden joukkoilmiö, jossa toisten puuttuminen on Arendtin mukaan saanut äärimmäisen ja epäinhimillistävän muotonsa. Arendt selvittää massayhteiskunnan vievän ihmisiltä heidän paikkansa maailmassa sekä heidän kotinsa, josta myös maailmasta suljetut löysivät ennen turvapaikkansa.

¹³⁷ Arendt 1958, 370–371. Arendt tuo esiin filosofi Edmund Burken (1729–1797) huomioita, miten luonnon luovuttamattomat oikeudet vahvistaisivat vain pelkän villi-ihmisen oikeuden ja alentaisivat sivistyskansat villien asemaan. Ainoastaan villi-ihmisen turvana ei ollut muuta kuin ihmissyntyperänsä.

mukaan murskaksi sillä hetkellä, kun siihen uskoneet joutuivat vastakkain sellaisten ihmisten kanssa, jotka olivat menettäneet kaikki muut ominaisuudet ja erityissuhteet paitsi sen, että olivat yhä ihmisiä. Arendt selvittää luonnon luovuttamattomien oikeuksien vahvistavan vain pelkän villi-ihmisen oikeuden, eikä heidän turvanaan ollut muuta kuin heidän ihmissyntyperänsä. Hän katsoo, että ihmiset, jotka on karkotettu kaikista poliittisista yhteisöistään, ovat menettäneet kaikki yhteisin ponnisteluin, ihmisvoimin rakennetut puolet maailmasta ja ihmiselämästä sekä ihmisen kekseliäisyyden tulokset. Arendt nostaa esiin tärkeän seikan, joka koskee ihmistä, joka on menettänyt poliittisen statuksensa ja jonka tulisi siten synnynnäisten sekä luovuttamattomien ihmisoikeuksien mukaan päästä sellaiseen asemaan, jota yleisten oikeuksien julistukset edellyttävät.¹³⁸ Hän huomauttaa todellisuudessa tilanteen olevan kuitenkin päinvastainen:

*”Ihminen, joka ei ole muuta kuin ihminen, näyttää menettäneen juuri ne ominaisuudet, jotka mahdollistivat sen, että muut kohtelevat häntä kanssaihmisenä.”*¹³⁹

Arendt katsoo nykyajan valtiottomien paikatun takaisin luonnontilaan. Hän vertaa valtiottomia villikansojen tilanteeseen, jossa he elävät keskellä muuttumatonta luontoa, jota eivät voi hallita mutta josta heidän elantonsa riippuu. He elävät ja kuolevat jättämättä jälkeäkään sekä tuottamatta yhtään mitään yhteiseen maailmaan. Hän huomauttaa, etteivät he ole barbaareja vaan ensimmäinen merkki sivilisaation mahdollisesta taantumasta maailmassa, joka on melkein hävittänyt barbarian. Arendt katsoo, että mitä pitemmälle sivilisaatio on kehittynyt, sitä herkemmin ihmiset ärtyvät kaikesta, mitä he eivät ole tuottaneet ja mikä on heille vain mystisesti annettua. Arendt tarkentaa, että kaikki se, minkä olemme saaneet mystisesti syntymässä, kuten fyysinen olemuksemme ja henkiset lahjamme, ovat pelkkää ihmisenä olemista. Tähän voisi Arendtin mukaan suhtautua vain *”uskaliaalla ystävyydellä ja myötätunnolla tai suurella ja määrämättömän suopealla rakkaudella, joka kirkkoisä Augustinuksen tavoin sanoo ”volo ut sis” (haluan sinun olevan), antamatta minkäänlaista syytä niin mainiolle ja ylittämättömälle vakuutukselle.”*¹⁴⁰

Arendt kiteyttää yhteisten konventioiden merkitystä yhteiskunnassa sekä siinä sosiaalisessa ympäristössä, jossa ihminen toimii. Hän selventää, että päinvastoin kuin kaikki se, mikä on pelkkää olemista, tasa-arvo ei ole annettu tosiasia vaan ihmisen toiminnan tulos, mutta vain, jos sitä ohjaa oikeudenmukaisuus. Hän katsoo, ettemme synny tasa-arvoiksi, vaan meistä tulee tasa-arvoisia ryhmän jäsenenä silloin kun olemme päättäneet vastavuoroisesti taata toistemme tasa-arvon. Arendt katsoo poliittisen elämän taustaoletuksena olevan se, että voimme tuottaa tasa-arvoa organisoitumalla, koska ihminen voi toimia yhteisessä maailmassa samanarvoisten kumppanien kanssa. Tämän hämäränä taustana on Arendtin mukaan pelkkä *oleminen*. Taustan on muodostanut muuttumaton ja

¹³⁸ Arendt 1948, 371–372. Arendt huomauttaa, että ihmiseltä, jolta on evätty kaikki normaalit velvollisuudet, on huomattavasti helpompi tuhota myös juridinen henkilöys.

¹³⁹ Arendt 1948, 370–372.

¹⁴⁰ Arendt 1948, 372–373. Arendt selventää poliittisen elämän synnyttäneen epäluulon yksityisyyttä kohtaan sekä kaunan hämmentävää ihmettä kohtaa, sitä että jokainen on sellainen kuin on – ainoa, ainutkertainen, muuttumaton. Hän kirjoittaa kaiken *annetun* erotetun sivistyneessä yhteiskunnassa yksityisen puolelle, mikä on uhka yhteiskunnalle, jossa kaikki perustuu yhdenmukaisuuteen, ei erilaisuuteen ja eriytymiseen, kuten yksityiselämä.

ainutlaatuinen fyysinen olemuksemme, joka tunkeutuu politiikan näyttämölle muukalaisena. Tämän Arendt sanoo muistuttavan meitä erilaisena ihmisen toiminnan rajoista, jotka Arendtin mukaan ovat samat kuin ihmisten tasa-arvon rajat. Arendt selvittää, että *yhteisestä maailmasta* karkotetuista ihmisistä on syntynyt suuri vaara eikä heillä ole sivilisaation keskellä muuta turvaa kuin fyysinen olemassaolonsa, pelkkä erilaisuutensa.¹⁴¹

Arendt selvittää, miten valtiottomien oikeus elämään on vaarassa, kun he jäävät tarpeettomiksi eikä ketään ole vaatimassa heitä takaisin: ”*ei se, että heitä sorretaan, vaan se, että kukaan ei halua edes sortaa heitä.*”¹⁴² Täydellisen oikeudettomuuden tila on Arendtin mukaan luotu jo ennen kuin oikeus elämään asetettiin kyseenalaiseksi. Arendt korostaa ihmisen toimijuuden menettämistä ja sen menettämistä poliittisten päätösten ja suunnittelun kautta. Ihmisoikeuksien menettäminen ja niiden täydellinen riistäminen näkyvät Arendtin mukaan ennen kaikkea siinä, että menettää maailmassa paikan, jossa mielipiteillä on merkitystä ja toiminnalla vaikutusta. Arendt katsoo, että heiltä ei ole viety yksin oikeutta mielipiteeseen ja vapauteen vaan oikeus *toimintaan*.

Arendt kirjoittaa seuraavasti ihmisen *oikeuksista oikeuksiin*:

”Oivalsimme, että on olemassa oikeus oikeuksiin (ja se merkitsee elämistä oloissa, joissa jokainen tuomitaan oman toimintansa ja mielipiteidensä mukaan) ja oikeus kuulua johonkin järjestäytyneeseen yhteisöön. Oivallus syntyi kuitenkin vasta, kun ilmestyi miljoonia ihmisiä, jotka olivat menettäneet oikeutensa mutta jotka eivät voineet saada niitä takaisin, koska maapallolla ei ollut enää ainuttakaan ”sivistymätöntä” kolkkaa. Pidimmepä siitä tai emme, olemme todella alkaneet elää *Yhdessä Maailmassa*. Vain täysin järjestäytyneessä ihmiskunnassa kodin ja poliittisen aseman menetys voi merkitä täydellistä karkoitusta ihmiskunnasta.”¹⁴³

Filosofian professori Richard J. Bernstein tuo ilmi Hannah Arendtin ajattelun olevan merkittävää yhä tämän hetkessä 2000-luvun yhteiskunnassa. Bernstein katsoo Arendtilla olleen huomattava käsitys joistain modernin politiikan syvimmistä, hämmentävimmistä ja vaarallisimmista suuntauksista ja selventää, että monet näistä eivät ole hävinneet vaan ovat tulleet voimakkaammiksi ja vaarallisemmiksi. Bernstein tuo esiin Arendtin tarkkanäköisyyttä sekä varoitusta koskien valtiottomia ja massoitain kasvavia pakolaismääriä, jotka joutuivat lain ulkopuolelle johtuen eri poliittista tapahtumista ja sellaisista syistä, joihin itse eivät ole voineet vaikuttaa. Bernstein huomauttaa ilmiön koskevan edelleen tämän hetkistä globaalia maailmaa. Eri pakolaisryhmien lisääntymisellä ja massoitain kasvavalla määrällä ei näytä olevan loppua, ja hän tuo esiin, miten maailmassa on miljoonia ihmisiä, jotka ovat pakolaisleireillä ja joilla on hyvin vähän toivoa siitä, että he voisivat palata koteihinsa tai löytää uutta.¹⁴⁴ Bernstein selventää, että Arendtin huomio siitä, että pakolaiset ovat oireellisin ryhmä nykypolitiikassa, on edelleen pätevä. Hän huomauttaa, että huolimatta kansainvälisistä organisaatioista ja ihmisoikeuksista suvereenit kansakunnat vahtivat edelleen kiivaasti ”absoluuttista oikeuttaan” määrittää se, keitä he tulevat hyväksymään tai eivät hyväksy pakolaisina, käyttäen kaikenlaisia tekosyitä pitää pakolaiset valtion rajojensa ulkopuolella.

¹⁴¹ Arendt 1948, 373–374.

¹⁴² Arendt 1948, 366.

¹⁴³ Arendt 1948, 367.

¹⁴⁴ Bernstein 2018, 1–20.

Bernstein katsoo Arendtin osuneen oikeaan koskien niin kutsuttuja ihmisen oikeuksia (*right of man*), luovuttamattomia oikeuksia (*inalienable rights*) ja ihmisoikeuksia (*human rights*). Arendtin huolenaihe siitä, mitä oletetut ihmisoikeudet ovat, näyttää Bernsteinin mukaan olevan edelleen kiistanalaisia ja hämmentäviä sekä huolen näistä jatkuvan yhä. Edelleenkin ei ole yhteistä konsensusta siitä, mitä luovuttamattomien ihmisoikeuksien voidaan tarkalleen ottaen ajatella tarkoittavan. Lisäksi ei ole olemassa varsinaista yhtä instituutiota, joka suojaisi ja takaisi niitä. Oikeus oikeuksiin (*right to have rights*) fundamentaalisenä oikeutena tarvitsee jonkinlaisen organisoidun yhteisön, jossa oikeudet on taattu ja suojeltu. Oikeus kuulua yhteisöön takaa ja suojelee kansalaisia ja yksilö voi ilmaista ja jakaa mielipiteitään että toimia kollektiivisesti toisten ihmisten kanssa. Jaamme edelleen huolenaiheita samoista teemoista kuin mitä Arendt on painottanut poliittisessa ajattelussaan. Moninaisuus, toiminta, puhe, julkinen tila, voimaantuminen ja julkinen vapaus muodostavat Bernsteinin mukaan edelleen käsitteiden verkon, joiden voidaan ajatella muodostavan sen politiikan, jossa voi ilmaista sen, mitä täysi ihmisyyys on. Bernstein tuo esiin useiden kansainvälisten ihmisoikeusorganisaatioiden olevan huolissaan laajalle levinneestä väärinkäytöksistä, jotka riistävät ihmisoikeuksia. Bernstein kirjoittaa, että puhuessaan ”pimeistä ajoista” Arendt ei yksinomaan viitannut 1900-luvun totalitarismiin. Bernstein huomauttaa, että on vaikeaa vastustaa päätelmää, että elämme sellaisia aikoja nyt. Hän viittaa Arendtin kirjoitukseen, jossa tämä varoittaa pimeiden aikojen tulleen, kun sammutettuna on julkisen alueen valo, jonka tehtävänä on ollut valaista ihmisen asioita tarjoamalla tilan esiintymiselle, jossa he voivat osoittaa teoissaan ja sanoissaan, keitä he ovat ja mitä he voivat tehdä. Bernstein nostaa esiin, että Arendtin mukaan pimeinäkin aikoina voimme kuitenkin toivoa löytävämme valaistusta (*illumination*) yksilöiden elämästä ja työstä. Hän katsoo, että meidän tulisi ottaa vakavasti Arendtin varoitus siitä, että oikeuksien saamisen ja elämän tuhoamisen välillä on hauras raja.

145

Vaikka historiassa tapahtuneilla ihmisoikeusloukkauksilla voidaan löytää yhteistä kaikupohjaa liittyen yhteiskunnan poliittisiin ja sosiaalisiin jännitteisiin, niitä tulee kuitenkin aina lähestyä omina tapauksinaan, jotta voidaan pyrkiä etsimään niiden erityispiirteitä. Natsit erosivat historiassa tehdyistä julmuuksista hyökkäämällä ihmisen moraalista minuutta vastaan sekä hävittämällä ihmisen oikeudet täydellisesti. He päätyivät oikeushenkilön tuhoamiseen ja pyrkivät elävien ruumiiden tuottamiseen moraalisesta minuuden murhan kautta, joka hävittää samalla yksilön aloitekyvyn, spontaaniuden. Heidän tarkoituksenaan oli muuttaa lopulta ihmisluontoa itseään.¹⁴⁶ Arendtin mukaan natsien totalitaarisen järjestelmän keskitys- ja tuhoamisleirit eristyneisyydessään tekivät ihmisen kuolemasta nimettömän riistämällä kuolemalta merkityksen loppuun saatetun elämän päätöksenä. Arendt katsoo keskitysleirien vieneen yksilöltä hänen oman kuolemansa todistamalla, että vastedes hänelle ei kuulunut mitään eikä hän myöskään kuulunut kenellekään. Kuolema sinetöi sen, että hän ei ollut koskaan edes elänyt. Arendtin mukaan totalitaarisen järjestelmän lopullisena päämääränä on tehdä ihmisestä tarpeeton ja hävittää ihmisarvo. Hän kirjoittaa, miten totalitaarisen terrorin hirvittävimpiä tekoja oli hyökkäys ihmisen moraalisesta minuutta vastaan katkaisemalla

¹⁴⁵ Bernstein 2018, 1–2, 34–35. Bernstein viittaa Arendtin kirjoitukseen teoksessa *Men in Dark times 1968*.

¹⁴⁶ Arendt 1948, 518–519, 522–523, 526.

moraalisen minän henkilökohtaisen pakotien ja tekemällä omantunnonratkaisut arveluttaviksi ja epäilyttäviksi. Arendtin mukaan juuri siinä, kun ihmisellä ei enää ollut pakotietä ja olisi tehtävä ratkaisu omien ystävien pettämisen ja murhaamisen tai vaimon ja lasten lähettämisen kuolemaan ja oma itsemurhakin voisi merkitä oman perheen välitöntä murhaa, ei puhuta enää sellaisesta moraalisesta valinnasta, joka koskee hyvää ja pahaa, vaan murhaa ja murhaa.¹⁴⁷ Arendt selvittää, miten vainoajan ja vainotun välistä rajaa hämärretään luomalla sellaiset olot, joissa omatunto ei riitä ja hyvän tekeminen on mahdotonta, ulotetaan tietoisesti järjestetty rikoskumppanuus totalitaaristen vallanpitäjien kanssa uhreihin, tulee siitä silloin totaalinen. Arendt selventää, miten moraalisen minuuden tuhouduttua ainoastaan yksilön erityinen ja ainutkertainen identtisyys estää tekemästä ihmisistä eläviä ruumiita, eikä sekään ole säästynyt. Arendt kirjoittaakin, miten SS:n lopullinen riemuvoitto vaati, että kidutettu uhri sallii protestoimatta viedä itsensä hirtettäväksi.¹⁴⁸

Italianjuutalainen kemisti ja kirjailija Primo Levi (1919–1987), joka oli yksi holokaustin selviytyjistä, tarkastelee kirjassaan *Hukkuneet ja pelastuneet* (1986) (*I sommersi e i salvati*, 1986) keskitysleirin olemusta. Hän kirjoittaa muun muassa siitä, miten keskitysleirillä uhrin ja vainoajan välistä jakolinjaa ei voida yksinkertaistaa esimerkiksi ystäviin ja vihollisiin tai hyviin ja pahoihin. Hän tuo esiin, että keskitysleirin ihmissuhteiden verkko oli monimutkainen eikä siinä ollut vain kahta puolta, uhreja ja vainoajia. Hän selventää, ettei keskitysleirillä ollut vain yhtä rajaa, joka olisi erottanut vastapuolet, vaan pikemminkin useita epämääräisiä rajoja, jotka erottivat jokaisen jokaisesta.¹⁴⁹ Levi kirjoittaa, miten leirille tulleiden uusien tulokkaiden todellisuus törmäsi keskitysleirin todellisuuteen, kun uuden ja oudon vihollisen hyökkäys tuli etuoikeutetun virkamiesvangan taholta, haluten sammuttaa sen ihmisarvon, joka tulokkaalla ehkä vielä oli, mutta jonka virkamiesvanki itse oli kadottanut. Hän katsoo olevan mieletöntä ajatella, että kansallissosialismin kaltainen järjestelmä tekisi uhreistaan pyhimyksiä, ja selvittää sen enemmänkin häpäisevän sekä tekävän nämä sen kaltaiseksi.

Levi puhuu *harmaasta vyöhykkeestä*, joka sijaitsee uhrien ja vainoajien välimaastossa. Tämän harmaan vyöhykkeen muodosti etuoikeutettujen virkamiesvankien luokka. Siihen kuuluivat Levin mukaan kaikki ne vangit, jotka toimivat mahdollisesti myös hyvää tarkoittaen yhteistyössä leirin viranomaisien kanssa. He olivat kuitenkin vähemmistöä leirin väestössä, joskin he edustivat enemmistöä selviytyneiden joukossa. Harmaa vyöhyke toimi leirin selkärankana, ja samanaikaisesti se erotti sekä yhdisti isäntien leirin että orjien leirin. *Protekcja*-luokan etuoikeutettujen ja yhteistoimintamiesten eli kollaboraattien harmaan vyöhykkeen perustana Levi selventää olevan monihaarainen juurakko. Levin mukaan yksi juurakon haaroista on vallankäyttäjien haara. Natsit tarvitsivat apuvoimia ja henkilöitä, joita käyttivät sijaisinaan ja asianhoitajinaan. Levi kirjoittaa, ettei riittänyt se, että heitä laitettiin

¹⁴⁷ Yhtä lailla tilanne voi olla traaginen ja osoittautua mahdottomaksi, kun moraalisen valinnan tulisi tapahtua kahden yhtä hyvän väliltä. Tästä esimerkkinä yhdysvaltalaisen kirjailijan William Styronin (1925–2006) kirjoittama romaani *Sophie's Choice* 1976. ”Sofien valinta” kuvaa käsitteenä mahdottoman valinnan tilannetta, jossa valinta tapahtuu kahden, joko yhtä pahan tai yhtä hyvän välillä.

¹⁴⁸ Arendt 1948, 522.

¹⁴⁹ Levi 1986, 34–36.

tekemään vähäpätöisiä tehtäviä, vaan paras tapa pitää heidät kurissa oli saattaa syyllisyys heille, tahrata heidän kätensä vereen. Näin he jakoivat toimeksiantajan kanssa yhteisen syyllisyyden eivätkä voineet enää peräntyä.¹⁵⁰ Levi muistuttaa, että mitä ankarampaa on sorto, sitä auliimmin sorretut ryhtyvät vallanpitäjien kollaboraateiksi. Hän kirjoittaa syiden olleen lukemattomia. Pelko, ideologiset houkutukset, halu saada valtaa tai pelkuruus ovat kaikki olleet synnyttämässä harmaata vyöhykettä. Levi huomauttaa, että ennen kuin etsitään syitä näistä ihmisistä ja tehdään moraalisia arvostelmia, on käsitettävä suurimman syyn olevan järjestelmässä, totalitaarisen valtion rakenteissa. Hän kirjoittaa, ettei uhrina oleminen poista kuitenkaan syyllisyyttä. Vaikeutena on kuitenkin sen mittaaminen. Osalla vangeista syyllisyys on hyvin vähäinen, ja osa on toiminut pakotetusti. Toisilla valinnanvapaus on ollut suurempi, ja osa syyllisyydestä johtuu heidän omista teoistaan, jolloin se on siten myös raskaampi. Levi kirjoittaa, että he ovat olleet järjestelmän aiheuttaman syyllisyyden kantajia ja välikappaleita. Hän kiteyttää, että pohtiessamme riistäjän ja uhrin välisiä voimasuhteita tai roolien sekoittumista on muistettava se ympäristö, johon nämä ihmiset olivat tulleet heitetyiksi. Hän katsoo, että vaikka suurin osa sortajista on todennäköisesti tajunnut tekevänsä pahaa, he ovat epäröineet tai tunteneet olonsa epämukavaksi sekä saattaneet saada myös rangaistuksia, ei heitä näiden kärsimysten vuoksi voida katsoa kuuluvan uhrien joukkoon. Vankien erehdykset tai suostumukset moraalin vastaisiin tekoihin ei Levin mukaan tarkoita kuitenkaan sitä, että voimme asettaa heidät samalle viivalle vartijoitten kanssa. Hän kirjoittaa, että on järjenvastaista edes vaatia heiltä pyhimyksen tai stoalaisten filosofien kaltaista käytöstä, ja selventää, että todellisuudessa heidän käytöksensä on ollut lähes kaikissa tapauksissa pakon sanelemaa. Levi huomauttaa riistämisen ajaneen nopeasti sellaiseen tilaan, jossa ihmiset pyrkivät pysymään vain hengissä. Taistelu jatkuvaa nälkää, kylmyyttä, väsymystä ja väkivaltaa vastaan oli päivittäistä. Levi tarkentaa, että heillä ei ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia tehdä valintoja, eritoten moraalisia.¹⁵¹

Levi tuo kuitenkin esiin seikan, että on tiedossa, etteivät kaikki ottaneet vastaan tehtävää erikoisyksiköistä. Jotkut kapinoivat tietäen samalla kuolevansa. Levi muistuttaa, että Auschwitzin leirin ainoa kapinayritys tehtiin juuri erikoisyksikköjen toimesta. Kapinayritys päättyi 450 kapinallisen kuolemaan. Levi korostaa kirjoituksessaan kansallissosialismin turmelevaa vaikutusta, jolta on vaikea välttyä. Hän kysyykin, miten vahva moraalinen selkärankamme lopultakaan on tilanteessa, jossa joudutaan pakon eteen ja alttiiksi houkutuksille. Levi tuo esiin Puolassa sijainneen Lodzin gheton johtajan, juutalaisen Chaim Rumkowski kertomuksen siitä, miten samaistuminen niin sortajien kuin sorrettujen kanssa vaihtelee. Levi katsoo, että Rumkowski tarina voidaan nähdä esimerkkitapauksena moniselitteisyyden ja kompromissien hämärän alueen syntyä fyysisenä välttämättömyytenä poliittisen pakon alla. Levi tuo esiin, että emme lopultakaan ole kovinkaan paljon erilaisia kuin ne ihmiset, jotka toimivat harmaalla vyöhykkeellä. Hän huomauttaa, että emme voi

¹⁵⁰ Levi 1986, 34–41, 48–59. Levi katsoo harmaaseen vyöhykkeeseen kuuluviksi muun muassa Vichyn hallituksen, Varsovan Juutalaisneuvoston ja Sonderkommandosin erikoisjoukot, jotka koostuivat vankiryhmistä ja joiden tehtävänä oli krematorioiden hoito. Hän katsoo Sonderkommandosin joukkojen edustaneen kollaboraatiotoiminnan rajatapausta ja kyseenalaistaa heidän tapauksessaan puhua etuoikeudesta.

¹⁵¹ Levi 1986, 34–48.

ennalta tietää käyttäytymistä äärimmäisissä olosuhteissa. Levi kirjoittaa, että voimme kaikki tunnistaa itsestämme Rumkowskin.¹⁵²

*”Me olemme Rumkowskin lailla niin vallan ja arvostuksen sokaisemia, että unohdamme olemisen haurauden. Sopeudumme vallanpitäjien vaatimuksiin, halusimme tai emme, ja unohdamme että olemme ghetossa, että gheton ympärillä on aita, että kuoleman herrat ovat aidan takana ja että lähellä odottaa juna.”*¹⁵³

Ihmisarvon murentumisen voidaan sanoa alkavan huomattavasti ennen hirttolavaa ja kaasukammioita, kuten aiemmin tuli ilmi, juuri vähemmistöihin kohdistuneista toimista sekä ajamalla heitä systemaattisesti heikompaan asemaan että siirtämällä heitä kohti abstraktia ihmisyyttä, jossa ihmisen identiteetti on hävitetty. Hannah Arendt selvittää asian ytimen huomauttamalla, että täydellisen oikeudettomuuden tila oli luotu jo ennen kuin oikeus elämään asetettiin kyseenalaiseksi. Arendt katsoo, että päinvastoin kuin kaikki se, mikä on pelkkää olemista, tasa-arvo ei ole annettu tosiasia. Tasa-arvo on ihmisen toiminnan tulos, jos sitä ohjaa oikeudenmukaisuus sekä yhteinen päätös siitä, että vastavuoroisesti takaamme toistemme tasa-arvon. Arendt katsoo, että ihmisoikeuksien menettämiseen liittyvä paradoksi on se, kun yksilöstä tulee ihminen ja hän menettää samalla ihmisoikeutensa. Ihmisen ollessa ilman ammattia, ilman kansalaisuutta, ilman toimintaa, johon samaistua, sekä mielipidettä ei yksilön oma ainutlaatuinen yksilöllisyys anna merkitystä, sillä yksilöltä on viety mahdollisuus ilmaista itseään yhteisessä maailmassa sekä vaikuttaa siihen omalla toiminnallaan. Arendt ulottaa tämän koskevan ei yksin menneisyyttä vaan tulevaisuutta. Hän huomauttaa maailmanlaajuisen ja universaalisti keskenään riippuvaisen sivilisaation tuottavan barbaareja omasta keskuudestaan pakottamalla miljoonia ihmisiä sellaisiin olosuhteisiin, jotka ovat ulkoisista seikoista huolimatta kuin barbaareilla.¹⁵⁴

3.2. Legaaliset ihmisoikeudet

Human Rights Watch raportoi vuonna 2019 al-Holin leiriläisiin kohdistuvista ihmisoikeusrikkomuksista. Al-Holin leiri on suljettu. Leiriltä ei pääse pois eikä ihmisten vapaata liikkuvuutta kunnioiteta, mikä rikkoo kansainvälistä lakia. Järjestö painottaa, miten ilman oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja yksilöllisen syyllisyyden selvittämistä ei voida sallia rangaistusta tai asettaa heitä rikosvastuuseen. Perheiden kollektiivinen rankaiseminen, jossa heitä estetään poistumasta leiriltä, on sotarikos. Järjestö tuo esiin raportissaan sen, että jos säilöönottopaikka ei ole laillinen, kuten vankila, siirtymään joutuneiden vapaata liikkuvuutta poistua leiristä tai palata takaisin koskevaa oikeutta tulee kunnioittaa. Siirtorajoitukset ovat sallittuja ainoastaan, jos ne ovat lainmukaisia ja niillä on peruste, kuten kansallisen turvallisuuden sekä muiden oikeuksien että moraalin ja vapauksien suojeleminen. Niiden tulee olla oikeasuhtaisia, syrjimättömiä ja välttämättömiä laillisten tavoitteiden saavuttamiseksi. HRW tarkentaa raportissaan, miten pidätetyt sodan aikana, mukaan lukien

¹⁵² Levi 1986, 59–68. Chaim Rumkowski (1877–1944) oli juutalaisneuvoston johtaja, joka toimi myös Puolan Lodzin gheton johtajana yksinvaltiaan ja tyrannimaisiin tavoin.

¹⁵³ Levi 1986, 68.

¹⁵⁴ Arendt 1948, 374.

siviilit, olisi pidätettävä oikeusperustalla. Heillä on oltava oikeus riitauttaa vankeuden tarpeellisuus ja laillisuus tuomioistuimessa. Järjestö muistuttaa, miten kansainvälinen oikeus velvoittaa maita varmistamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vakavista rikoksista, kuten Isis-terroristijärjestön tekemistä rikoksista. HRW selvittää raportissaan, että kansainvälinen laki oikeuttaa kansalaisen palata maahansa sekä velvoittaa maita noudattamaan lapsen oikeudesta hankkia kansalaisuus. Tämä velvoite ulottuu ulkomailla syntyneisiin lapsiin, jotka muuten olisivat kansalaisuudettomia. Leirillä olevilta on takavarikoitu passi ja omaisuus ja myös puhelimen käyttöä valvotaan.¹⁵⁵

Ihmisoikeuksien voidaan sanoa olevan legaalisia ja moraalisia normeja, joiden pyrkimyksenä on suojella ihmisiä kaikkialla vakavista poliittisista, oikeudellisista ja sosiaalisista väärinkäytöksistä. Ihmisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus uskonnonvapauteen, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun on rikoksesta syytettynä, sekä oikeus olla joutumatta kidutetuksi tai oikeus poliittiseen toimintaan.¹⁵⁶ Ihmisoikeudet voidaan luonnehtia neljän tunnuspiirteen kautta. Ne ovat *oikeuksia*, *moninaisia*, *universaaleja* ja ne ovat korkeimmalla *ensisijalla*. Ihmisoikeudet ovat oikeudellisia vaatimuksia ja asettavat eri osapuolille ja tahoille erilaisia *vastuita* ja *velvoitteita*. Ne ovat sisällöltään moninaisia ja määrältään monilukuisia. Niiden vallitseva länsimainen tulkinta olettaa normatiivisen pluralismin. Ihmisoikeudet ovat universaaleja, ja ne kuuluvat luovuttamattomasti ja yhtäläisesti kaikille ihmisyksilöille. Ihmisoikeudet eivät siten ole kiinni synnynnäisistä ominaispiirteistä tai valtion myöntämästä kansalaisuudesta tai oleskeluluvasta. Normatiivisessa hierarkiassa ne nousevat muiden yksilöllisten ja kollektiivisten vaatimusten yläpuolelle. Ne ovat esimerkiksi kansalliseen turvallisuuteen nähden ensisijaisia.¹⁵⁷

Ihmisoikeuksista puhuttaessa on syytä huomioda oikeuden ja oikeudenmukaisuuden käsitteet sekä niiden juridinen velvoittavuus. Professori Jack Donnelly kirjoittaa teoksessaan *Universal Human Rights in Theory and Practise* (2013) siitä, mitkä asiat on otettava huomioon, kun puhutaan oikeuksista sekä kuinka oikeudet käytännössä toimivat. Donnelly tuo esiin, että voimme puhua oikeudesta (*right*) moraalisisessa ja poliittisessä merkityksessä; oikeudenmukaisuus (*recritude*) ja oikeus (*entitlement*). Oikeudenmukaisuus tarkoittaa tässä merkityksessä jonkin asian oikein tekemistä (*the right thing to do*) siten, että se on joko oikein tai väärin. Oikeuden (*entitlement*) suppeammassa merkityksessä puhumme henkilöstä, jolla on oikeuksia. Oikeus johonkin tarkoittaa oikeudenhaltijan olevan oikeutettu johonkin, kuten oikeus vapauteen oikeuttaa henkilölle kuuluvan vapauden, jonka hän omistaa ja joka kuuluu hänelle erityisesti.¹⁵⁸

Oikeudenhaltijalla on lupa esittää erityisiä vaatimuksia, jos henkilön oikeuksia uhataan tai ne ovat vaarassa vaarantua. Donnelly kirjoittaa niin oikeuden kuin oikeudenmukaisuuden

¹⁵⁵ Human Rights Watch 2019.

¹⁵⁶ James 2019. Ihmisoikeuksien voidaan ajatella olevan normatiivinen standardisäännös siitä, mitä kansainvälisten ihmisoikeuksien tulisi olla.

¹⁵⁷ James 2019 ja Launis 2019, 268–270. Luovuttamattomuus ei tarkoita sitä, että oikeudet ovat ehdottomia tai niitä ei voida ohittaa muilla näkökohdilla. Pikemmin se tarkoittaa, että niitä ei voi menettää väliaikaisesti tai lopullisesti esimerkiksi huonolla käytöksellä tai luopumalla itse niistä.

¹⁵⁸ Donnelly 2019, 8–9.

yhdistävän oikeuden ja velvollisuuden, mutta eri tavoin. Oikeudenmukaisuuden vaatimukset, kuten jokin on väärin tai jokin ei ole oikein, kiinnittävät huomion käyttäytymisnormeihin ja velvollisuuden haltijan velvollisuuteen toimia näiden normien mukaisesti. Oikeudelliset vaatimukset sitä vastoin keskittyvät oikeudenhaltijaan sekä oikeudenhaltijan erityisyyteen nauttia oikeuksistaan. Oikeuksia on tässä mielessä kutsuttu subjektiivisiksi oikeuksiksi, jotka kohdistavat huomionsa subjektiin, sen sijaan että noudatettaisiin objektiivista normia tai toteutetaan tilanne. Donnelly katsoo oikeuksien luovan sääntöjen ohjaaman vuorovaikutuksen kentän, joka on oikeudenhaltijan hallussa. Tässä kentässä määritellään subjektien väliset oikeudet ja velvollisuudet, jotka ovat suhteessa toisiinsa, sekä jäsennetään, missä suhteessa nämä ovat.¹⁵⁹

Donnelly määrittelee oikeuksilla olevan neljä pääasiallista ulottuvuutta: noudattaminen (*exercise*), kunnioitus (*respect*), omistaminen/oikeuksista nauttiminen (*enjoyment*) sekä toimeenpano (*enforcement*). Oikeudet ovat Donnellyn mukaan tehty käytettäviksi, ja ne tulevat esiin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa velvollisuus kunnioittaa oikeuksia tulisi ottaa huomioon käytännön toiminnassa. Donnellyn mukaan parhaiten oikeuden kunnioituksen puute tulee esiin silloin, kun oikeuksia on loukattu. Donnelly katsoo ihmisoikeuksien olevan kirjaimellisesti *oikeuksia*, joita subjektilla on yksinkertaisesti siksi, että on ihmisolento. Hän tuo esiin niiden olevan tasa-arvoisia, luovuttamattomia ja universaaleja sekä sen, että niitä on perinteisesti pidetty korkeimpina moraali-oikeuksina. Donnelly katsoo, että ne eivät yksistään ole pelkästään abstrakteja oikeuksia, vaan ne ovat erityisesti sosiaalisia käytäntöjä ymmärtää nuo arvot. Hän huomauttaa, että ihmisoikeuksia ei tule sekoittaa niiden taustalla oleviin arvoihin ja pyrkimyksiin tai oikeuden objektiiviseen kohteeseen. Ihmisoikeudet ja se, mikä on subjektin laillinen, legaalinen oikeus, ei suoraan tarkoita sitä, että asiat käytännössä menisivät niin, että kummatkin tulevat huomioiduksi. Donnelly tuo esiin, miten esimerkiksi suoja mielivaltaista teloitusta vastaan on tunnustettu kansainvälinen ihmisoikeus, mutta se ei suojaa siltä, etteikö sellaista tapahtuisi.¹⁶⁰

Legaalisten oikeuksien lähteenä on laki, johon voidaan viitata ja joka on sopimusten varassa. Kysymykseen siitä, miksi ihmisolento voi olla oikeuden lähteenä, Donnelly vastaa ihmisoikeuksien koskevan pohjimmiltaan ihmisarvoa eikä niiden voida ajatella koskevan vain tarpeita tai ihmisen inhimillisiä kykyjä, joiden Donnelly katsoo olevan enemmänkin tapa hyödyntää ihmisoikeuksien nauttimista kuin perustella niiden sisältöä. Donnellyn mukaan niiden välillä on yhteyksiä, mutta ne eivät kuitenkaan anna ratkaisua ihmisoikeuksien lähteen tai perustan ongelmaan. Donnellyn mukaan ihmisoikeuksien lähteenä on ihmisen *moraalinen luonne*. Donnelly katsoo, että ihmisoikeuksia ei tarvita elämälle sinänsä, vaan ihmisarvoiselle elämälle. Ne, joilla ovat ihmisoikeudet turvanaan, elävät Donnellyn mukaan täydellisemmän ja rikkaamman ihmiselämän, ja hän katsoo, että ne, jotka eivät voi nauttia ihmisoikeuksista, ovat vieraantuneet moraalisesta luonteestaan.¹⁶¹

Donnelly jatkaa ihmisluonnon asettavan luonnolliset rajat ihmisen mahdollisuuksille, mutta koska ihmisen kyvyt ja mahdollisuudet ovat vaihtelevia, asettaa yhteiskunta raameja.

¹⁵⁹ Donnelly 2019, 8–10.

¹⁶⁰ Donnelly 2019, 11–17.

¹⁶¹ Donnelly 2013, 14–15.

Ihmisoikeudet asettavat rajat sekä vaatimukset sosiaaliselle toiminnalle, mutta ne ovat samalla ymmärtämässä sen luonnetta sekä luomassa persoonaa, joka asetetaan moraalisen vision taustalle. Donnellyn mukaan ihminen luo välttämättömän luonteensa sosiaalisen toiminnan kautta. Donnellyn ajattelussa voidaan ajatella olevan jonkin asteista kulttuurirelativismia. Donnellyn mukaan ihmisluonto on sosiaalisesti annettua, ei niinkään ennalta olevaa. Ihmisoikeuksien hän katsoo olevan tietyn tyyppisiä sosiaalisia käytäntöjä, jotka perustuvat tiettyyn käsitykseen siitä, mitä on olla ihminen. Donnellyn mukaan niitä ei tule sekoittaa kuitenkaan esimerkiksi moraalisiin velvollisuuksiin. Hän huomauttaa, että meillä ei ole ihmisoikeuksia moneen *hyvään*, kuten rakkauteen tai myötätuntoon, eivätkä ne ole ihmisoikeuksien kohteena. Ihmisoikeuksien painotus nykyisessä kansainvälisessä yhteiskunnassa merkitsee Donnellyn mukaan tiettyjen arvojen painotusta, eivätkä ne tarjoa kattavaa selvitystä sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Ne ovat kuitenkin Donnellyn mukaan yksi tapa käsitteellistää ja yrittää toteuttaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Donnelly tähdentää ihmisoikeuksien olevan vähimmäisasetuksia omaisuuteen, palveluihin, mahdollisuuksiin ja suojauksiin, jotka ovat laajalti tunnustettu ihmisarvoisen elämän välttämättömiksi edellytyksiksi sekä toteuttamiseksi. Hän katsoo ihmisoikeuksien pyrkivän sulauttamaan moraalisen näkemyksen ja poliittisen käytännön. Donnellyn mukaan moraalisen käytännön ja ihmisluonnon, ihmisoikeuksien sekä poliittisen yhteiskunnan välinen suhde on dialektinen. Hän katsoo ihmisoikeuksien muovaavan poliittista yhteiskuntaa ihmisten muokkaamiseksi, jotta voidaan ymmärtää ihmisluonnon mahdollisuudet, jotka loivat perustan näille oikeuksille. Donnellyn mukaan ihmisen luontoa tulisi ajatella enemmänkin moraalisenä positiona kuin luonnon tosiasiana.¹⁶²

Donnelly katsoo ihmisarvon (*human dignity*) ja sen tunnustamisen olevan lähtökohtana kansainvälisille ihmisoikeuksille sekä lopullinen arvo, joka antaa koherenttiuden ihmisoikeuksiin. Ihmisarvo antaa Donnellyn käsityksen mukaan tehokkaan muodon ihmisoikeuksien harjoittamiseen, koska ihmisoikeuksien voidaan ymmärtää määrittelevän tiettyjä sosiaalisen kunnioituksen muotoja, kuten toiminnan, palvelun, omaisuuden ja mahdollisuuden, jotka jokaiselle annetaan oikeuksina tämän arvokkuuden vuoksi. Donnelly tuo esiin tärkeän seikan siitä, että yksimieliset ihmisoikeudet, jotka koskevat kaikkia ihmisiä ja jotka johdetaan ihmiselle luontaisesta arvokkuudesta riippumatta eri päällekkäisistä filosofisista ja uskonnollisista opeista, voivat samalla olla ristiriidassa niiden kanssa johtuen niiden tietyn opin epäoikeudenmukaisuudesta, joka samalla jättää yksimielisyyden ja yhteisen konsensuksen ulkopuolelle. Donnellyn mukaan olisikin liioiteltua sanoa, että yleismaailmallinen ihmisoikeuksien sopimus edustaisi yksin voimassa olevia arvoja ja normeja. Siitä huolimatta ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus voi Donnellyn mukaan edustaa utopistista kulttuurien välistä näkemystä moraalisen luonteen vaatimuksista sekä mahdollisuuksista, ja niillä voidaan ajatella olevan myös pätevyyttä.¹⁶³

Donnelly esittää ihmisoikeuksien liittyvän vahvemmin poliittisiin teorioihin kuin klassisiin moraaliteorioihin, joiden Donnelly katsoo lopultakin kertovan meille hyvin vähän itse ihmisoikeuksista. Donnelly kuitenkin tuo esiin, että ihmisoikeuksien ja eri

¹⁶² Donnelly 2013, 16–17.

¹⁶³ Donnelly 2013, 50–60.

moraaliteorioiden välinen heikko linkki on samalla kuitenkin vetovoima ja se mahdollistaa monia poliittisia konsensuksia huolimatta moraalista eroista. Avoimuus tasa-arvoisille moraalille ja poliittisille teorioille ihmisoikeudet antavat mahdollisuuden käsitellä tiettyjä poliittisen oikeudenmukaisuuden ja oikeuden kysymyksiä kiertämällä samalla epäselviä ja vaikeita moraaliperusteiden kiistanalaisuuksia.¹⁶⁴

Filosofi Sami Pihlström kirjoittaa artikkelissaan *How is normativity possible? A holistic. Pragmatist Perspective* siitä, mitä tarkoittaa tai mitä on olla ihminen, sekä pohtii normatiivisuuden perusluonnetta ja siihen liittyvää ongelmallisuutta. Pihlström tuo esiin, että ihminen ei voi olla normatiivisuuden kontekstin ulkopuolella. Pihlström katsoo, että sen sijaan että normatiivisuus perustuisi tai nousisi ihmisten yhteisistä konventioista, sosiaalisista neuvotteluista tai vastaavista, ihmisten konventiot *edellyttävät* normatiivista kontekstia. Transsendentaalinen normatiivisuusfilosofia pyrkii Pihlströmin mukaan ymmärtämään ja ilmaisemaan sitoutumistamme normatiivisuuteen sellaisessa kehyksessä, kuten käytäntö ja elämänmuoto, jonka tällainen sitoutuminen on jo määritellyt. Siksi se voi pyrkiä tarjoamaan transsendentaalisen päätelmän juuri kantalaisessa merkityksessä tekemällä sitoutumisemme normeihin perustavammaksi kuin että se olisi metafyyssinen, empiirinen tai tieteellinen selitys siitä, kuinka tai miksi normit, joihin sitoudumme, syntyvät. Pihlström selventää, että transsendentaaliset normatiivisuuskäsitteet olisi kuitenkin erotettava metafyyssisistä normatiivisuuden perusteista kuten myös sosiaalisen ontologian valtavirroista. Pihlström kirjoittaa, miten sosiaalisen ontologian yksi avainkäsite on tunnustaminen (*recognition*), ja katsoo tämänhetkisen tunnustamisteorian¹⁶⁵ sijoittuvan jonnekin transsendentaalisen ja ei-transsendentaalisen normatiivisuuden lähestymistavan välille. Tunnustaminen ei Pihlströmin mukaan kuitenkaan voi olla perusta moraalille velvollisuudelle tai muille velvollisuuksille.¹⁶⁶ Pihlström tuo esiin, että ihmisarvo (*human dignity*) ei voi perustua tunnustamiseen (*recognition*), kuten moraalisuus ei voi perustua yksin aivojen toimintaan. Pihlström selventää, että se, mitä on olla ihminen, tarkoittaa myös sitä, että ihminen elää normatiivisten perusteiden tilassa, jota ei voi korvata ei-normatiivisilla rakenteilla. Arvokkuus edeltää transsendentaalisesti kaikkia tunnustamisen huomioimista. Ihmisarvo on Pihlströmin mukaan kuitenkin perustavanlaatuisempaa kuin tunnustaminen tai mikään luonnollinen reaktio.¹⁶⁷

Ihmisoikeuksien oikeudellinen perusta ihmisoikeusjärjestelmänä voidaan johtaa *Magna Carta* (1215), Ranskan vallankumouksen aikana hahmoteltuun ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistukseen, *Declaration des droits de l'homme et du citoyen* (1789) sekä Yhdysvaltojen perustuslakiin ja siihen kuuluvaan asiakirjaan *Bill of Rights* (1791).¹⁶⁸

¹⁶⁴ Donnelly 2013, 60–62.

¹⁶⁵ Iser 2019. Tunnustusteorian (*recognition theory*) voidaan yleisesti sanoa tarkastelevan muun muassa eri normatiivisia, sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia sekä niiden muodostumisia. Tunnustamisella (*recognition*) on normatiivisia merkityksiä, mutta myös psykologisia. Tunnustus edellyttää tunnustuksen kohdetta (*recognized*) ja tunnustajaa (*recognizer*). Ks. lisäksi Iser, Mattias. Recognition, Stanford Encyclopedia of Philosophy.

¹⁶⁶ Pihlström 2020, 1–22.

¹⁶⁷ Pihlström 2020, 3, 12–19.

¹⁶⁸ Kuosmanen 2014 ja Koskeniemi 2016. Akatemiaprofessori ja kansainvälisen oikeuden asiantuntija Martti Koskeniemi tuo esiin, että tämänhetkisen *ihmisoikeuskielen aatteellisen taustan* palauttaminen johonkin

Filosofian tohtori ja lääketieteellisen etiikan professori Veikko Launis kirjoittaa teoksessaan *Ihmisarvo* (2018) siitä, miten ihmisoikeudet sellaisina, kuin me ne nyt käsitämme systemaattisena kansainvälisenä ihmisoikeusjärjestelmänä, ovat syntyneet pääsääntöisesti toisen maailmansodan jälkeiseen moraaliseen ja poliittiseen reaktioon sekä seurauksina epäinhimillisille ja järkyttävälle ihmisoikeusloukkauksille, joita niin maailmansotien aikana kuin niitä edeltävinä aikoina oli tapahtunut. Hän kirjoittaa, miten toisen maailmansodan jälkeen länsimaissa alettiin ajatella, etteivät ihmisoikeusloukkaukset ole minkään yksittäisen valtion sisäinen asia, vaan valtiot voivat moraalista ja poliittisesta velvollisuudesta arvostella toistensa ihmisoikeusongelmia sekä tarvittaessa myös puuttua niihin.¹⁶⁹

Tämänhetkinen ihmisoikeusjärjestelmämme rakentuu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistukseen (UDHR), joka on vuodelta 1948. Tämän ympärille on luotu kaksi muuta merkittävää ihmisoikeussopimusta: kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus vuodelta 1966 (ICCPR) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus vuodelta 1966 (ICESCR).¹⁷⁰ Ihmisoikeussopimus asettaa juridisia velvoitteita maille, jotka ovat sopimuksen allekirjoittaneet. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja sen I artiklan otsikkona on ”*Velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia*”.¹⁷¹ Artikla ilmaisee sopimusvelvoitteiden yleisluonteen sekä sisältää niiden henkilöllistä, alueellista ja aineellista ulottuvuutta koskevat peruseriaaotteet. Sopimusmääräyksen sanamuoto ”*takaavat*” osoittaa sopimuksen asettamien velvoitteiden olevan tiukkoja. Yleissopimus ei yksin määrittele kattamiaan oikeuksia päämäärinä, vaan se edellyttää niiden välitöntä turvaamista. Sopimuksen mukaan oikeudet on taattava *jokaiselle* sopimusvaltion lainkäyttövallan alaiselle henkilölle. Lainkäyttövalta kattaa valtion alueen ja rajoittuu siihen. Valtio voi kuitenkin poikkeuksellisesti joutua vastuuseen sen oman alueen ulkopuolella olevista tapahtumista, kuten mahdollisissa sotilasoperaation yhteydessä tapahtuneista ihmisoikeusloukkauksista.¹⁷²

Ihmisoikeuksien voidaan sanoa olevan moraalisia, yleismaailmallisia, perusoikeuksia, abstrakteja oikeuksia, ja ne ovat ensisijaisia suhteessa muihin normeihin. Ihmisoikeuksilla voidaan sanoa olevan ihanteellisia ulottuvuuksia, kuten moraaliset, sekä todellisia ulottuvuuksia, kuten perustuslakioikeudet, eivätkä ne poissulje toisiaan. Ihmisoikeudet tarvitsevat toteutuakseen niin moraalisen kuin legaalisen ulottuvuuden sekä institutionaalisen takeen. Professori ja oikeusfilosofi Robert Alexy selvittää perustuslaillisten oikeuksien merkitystä suhteessa ihmisoikeuksiin. Alexy katsoo perustuslaillisten oikeuksien merkityksen olevan tärkeää siksi, että ne on kirjattu perustuslakiin subjektiivisella tai objektiivisella aikomuksella muuttaa ihmisoikeudet positiivisiksi lailla, toisin sanoen positivoida

tiettyyn yhteen alkuperään ei ole itsestään selvää. Oikeus- ja aatehistorioitsijat ovat esittäneet useita eri syntyajankohtia. Koskeniemi katsoo, ettei ole syytä hakea tämän hetkisellemme ihmisoikeuspuheelle yhtä historiallisesti pätevää ajankohtaa, vaan sen taustalla on monenlaisia kertomuksia, joissa nostetaan esiin erilaisia arvoja ja pyrkimyksiä.

¹⁶⁹ Launis 2018, 266–267.

¹⁷⁰ Kuosmanen 2014 ja Launis 2018, 266.

¹⁷¹ Finnlex 1999. Euroopan ihmisoikeussopimuksen I artikla: ”*Korkeat sopimuspuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla tämän yleissopimuksen I osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet.*”

¹⁷² Pellonpää & al. 2018.

ihmisoikeudet *qua* moraaliset oikeudet. Hän jatkaa moraalisten oikeuksien olevan olemassa yksinomaan niiden oikeellisuuden vuoksi ja katsoo niiden olevan tässä merkityksessä ihanteellisia oikeuksia. Positiivisina oikeuksina niillä on todellinen institutionaalinen ulottuvuus. Alexy huomauttaa oikeuksien olevan olemassa vain, jos ne ovat valideja. Ihmisoikeuksien qua-moraalisten oikeuksien pätevyys riippuu Alexin mukaan yksin niiden perusteltavuudesta.¹⁷³

3.3. Moraaliset ihmisoikeudet

Veikko Launis selventää YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen liittävän ihmisoikeudet yleiseen ja yhtäläiseen ihmisarvoon, joka samalla vahvisti ihmisarvon asemaa niin kansallisessa kuin kansainvälisessä politiikassa ja oikeusajattelussa. Lisäksi se muokkasi ihmisoikeudet yleisten ja yhtäläisten kansainvälisten sääntöjen muotoon tavalla, jolla Launiken mukaan tuli olemaan suuri prosessuaalinen merkitys itsenäisten valtioiden poliittisessa sekä oikeudellisessa toiminnassa, ja uudet itsenäistyneet valtiot ovat kirjanneet ihmisoikeudet perustuslakeihinsa. Ihmisoikeudet perustuvat lakiin ja sopimuksiin, ja ne ovat ajallisesti ja paikallisesti sitoutuneet oikeusjärjestykseen. Launis tuo esiin keskeisen kysymyksen siitä, voivatko ne siten olla yksin aitoja tai varsinaisia ihmisoikeuksia. Hän katsoo ihmisoikeustulkinnan kautta olevan luontevampaa ajatella, että osa ihmisoikeuksista, kuten oikeus elämään, on ensisijaisessa mielessä moraalinen oikeus. Sen sijaan oikeus turvapaikkaan on legaalinen oikeus, sopimukseen perustuva. Moraalisilla ihmisoikeuksilla on Launiken mukaan oikeusnormien kaltainen looginen rakenne, ja se koostuu oikeuden karakterisaatiosta, onko jokin käsky, kielto vai lupa, sekä oikeuden sisällöstä, mitä on käsketty, kielletty ja sallittu. Launis huomauttaa, että moraalilla ihmisoikeuksilla ei kuitenkaan ole sellaisia soveltuvuusehtoja, jotka olisi tarkoin määritelty. Niillä ei myöskään ole virallista normiauktoriteettia eikä virallista sanktiota, joka seuraisi oikeuksien noudattamatta jättämisestä.¹⁷⁴

Launis tuo esiin, että ihmisoikeuksien yleisluontoisena tehtävänä ja määrätietoisena pyrkimyksenä on tunnustaa ja suojata ihmisarvoa sekä ihmisyyttä niin julkisen kuin yksityisen vallan väärinkäytöksiä sekä muuta inhimillistä pahuutta ja vääryyttä vastaan. Ihmisoikeuksia pidetään loukkaamattomina oikeusnormeina, vaikka käytäntö näyttää usein muulta. Tarkasteltiinpa ihmiskunnan nykyhetkeä tai menneisyyttä, voidaan hyvästä syystä esittää kysymyksiä niiden pätevyydestä ja toimivuudesta, kuten lukuisat aiemmin esiin tuomani esimerkit osoittavat. Ihmisoikeuksien luonteeseen kuuluu yhteinen ja julkinen päämäärä, josta vastuu kuuluu yleisölle. Ihmisoikeudet eivät siten voi olla sidottuja yksin

¹⁷³ Alexy 2014 ja Walkila 2015. Positivisaation pyrkimyksenä on Alexyn mukaan vahvistaa ihmisoikeuksien qua moraalisia oikeuksia. Ihmisoikeuksista tulee institutionalisoituja, kun ne saatetaan osaksi positiivista oikeutta. Tämän tapahtuessa oikeusjärjestelmän valtiosäännöksi kutsutun hierarkian tasolla tulee niistä siten perusoikeuksia.

¹⁷⁴ Launis 2018, 270–271.

poliittisiin päämääriin tai perusteltuja yksin jostain tietystä yhdestä filosofisesta teoriasta käsin. Ne tarvitsevat perustakseen pysyvämpää, jonka on ajateltu olevan ihmisarvo sinänsä.¹⁷⁵

Ihmisellä ja ihmisyydellä on länsimaaisessa ajatteluperinteessä ajateltu olevan erityinen moraalinen arvo. Launis kirjoittaa, miten ihmisyytensä nojalla ihmisten ajatellaan olevan itseisarvoisia sekä omaavan vahvemman sisäisen arvon ja moraalisuuden suojan kuin muut eliölajit. Puhuessamme ihmisarvosta puhumme kaikille ja yksin ihmisyksilöille yhtäläisestä arvon ilmentymästä. Ihmisarvo käsitteenä on varsin moninainen, eikä sen merkityssisältöä ole kyetty täsmentämään, eikä ole vallitsevaa yksimielisyyttä siitä, mihin ihmisen arvokkuus teoreettisesti perustuu. Ihmisarvon kunnioittaminen eettisenä arvo-ominaisuutena on niin ikään kiistanalainen. Launis huomauttaa, ettei yksimielisyyteen ole myöskään päästy siitä, merkitseekö ihmisarvon kunnioittaminen pelkästään tai ensisijaisesti negatiivista inhimillisten olentojen vahingoittamista estävää toimintaa vai myös positiivista, inhimillisten olentojen mahdollisuuksia, tavoitteita ja oikeuksia turvaavaa toimintaa vai mahdollisesti molempia.¹⁷⁶

Veikko Launis kysyy, onko ihmisarvon käsitteellä yksi ja yhtenäinen monistinen merkityssisältö, jota pidetään moraalifilosofian näkökulmasta vallitsevana, vai kenties useita pluralistisia, toisistaan poikkeavia, jotka kilpailevat keskenään. Pluralistinen ihmisarvotulkinta on uudempi kuin monistinen, ja sitä on kannattanut ruotsalaisfilosofi Lennart Nordenfelt (s. 1945). Nordenfelt erottaa neljä ihmisarvon muunnelmaa, joita hän kutsuu *ansioperustaiseksi arvoksi*, *moraalisen maineen* tai *laadun arvoksi*, *identiteetin arvoksi* ja *yleismaailmalliseksi ihmisarvoksi*. Yleismaailmallisen ihmisarvon ytimenä on kokemus absoluuttisesta ja luovuttamattomasta arvosta, joka kaikilla ihmisyksilöillä on yhtäläinen sekä säilyy muuttumattomana läpi elämän, ja se on meillä ihmisyytemme nojalla. Siihen voidaan myös perustaa keskinäisen kunnioituksen ja itsekunnioituksen moraaliset velvoitteet. Launis tuo esiin, että ihmisarvon yleismaailmallisesta tulkinnasta esitetyt spesifiset tulkinnat poikkeavat toisistaan, vaikka niiden voidaan sanoa koskevan yksin ihmistä: esimerkiksi mitä ihmisyydellä tarkoitetaan ja mihin ihmisyyden yleisiin piirteisiin ihmisarvo halutaan kytkeä sekä millä tavoin ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus voidaan suhteuttaa yleismaailmallisiin ihmisoikeuksiin sekä normatiivisiin sisältöihin että arvorakennelmiin. Niin ikään keskustelua on käyty myös siitä, voidaanko ihmisarvosta puhua kollektiivisessa ja sosiaalisessa mielessä, jossa kiinnitetään huomiota muun muassa ihmisarvoa omaavan tai ilmentävän kollektiivin moraalisiin velvollisuuksiin itseään ja muita kohtaan tai kollektiiviseen moraalioikeudelliseen asemaan. Lisäksi yhtenä tulkintana, jota sekulaarista näkökulmasta on puolustanut muun muassa yhdysvaltalaisfilosofi, antirealistisen ja relativistisen uus-eli neopragmatismien edustaja Richard Rorty (1931–2007),¹⁷⁷ on ollut se,

¹⁷⁵ Kuosmanen 2014 ja Launis 2018, 266.

¹⁷⁶ Kuosmanen 2014 ja Launis 2018, 11–15. *Ihmisarvo*-sanaa Launis käyttää vastaamaan englannin kielen *Human dignity* -termiä.

¹⁷⁷ Launis 2018, 34–42 ja Pihlström 2008, 9–11. Filosofi ja uskonnonfilosofian professori Sami Pihlström kirjoittaa pragmatismien painottavan yleisluontoisesti käytännön merkitystä ja sen edustajien tarkastelevan ihmistä toimivana olentona, joka kiinnittyy todellisuuteen (joka on pragmatistille yksi ja jakamaton) niin toimintansa kuin käytäntöjensä kautta. Pihlström huomauttaa pragmatismien olevan kuitenkin monitahoinen suuntaus, ja on hankalaa tiivistää sitä mihinkään yhteen määritelmään. Klassisen pragmatismien lisäksi puhutaan uus- eli neopragmatismista, jonka yhtenä edustajana on ajateltu olevan Richard Rorty.

että kollektiivisen ihmisarvon muunnelma kuvaa ihmiskunnalle tai ihmislajille tyypillistä moraalista asemaa ja globaalin yhteisvastuullisuuden tunteesta kumpuavaa arvokkuutta. Kollektiivisesta arvosta pääsevät osallisiksi kaikki ihmisluvun jäsenet, eikä osallisuus riipu ominaisuuksista, kyvyistä tai taipumuksista.¹⁷⁸

Richard Rorty katsoo itse olevansa romanttinen porvarillinen liberaali, joka uskoo muun muassa hajautettuihin uudistuksiin, jotka edistävät taloudellista oikeudenmukaisuutta ja eneneviä vapauksia, joista kansalaiset voivat nauttia. Rortyn ajattelun voidaan sanoa olevan etnosentrististä siinä mielessä, että Rortyn mukaan mikään kuvaus siitä, miten asiat ovat Jumalan näkökulmasta, tai nykyajan tieteen tarjoama vaihtoehto ei lopultakaan vapauta meitä niistä olosuhteista, joissa olemme olleet sopeutettuina sellaisina kuin olemme. Sopeutuksemme tekee Rortyn mukaan tietyistä vaihtoehtoista eläviä, merkityksellisiä tai pakotettuja samalla jättäen toiset kuolleiksi, triviaaleiksi tai vaihtoehtoisiksi. Rortyn poliittisen agendan keskiössä on solidaarisuuden syventäminen ja laajentaminen. Rorty katsoo, ettei älyllisenä tehtävänäme sosiaalisen oikeudenmukaisuuden suhteen ole tarjota tarkennuksia sosiaaliin teorioihin, vaan herkistää meidät muiden kärsimykselle sekä tarkentaa, syventää että laajentaa kykyämme tunnistaa toisten kanssa ja ajatella muita kuten itseämme moraalisesti relevantilla tavalla.¹⁷⁹

Rorty tuo esiin kirjoituksessaan *Human Rights, Rationality and Sentimentality* (1993), miten ihmisillä on tapana rajata ihmiset (*human beings*) meihin ja heihin sekä toisinaan ajatella joidenkin olevan jopa ihmisenä olemisen ulkopuolella. Rorty tuo esiin väitteen, jossa on ajateltu, etteivät ihmiset erotu eläimistä muuten kuin historiallisesti kontingenteista tosiasioista maailmasta, kulttuurisista faktoista.¹⁸⁰ Väitettä on toisinaan kutsuttu kulttuuriseksi relativismiksi, mutta se kuitenkin on yhteensopimaton sen kanssa, että *ihmisoikeuskulttuurimme*, joka Rortyn mukaan on myös etnosentrinen, identifioi demokratiassamme meidät moraalisesti ylemmiksi suhteessa muihin kulttuureihin. Rorty ei kuitenkaan katso tämän ylemmyyden pitävän sisällään universaalia ihmisluonnon eksistenssiä. Rortyn mukaan tämä olisi mahdollista vain, jos me oletamme moraalivaatimusten olevan epäoikeutettuja ja jos ne eivät ole taattu tiedolla ihmisen ominaisuuksista. Rortyn mukaan ei ole selvää, miksi *ihmisarvon kunnioittamisen* mielessä, jossa erotamme esimerkiksi miehen ja naisen tai muslimin ja serbin, ei pitäisi olla väliä, pitäisi omaksua tällaisen ominaisuuden olemassaoloa. Rorty ei kannata perinteistä filosofista ajattelua, jossa jaetaan käsitys ihmisen ominaisuudesta tai että moraali on rationaalisuutta. Rorty katsoo tämän olevan enemmänkin ”vanhanaikaista” käsitystä. Rortyn mukaan kyse on pikemminkin *ihmisoikeuskulttuurista*, jossa vedotaan oman yhteisön, heimon tai perheen moraalisiin, ei niinkään mihinkään *ulkopuoliseen* moraaliseen perustaan.¹⁸¹ Rortyn mukaan meidän ei tulisi keskittyä moraalilakeihin tullaksemme oikeudenmukaisemmiksi. Paremminkin tulisi keskittyä näkemään samankaltaisuutta itsemme ja muiden kanssa. Tätä Rorty on kutsunut *tunteelliseksi sivistykseksi* (*sentimental education*). Kysymykseen siitä,

¹⁷⁸ Launis 2018, 34–42.

¹⁷⁹ Ramberg 2001.

¹⁸⁰ Rorty 1999, 67–70.

¹⁸¹ Rorty 1999, 67–74.

miksi ihmisen tulisi olla moraalinen, Rorty vastaa, että meidän tulisi ymmärtää, mitä olisi olla toisen samankaltaisessa asemassa tai mikä loukkaisi omaa moraali-identiteettiämme.¹⁸²

Rorty erottelee julkisen ja yksityisen, mutta ei kuitenkaan perinteisten pyrkimysten mukaan, jossa erottelu käsitetään koskemaan yksityisen ja julkisen toiminnan aluetta. Rortyn erottelu käsittää pikemminkin teoreettisen ilmaisun *sanastoa* (*vocabulary*). Rortyn näkemyksen mukaan meidän tulisi käsitellä sanastoja keskusteluun niin julkisista hyödyistä kuin sosiaalisista ja poliittisista hyödyistä. Näiden Rorty katsoo toisaalta olevan kehitetty henkilökohtaisen täyttymyksen, itsensä luomisen ja toteuttamisen vuoksi.¹⁸³ Rortyn mukaan kaikki, mitä voimme puhua todellisuudesta sekä tosiasioista, tapahtuu yksin kielen kautta, eikä meillä ole mitään tapaa päästä kielemme ulkopuolelle. Rortyn mukaan kuvatessamme maailmaa ja tosiasioita se tapahtuu aina sanastojemme sekä jonkun kielipelin sisällä. Rortyn mukaan sanoessamme esimerkiksi, että maailma on siellä (*out there*) ja se ei ole meidän luomuksemme, olisi sen sijaan sanottava, että suurin osa avaruudesta ja ajasta ovat sellaisten syiden vaikutuksia, joihin ei sisälly ihmisen mentaalisia tiloja. Rortyn mukaan ei tulisi sanoa, että totuutta ei ole olemassa, vaan tulisi pikemminkin sanoa, että *missä ei ole lauseita, ei ole totuutta*. Lauseet ovat ihmiskielen elementtejä ja ihmiskielet taas ihmisten luomuksia. Totuus ei siis voi olla siellä (*out there*), se ei voi olla olemassa riippumatta ihmisen mielestä, koska lauseita ei voi olla siten olemassa tai olla siellä. Rorty tarkentaa, että maailma on siellä, mutta maailman kuvaukset eivät ole siellä. Maailman kuvaukset voivat olla totta tai vääriä, mutta maailma yksinään ilman ihmisen kuvaamista ei voi.¹⁸⁴ Filosofi Sami Pihlström (s. 1969) tuo esiin, että Rortyn näkemyksen mukaan kieli ei esitä todellisuutta eivätkä kieli ja mieli voi toimia ”luonnon peilinä”.¹⁸⁵ Rortyn ajattelu on saanut kritiikkiä, ja se on herättänyt kysymyksiä muun muassa siitä, millä tavoin toiminnan tavat voisivat muodostua yksin kielen sisäpuolella tai millä tavoin tieteelliset käytännöt olisivat yksin keskustelua.¹⁸⁶

Kysymys siitä, mihin ihmisarvo arvolähtökohtana perustuu, on teoreettisen etiikan näkökulmasta keskeinen kysymys. Launis kirjoittaa perustavuuden ongelman syntyvän, kun moraalikeskustelussa esiintyy eriäviä näkemyksiä siitä, onko ihmisarvo moraalisen arvolähtökohtana ensisijainen ja itsenäinen vai onko ihmisarvo redusoitavissa kenties johonkin muuhun perustavampaan lähtökohtaan tai eliminoitavissa. Reduktionistisen näkökannan mukaan ihmisarvo ei moraalisen arvolähtökohtana ole ensisijainen. Vahvan reduktionistisen tulkinnan mukaan ihmisarvoa käsitteenä ei tulisi käyttää. Vahvaa reduktionismia ovat kannattaneet muun muassa yhdysvaltalaisfilosofit Ruth Macklin (s. 1938) ja Joel Feinberg (1926–2004). Macklinin mukaan arvokkuus (*dignity*) on tarpeeton käsite. Hän katsoo, että sille ei ole muuta merkityssisältöä kuin elämän tai persoonan autonomian kunnioittaminen. Feinbergin mukaan ihmisarvon kunnioittaminen merkitsee oikeusvaateiden kunnioittamista ja ihmisarvon toteutumisesta voidaan puhua yksin silloin, kun subjektin

¹⁸² Rorty 1993, 69 ja Ramberg 2009.

¹⁸³ Rorty 1989, 190.

¹⁸⁴ Rorty 1989, 3–6.

¹⁸⁵ Pihlström 2008, 30 ja 40. Rortyn ajattelun voidaan sanoa poikkeavan niin pragmatismen perustajan Charles S. Peircen (1839–1914) ajattelusta kuin William Jamesin (1842–1910) ajattelusta. He katsovat, että koemme ulkoiset oliot aidosti ulkoisina emmekä pelkkinä mielteinä tai vaikutelmina.

¹⁸⁶ Kilpinen & al. 2008, 16, 207, 237 ja Philipps 2018, 67.

ihmisarvoa tosiasiallisesti kunnioitetaan. Freinbergin käsityksen mukaan ihmisarvo ei toimi moraalisten oikeuksien normatiivisena perustana vaan psykologisena seurauksena siitä, että on olemassa etukäteen vahvistettuja moraalisia oikeuksia, jotka ovat ihmisarvosta riippumattomia.¹⁸⁷

Yhdysvaltalaisfilosofi Alan Gerwith (1912–2004) on arvostellut Freinbergin tulkintaa ja tuonut esiin sen olevan empiirinen ihmisarvonäkemyks. Gerwith erottaa sen inherentistä tulkinnasta, jossa ihmisarvolle annetaan aito sekä arvottava sisältö. Tämä tapahtuu heikon reduktionismin kautta oikeuttamalla se jollain perustavammalla arvokategorialla tai autonomisen tulkinnan kautta ja määrittämällä se itsenäisesti. Autonomisessa tulkinnassa ihmisarvon arvomerkitseminen yritetään löytää ihmisyydestä ja ihmisenä olemisesta itsestään. Tätä tulkintaa on puolustanut Immanuel Kant, ja Gerwithin analyysin lähtökohtana on Kantin ajatus siitä, että ihmisarvo kumpuaa ihmisyyttä ja ihmisenä olemista kuvaavasta käsitteestä, *moraalisesta toimijuudesta*. Gerwith poikkeaa Kantin tulkinnasta, jossa moraalista toimijuutta määrittelevänä piirteinä on rationaalisuus ja moraalisuus, pitämällä sen sijaan moraalisen toimijuuden tunnusmerkillisinä piirteinä vapautta ja tarkoituksellisuutta, intentionaalisuutta. Launis selventää, että Gerwithin mukaan ihmisarvon itsenäinen ja riippumaton arvosisältö voidaan paljastaa transsendentaalisella menetelmällä, jossa ihminen määritellään vapaaksi sekä itsenäiseksi toimijaksi ja joka kykenee myös asettamaan tavoitetta, mikä samalla toimii moraalisen vastuun kantajana ja alkulähteenä. Gerwithin mukaan rationaalinen toimija vaatii implisiittisesti vapautta ja teon tarkoituksen ilmentävää hyvinvointia perusoikeuksikseen, koska oikeusvaatimukset toimivat takeina, jotka turvaavat vapauden ja hyvinvoinnin jatkuvuuden. Gerwith johtaa teoriansa objektiiviseen lähtökohtaan eli yleisen loogisen ristiriidattomuuden periaatteeseen, tekojen yleisistä ei-moraalisista piirteistä ja joka on Gerwithille kategorinen imperatiivi, jonka totuus voidaan osoittaa pelkän järjen voimalla. Launis selventää Gerwithin pitävän ihmisarvoa moraalisenä peruslähtökohtana ja pyrkii johtamaan ihmisoikeudet ihmisarvon käsitteestä. Gerwithin analyysin mukaan ihmisoikeudet perustuvat harkinnallisen toiminnan yleispäteviin piirteisiin. Koska ihmisarvo toimii vakuutena sille, että toimijoilla on inhimillisiä oikeuksia, toimijuuden yleisten piirteiden on oltava myös ihmisarvon loogisia muodostajia. Näin ollen Gerwithin mukaan ihmisarvon periaatteen oikeutusta ei tarvitse etsiä inhimillisen toiminnan ulkopuolelta, sillä se on löydettävissä toimijuuden yleispätevistä piirteistä, vapaasta tahdosta ja tarkoituksellisuudesta. Launis tuo esiin transsendentaalisen analyysin voivan osoittaa, ettei vapaa toimija voi kieltää tai kumota omaa arvosubjektin asemaansa ilman, että joutuisi ristiriitaan itsensä kanssa. Gerwithin argumentin lähtökohtana on metaeettinen rationalismi, jossa ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus yritetään osoittaa objektiivisesti päteväksi. Tämä tapahtuu siten, ettei jouduta olettamaan moraalista toimijuudesta riippumattomien moraalitotuuksien tai arvo-ominaisuuksien olemassaoloa. Gerwithin teorian kritiikkinä Launis tuo esiin esimerkiksi Gerwithin turvautumisen muun muassa käsitteisiin ja tulkintoihin.¹⁸⁸

Launis huomauttaa empiirisen tulkinnan hyväksymisen ja havaintoperustaisessa etiikassa pitäytymisen merkitsevän luopumista ihmisarvon käsitteen moraalifilosofisista

¹⁸⁷ Launis 2018, 17–19.

¹⁸⁸ Launis 2018, 17–19, 31–34.

käyttötavoista. Yhdysvaltalaisfilosofi Joel Feinbergin empiirisen tulkinnan riittämättömyys tulee julki siinä, että filosofisesti voidaan perustellusti erottaa toisistaan psykologinen havainto tai kokemus esimerkiksi omasta tai muiden ihmisarvosta. Launis huomauttaa, ettei varsinaista moraalista arvokkuutta voida palauttaa psykologisiin havaintoihin tai kokemuksiin. Yksilö voi olla ihmisarvon haltija, moraalinen subjekti, huolimatta siitä, miten hän itse sen kokee tai miten siihen muut suhtautuvat. Tästä esimerkkinä ovat orjuuttaminen tai juutalaisvainot. Yksilö voi myös helposti kokea ihmisarvoansa kunnioitettavan, vaikka todellisuudessa se ei näin olisi. Launis tuo esiin, että empiirisellä ja psykologisella ihmisarvon käsitteellä voidaan kuitenkin todellisuudessa ajatella olevan tietynlaista merkitystä. Ihmisarvon ja inhimillisen elämän kunnioittamisen välillä on jännitteitä, ja monet käytännön esimerkit sen osoittavat. Ihmiselämän ja ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus voivat joutua keskenään perustavanlaatuisella tavalla ristiriitaan.¹⁸⁹

Reduktionistisesta tulkinnasta ei kuitenkaan seuraa sitä, ettei ihmisyydellä ole itseisarvoa. Launis huomauttaa, että ihmisen itseisarvoisuuden voidaan ajatella perustuvan johonkin muuhun erityiseen kuin hänen oletettuun arvokkuutensa, kuten moraalisiin oikeuksiin. Heikon reduktionismin mukaan ihmisarvo-käsitteellä ei ole itsenäistä moraalisisältöä tai arvoperustaa.¹⁹⁰ Sitä voidaan käyttää, mutta se tulisi palauttaa johonkin perustavampaan arvokategoriaan. Yhtenä tällaisena on esitetty muun muassa inhimillisen perimän, ihmisgenomin moraalista erityislaatuista korostava tulkinta ja ihmisarvon naturalistista sosiobiologista tulkintaa. Laajalti käytössä olevan genomitulkinnan mukaan kaikille ihmisille yhtäläinen ihmisarvo perustuu ihmisen geneettiseen samankaltaisuuteen suhteessa muihin ihmisyksilöihin, mutta samalla ihmislajin geneettiseen ainutkertaisuuteen suhteessa muihin ei-inhimillisiin elollisiin olentoihin. Genomitulkinnan heikkous on kuitenkin siinä, että se ei vastaa kysymykseen, *miksi* inhimillisten perintötekijöiden tulisi toimia ihmisen arvokkuuden perustana. Genomitulkinnan hylkäämiselle on myös esitetty yleisempää perustetta, sillä siihen sisältyy implisiittisesti *lajismi* eli spesismi. Tämän vuoksi voidaan esittää kysymyksiä siitä, millä perusteella voidaan ajatella yksin ihmisyksilöllä olevan erityinen arvo. Launis tuo esiin utilitaristisen filosofian edustajan Helga Kuhsen esittämää kritiikkiä, jossa Kuhse huomauttaa, että vastaukseksi ei riitä se, että kyseessä on *inhimillinen* elämä tai kysymys *homo sapiens* -lajista. Kuhsen mukaan tämänkaltaiset perusteluyritykset johtavat lajismia koskeville syytöksille.¹⁹¹ Launis tuo esiin, että lajismisyytösten välttämiseksi

¹⁸⁹ Launis 2018, 18–19. Launis huomauttaa seuraavasti: *Psykologiset tuntemukset omasta tai muiden henkilöiden ihmisarvosta selittävät ihmisarvoa moraalisen arvokäsitteenä yhtä vähän kuin lupaamisaktin aikaansaama psykologinen velvollisuuden tunne selittää lupauksen pitämisen moraalista arvoa ja sitovuutta; uskomme, että lupaukset on pidettävä, oli henkilöllä tuollainen tunne tai ei.*

¹⁹⁰ Launis 2018, 16–17. Launis selventää, että vahvan ja heikon reduktionismin vastakkaista näkökantaa kutsutaan ihmisarvon käsitteen *autonomiseksi* tulkinnaksi, jonka mukaan ihmisarvo ei palaudu jäännöksettä mihinkään toiseen arvokategoriaan.

¹⁹¹ Launis 2018, 22–25 ja Unesco 2005, artikla 1 ja 2. Launis tuo esiin Unescon Ihmisen geneettistä perimää ja ihmisoikeuksia koskevaa yleismaailmallista julistusta vuodelta 2005 ja sen sisältämää ristiriitaa. Julistus perustuu perimään, mutta toisaalta sen toisessa artiklassa mainitaan, että ihmisen arvoa tulisi kunnioittaa riippumatta geneettisistä ominaispiirteistä.

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

ihmisarvon käsitettä koskevan heikon reduktionistisen tulkinnan tulisi perustua muulle kuin ihmisen biologiselle lajimääritykselle. Hän huomauttaa, että Kushen argumentista huolimatta ihmisarvon käsite on lajistinen, sillä argumentti sallii sen mahdollisuuden, että ihmisarvon solidina perustana olevat piirteet ja ominaisuudet esiintyvät yksin ihmislajeihin kuuluvilla yksilöillä.

Sosiobiologisen tulkinnan mukaan kaikille ihmisille yhtäläinen ihmisarvo perustuu ihmisen evoluution tarjoamaan selitykseen sekä oikeutukseen. Launis tuo esiin, että tätä teoriaa on puolustanut muun muassa Richard McClelland tuomalla esiin, ettei minkään muun eliölajin piirteisiin kuulu sen kaltaista kykyä kuin yhteistyö, joka on monipuolista ja pitkäkestoista. Tätä kykyä McClelland pitää ihmislajin säilymisen ja hyvinvoinnin biologisena edellytyksenä. McClelland katsoo yhteistyön edellytyksenä olevan altruistinen vastavuoroisuus, jonka katsoo olevan ihmiseen sisäänrakennettuna. Altruistinen vastavuoroisuus edeltää McClellandin mukaan rationaalista harkintaa ja on luonteeltaan affektiivista. Hän katsoo sen olevan yleismaailmallista ja esiintyvän kaikissa tunnetuissa ihmisyhteisöissä. McClelland katsoo altruistisen vuorovaikutuksen kehittyneen käyttökelpoiseksi voimavaraksi sosiaalisen kognition kehittymisen kautta. Tämä on mahdollistanut empatiaan perustuvan reagoinnin taas muihin yksilöihin. McClelland katsoo ihmisarvon olevan ensisijaisesti sosiaalisten verkostojen funktio, jotka samalla ylläpitävät ja vahvistavat sitä. Launis selventää, että McClellandin selityksen mukaan ihmisarvon arvomerkityksen korostuvan ja johtuvan siitä, että yksilö, joka kunnioittaa ihmisarvoa, omaa suuremmat niin selviytymisen kuin lisääntymisen mahdollisuudet kuin ihmisarvoa loukkaava yksilö. McClellandin selityksen perustana toimii ajatus siitä, että ihmiset toimivat itsekkäästi silloinkin, kun toimivat vastavuoroisesti ja kunnioittavat muiden ihmisarvoa.¹⁹² Launis tuo esiin biologianfilosofin Michael Rusen (s. 1940) esittämää kritiikkiä, jossa Ruse kysyy, voiko evoluutiobiologia selittää sitä tosiasiaa, että olemme eettisiä eläimiä, tai voiko sosiobiologia tarjota ihmisarvoa kunnioittavalle etiikalle teoreettisen perustan sekä normatiivisen oikeutuksen. Rusen mukaan ihmistä koskevan sosiobiologian kehittyminen voi joiltakin osin muuttaa ihmisen moraalisen vastuullisuuden alaa sekä luonnetta. Evolutiivisen etiikan Ruse katsoo taas olevan ongelmallinen.¹⁹³

Veikko Launis toteaa, ettei sosiobiologinen argumentti tavoita sitä, mistä ihmisarvosta on kysymys, ja katsoo sosiobiologian onnistuvan valaisemaan ihmisarvon käsitteen sisältämää ihmisyyskomponentin evolutiivista luonnetta sekä merkitystä, mutta ei lopultakaan sen moraalista arvoa. Launis valaisee, että evolutiivisen etiikan heikkoutena on sen sattumanvaraisuus suhteessa evoluution kehitykseen. Moraaliteoriana evolutiivinen etiikka on myös sisäisesti ristiriitaista, eikä se Launoksen mukaan tarjoa moraalista toimintamallia sellaisiin tilanteisiin, joissa esimerkiksi sellaiset luonnolliset evolutiiviset perusteet, kuten

¹⁹² Launis 2018, 26–27. Sosiobiologinen keskustelu voidaan johtaa yhdysvaltalaisbiologiin Edward O. Wilsoniin (s. 1929), jonka mukaan *minää* koskeva tieto voidaan perustella biologialla ja evoluutiolla.

¹⁹³ Launis 2018, 28–30. Launis nostaa esiin Rusen tarjoaman esimerkin siitä, miten esimerkiksi virus on evoluution tuote ja jota terveysjärjestö yrittää tuhota, mutta samalla se rajoittaa evoluution kulkua. Ruse huomauttaa viruksen tuhoamisen osoittavan kuitenkin huolenpitoa ihmisistä päämääränä sinänsä sekä pyrkimystä onnellisuuden lisäämiseen. Tätä voivat Rusen mukaan pitää niin kantilaiset kuin utilitaristit hyvänä, eikä voi olla niin, että rajoittamaton evoluutio on hyvä asia tai evoluution edistämistä.

luonnolliset tapahtumat ja prosessien kunnioittaminen sekä altruistiseen vastavuoroisuuteen perustuva hyvän tekeminen, ovat asettuneet toistensa vastakohdiksi. Launis huomauttaa biologisen tiedon olevan moraalisen toiminnan ja päätöksenteon kannalta merkityksellistä, sillä se voi osoittaa keinoja eettisesti kannattavien asioiden, kuten ihmisarvon kunnioittamisen, toteuttamiseksi. Launis kiteyttää moraalisen toiminnan selittämisen ja arvotarkkaisuuden perustelemisen olevan kuitenkin eri asia kuin ihmisarvon kunnioittamisen moraalinen oikeuttaminen sekä sen arvoperustan selkiyttäminen. Launis selventää sosiobiologian olevan sen kategorisessa muodossa biologista determinismia ja perustuvan reduktionismiin, joka pyrkii palauttamaan etiikan ja ihmisarvokeskustelun biologiaan. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että se jättää huomioimatta inhimilliset piirteet ja vapaan tahdon tarjoamat mahdollisuudet, jotka niin ikään liittyvät ihmisten ihmisarvokokemukseen sekä ihmisen luoman moraalijärjestelmän kehitykseen.¹⁹⁴

4. Ihmisarvo eettisenä arvo-ominaisuutena

4.1. Millä tavoin voimme vaatia ihmisarvon kunnioittamista - teoreettiset ja moraaliset perustelut

Moraalifilosofisessa keskustelussa on eroteltu aksiologia (kreik. *aksios*, arvokas) ja normiteoria eli deontologia (kreik. *déon*, sitova). Aksiologia on metaetiikan alue, jossa tutkitaan arvottamiseen ja arvoihin liittyviä ontologisia, tietoteoreettisia ja metaeettisiä kysymyksiä. Metaetiikassa käsitellään etiikan luonnetta ja sen perustavimpia käsitteitä, kuten hyvä ja paha tai väärin ja oikein. Deontologia eli velvollisuusetiikka kuuluu normatiivisen etiikan suuntauksiin. Sen tunnetuimpia edustajia on Immanuel Kant, jonka mukaan meillä on ajattelevina ja rationaalisina olentoina autonominen tahto, joka samalla on myös moraalin perusta ja joka kykenee luomaan yleisesti päteviä ohjeita moraalista toimintaamme varten. Deontologian mukaan moraalilla liittyy velvollisuuksiin ja periaatteisiin, joiden mukaan moraalisen toimijan tulee toimia tietyllä tavalla seurauksista huolimatta. Toiminnan moraalisen arvon määrää toiminnan sisäinen luonne, ei niinkään sen seuraukset. Deontologia ei kuitenkaan edellytä moraalisen toimijan tekemään enemmän kuin mitä velvollisuus vaatii. On syytä kuitenkin huomioida, että vaikka deontologiassa painotetaan velvollisuutta, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö deontologit olisi kiinnostuneita seurauksista. Metaeettisten ja normatiivisten kantojen voidaan sanoa poikkeavan toisistaan, joskin niitä ei voida täysin erottaa toisistaan. Metaeettiset kannat kertovat meille, millaisia moraaliarvostelmat ovat sekä millä tavoin niissä käytetyt termit ovat mielekkäitä. Normatiiviset kannat taas kertovat, millaiset teot tai tekotyypit ovat oikein tai väärin.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Launis 2018, 30–31.

¹⁹⁵ Launis 2018, 43, 136. Baggini & Fosl 2012, 89–91 ja 185–186 ja Pietarinen 2015. Normatiivinen etiikka rakentuu pääsääntöisesti moraaliteorioista, jotka ilmaisevat, luovat sekä oikeuttavat tiettyjä moraalisia sääntöjä ja arvoja. Moraaliteorioiden tärkeimpänä käytännöllisenä tehtävänä on systematisoida moraalikäsitteitä sekä uskomuksia että perustella moraalisia valintojamme ja kantojamme. Niiden voidaan sanoa olevan moraalisen toiminnan ja hyvän elämän ohjeita. Moraaliteoriat voidaan yleisesti jakaa viiteen pääryhmään: hyve-etiikkaan,

Veikko Launis tuo esiin erottelun perustana olevan havainnon, jonka mukaan on eri asia pitää esimerkiksi yksilön vapautta tai itsensä täydellistämistä hyvänä ja arvokkaana asiana kuin *velvoittaa* muita edistämään tai suojamaan niitä. Launis selventää arvojen ja normien välisen suhteen olevan kompleksinen ja kiistanalainen. Voimme esittää kysymyksen siitä, voimmeko ylipäättään ajatella ihmisarvon olevan yksin muiden velvollisuuksien tai normatiivisten sääntöjen varassa. Jossain määrin voidaan kuitenkin sanoa arvojen toteutumisen olevan normien varassa, ja normien tehtävänä taas on suojata ja puolustaa arvoja. Launis nostaa esiin muutamia ihmisarvon *kunnioittamiseen* liittyviä moraaliopillisia kysymyksiä, kuten sen, miten kunnioittaminen tulisi ymmärtää, mitkä asiat tai seikat voivat olla kunnioittamisen kohteena tai onko olemassa erilaisia kunnioittamisen tasoja tai asteita.¹⁹⁶ Launiksensa mukaan kunnioittaminen voidaan kuitenkin lähtökohtaisesti tulkita arvottamiseksi, arvotunteen ilmaukseksi, toiminnaksi tai käyttäytymiseksi. Arvottamisesta tai arvotunteen ilmauksesta puhumme esimerkiksi sanoessamme, että terroristit eivät kunnioita ihmisoikeuksia. Tällöin kunnioittaminen on *responsiivista*, ja kiinnitämme huomion johonkin, koska kohde ”vaatii” olemaan huomionamme arvoinen. Toiminnasta ja käyttäytymisestä puhumme silloin, kun sanomme esimerkiksi, ettei Isis kunnioita valtiollisia rajoja. Näin ollen toiminta tai käyttäytyminen konstituoivat kunnioittamisen, eli valtioiden rajojen kunnioittaminen merkitsee hyväksyttyä tai toivottua rajakäyttäytymistä sekä auktoriteettien kunnioittamista, joka merkitsee niihin vetoamista.¹⁹⁷

Launis nostaa esille muun muassa nykyajan moraalifilosofi Stephen Darwallin (s. 1946) kaksi responsiivisen kunnioittamisen muunnelmaa. Näistä ensimmäinen merkitsee henkilön ansioille, toiminnalle ja persoonan ominaispiirteille jossakin tehtävässä tai roolissa annettavaa positiivista arvoa (*appraisal respect*). Toinen näistä merkitsee henkilön tai asian arvon tunnustamista ja sen asianmukaista huomioon ottamista (*recognition respect*). Launis selventää, että kunnioittaminen arvottamisena sallii aste-erot. Se voi kuitenkin kohdistua yksin joihinkin yksittäisiin persoonan ominaispiirteisiin, kuten rohkeuteen. Sen sijaan ansioperustainen arvokkuus ja moraalisen maineen arvokkuus määrittävät henkilön arvon ja aseman kokonaisvaltaisemmin. Responsiivinen kunnioittaminen merkitsee useimmiten vertailevaa positiivista arvottamista. Launis tähdentää, että *moraalifilosofisessa ihmisarvokeskustelussa pääsääntöisesti kunnioittamisella on tarkoitettu kunnioittamisen kohteena olevan henkilön tai asian luovuttamattoman ja yhtäläisen moraalisen arvon tai merkityksen tunnustamista tavalla, johon liittyy selkeä normatiivinen ulottuvuus*.¹⁹⁸ Launis huomauttaa moraalisen arvon tai sen merkityksen tunnustamisen olevan arvon tunnustamisen alalaji sekä tuo esiin, miten yleismaailmallisen ihmisarvon kunnioittaminen on moraalisen arvon tunnustamisen eniten keskustelua herättänyt tulkintasisältö.

hyötyetiikkaan, oikeusperustaiseen etiikkaan, velvollisuusetiikkaan sekä näiden aineksia yhdisteleeseen periaate-etiikkaan, prinsiplismiin. (Launis 2018, 136.)

¹⁹⁶ Launis 2018, 44–45. Launis muotoilee viisi filosofista peruskysymystä: 1. Miten kunnioittaminen tulisi yleisesti ottaen ymmärtää? 2. Mitkä asiat ja seikat voivat olla kunnioittamisen kohteena? 3. Minkälainen asenne tai toiminta voi ilmentää tai konstituoida kunnioittamista tai olla sen säätelemää? 4. Onko olemassa eri kunnioittamisen tasoja tai asteita? 5. Mihin kunnioittamisen normatiivinen merkitys perustuu?

¹⁹⁷ Launis 2018, 46.

¹⁹⁸ Launis 2018, 47.

4.2. Mitä ihmisarvo merkitsee - kantilainen näkemys ihmisarvosta

Immanuel Kant selventää *Moraalin metafysiikan perustuksessa* luonnehdintaa, jonka voidaan ajatella olevan kunnioitusta persoonan moraalisen arvon yleismaailmallisena tunnustamisena. Veikko Launis tuo esiin Kantin ihmisarvokäsityksen ja hänen moraalifilosofiansa perustana olevan tavallisen ihmisen moraalitietoisuuden eli kansantajuisemmin moraalisen järkitiedon. Kant pyrkii systematisoimaan ja esittämään teoreettiset perusteet puhtaassa muodossa sekä kaikesta empiirisestä puhdistettuna. Launis kirjoittaa, että yleismaailmallisena ihmisarvon perustana ja oikeutuksena Kant pitää kunnioitusta moraalilakia kohtaan, joka on ihmisyydestä kumpuava arvoa tunnustava mielentila tai aikomus, joka tekee toiminnasta moraalisesti arvokkaan.¹⁹⁹

Yleisluontoisesti voidaan sanoa Kantin moraalifilosofian perustuvan teoreettiselle filosofialle ja maksiimin käsitteeseen sekä sääntöihin, jotka ohjaavat toimintaamme ja joiden taustalta voidaan löytää maksiimi.²⁰⁰ Kant katsoo kunnioittamisen olevan järjen käsitteen itse aikaansaama tunne ja siten olevan erityinen sekä erotettavissa kaikista muista tunteista. Kunnioituksen kohde on yksinomaan laki, jonka asetamme itsellemme. Kantin mukaan velvollisuudesta tapahtuvan teon tulisi työntää syrjään mieltymysten vaikutus sekä sen myötä jokainen tahdon kohde, jolloin tahdolle ei jää muuta, mikä sitä voisi määrätä, kuin objektiivisesti laki ja subjektiivisesti *puhdas kunnioitus* tätä käytännöllistä lakia kohtaan, siis *maksiimi*. Se on myös tahtomisen subjektiivinen periaate ja noudattaa tällaista lakia, vaikka se sotisi kaikkia subjektin mieltymyksiä vastaan. Kantin mukaan meidän ei tule koskaan menetellä muutoin kuin siten, että subjekti voi samalla tahtoa, että hänen maksiimistaan tulisi yleinen laki.²⁰¹

Kant katsoo jokaisen luonnonolon toimivan lakien mukaan, sekä ainoastaan järjellisellä olennolla on kyky toimia lakien *representaation* eli *periaatteiden* mukaan, joka toisin sanoen on *tahto*. Kant huomauttaakin, koska toiminnan johtaminen laeista edellyttää *järkeä*, tahto ei siten ole muuta kuin käytännöllinen järki. Kant jatkaa, että jos järki väistämättä määrää tahtoa, olennon sellainen toiminta, joka tunnustetaan objektiivisesti välttämättömäksi, on myös subjektiivisesti välttämätön. Tahdolla on Kantin mukaan kyky

¹⁹⁹ Launis 2018, 47 ja Kant 2014 (1785), 43 ja 68. Kant selventää kaiken empiirisen höysteen olevan kelvotonta moraalisuuden periaatteelle, mutta myös vahingollista moraalin itsensä puhtaudelle. Kantin mukaan kaikki moraaliset intressit muodostuvat yksinomaan lain kunnioituksesta. Katso myös Kant, *Moraalin Metafysiikan Perustus* s. 43.

²⁰⁰ Kant 2016 (1788), 23–25.

²⁰¹ Launis 2018, 47 ja Kant 2014 (1785), 47 ja Kant 2016 (1788), 63–66. Maksiimit ovat peruslauseita, jotka ovat tahdon eli järjen yleisen määräytymisen lauseita, joiden alaisuudessa taas on useita käytännöllisiä sääntöjä (järjen tuote). Ne ovat Kantin mukaan subjektiivisia, maksiimeja, mikäli subjekti pitää niitä tahtoonsa pätevänä. Objektiivisia eli käytännöllisiä lakeja (kohdistuvat tahtoon) ne ovat Kantin mukaan silloin, jos ehto tunnustetaan objektiiviseksi, jokaisen järjellisen olennon tahtoon päteväksi. Käytännöllinen sääntö on aina järjen tuote, sillä se antaa ohjeeksi jonkin tavoiteltavan vaikutuksen välineenä. Olennolle, jolle järki ei ole tahdon yksinomainen määräytymisperuste, tämä sääntö on imperatiivi. Maksiimit eivät ole imperatiiveja, jotka voivat olla kategorisia tai hypoteettisia, joka ilmaisee teon objektiivisen pakottavuuden ja joille järki ei ole tahdon yksinomainen määräytymisperuste. Imperatiivin ollessa hypoteettinen ne ovat käytännöllisiä ohjeita, eivät lakeja.

valita vain se, minkä järki mieltymyksestä riippumatta tunnustaa käytännöllisesti välttämättömäksi eli hyväksi. Jos tahto itsessään ei ole järjen mukainen, silloin objektiivisesti välttämättömiksi tunnustettavat teot ovat subjektiivisesti kontingenteja, ja sellaisen tahdon määrääminen objektiivisten lakien mukaan olisi pakottamista. Objektiivisten lakien suhde tahtoon, joka ei ole hyvä, esitetään järjellisen olennon tahdon määräämisenä järjen perustein, mutta Kantin mukaan sellaisin perustein, joita tahto ei välttämättä luonnostaan tottele. Kant selventää, että käytännöllisesti hyvää on se, mikä määrää tahtoa järjen representaatioiden välityksellä, ei subjektiivisten syiden perusteella, vaan objektiivisesti eli perustein, jotka myös sitovat järjellistä olentoa.²⁰²

Kantin mukaan meidän tulee esittää kysymys siitä, voinko tahtoa, että maksiimistani tulisi yleinen laki. Mikäli vastaus on ei, tulisi maksiimi hylätä ei kuitenkaan siksi, että se olisi vahingoksi sinulle tai muille, vaan koska se ei voi sopia periaatteeksi yleiseen lainsäädäntöön, jota kohtaan järki vaatii välitöntä kunnioitusta. Kant selventää kunnioituksen tarkoittavan sellaisen arvon arvioimista, joka voittaa ylivoimaisesti kaiken sen, mitä mieltymysten kautta ylistetään. Subjektin toiminnan välttämättömyys *puhtaasta* kunnioituksesta käytännöllistä lakia kohtaan on Kantin mukaan se, josta muodostuu *velvollisuus* ja jonka edestä jokaisen muun motiivin tulisi väistyä. Se on ehto itsessään *hyvälle tahdolle*, jonka arvo taas ylittää kaiken muun.²⁰³

Tahto, jonka maksiimit ovat välttämättä yhteensopivia autonomian lain kanssa, on Kantin mukaan *pyhä*, täydellisen hyvä tahto. Tahdon autonomian Kant ajattelee olevan moraalisuuden ylimpänä periaatteena, kun taas tahdon heteronomia on kaikkien moraalisuuden epäaitojen periaatteiden lähteenä. Kantin mukaan valinta siitä, mikä on hyvää ja mikä pahaa tai mikä on velvollisuuden mukaista tai velvollisuuden vastaista, saavutetaan tavallisen ihmisen moraalitiedossa periaatteessa *käytännöllisen järjen* kautta, jota se käyttää arviointinsa mittapuuna.²⁰⁴ Tahto on Kantin mukaan kykyä määrätä itsensä toimimaan tiettyjen lakien representaatioiden mukaisesti, ja se voi Kantin mukaan olla vain järjellisillä olennoilla. Se, mikä toimii tahdolle itsensä määräämisen objektiivisena perustana, on *päämäärä*. Kant katsoo, että mikäli päämäärä on pelkän järjen kautta annettua, se koskee yhtäläisesti kaikkia järjellisiä olentoja. Sitä taas, mikä sisältää pelkästään mahdollisuuden perustan toiminnalle, jonka vaikutus on päämäärä, kutsutaan Kantin mukaan *välineeksi*. Ihmisen ja yleensäkin jokaisen järjellisen olennon Kant katsoo *olevan olemassa päämääränä* itsessään eikä olemassa pelkästään välineenä tämän tai tuon tahdon valinnaiseen käyttöön, vaan häntä tulee Kantin mukaan tarkastella kaikessa toiminnassaan samalla aina *päämääränä*. Kantin mukaan olennoilla, joiden olemassaolo ei ole riippuvainen tahdostamme vaan luonnosta, on vain suhteellinen arvo välineinä, ja se rajoittaa aina valintakykyä. Persoonat

²⁰² Kant 2016 (1788), 55–56.

²⁰³ Wood 1970, 89, 92 ja Kant 2014 (1785), 56–57 ja 79–81. Kantin mukaan korkein hyvä pitää sisällään niin moraalisen kuin käytännöllisen hyvän maksiimin. Moraalinen hyvä pitää sisällään ajatuksen hyveellisestä luonteesta tai taipumuksesta (omani ja muiden). Korkeimman moraalisen hyvän Kant katsoo olevan hyveellisyyden lopullinen päämäärä, joka samalla on aikomusten täydellinen sopimus moraalilakiin, *tahdon pyhyys*. Täydellisen hyvä tahto voi Kantin mukaan määräytyä vain hyvyyden representaation kautta, jumalallista ja pyhää tahtoa eivät siten koske mitkään imperatiivit.

²⁰⁴ Kant 2014 (1785), 49–55.

eivät ole pelkkiä subjektiivisia päämääriä, joiden olemassaololla on arvo *meille* toimintamme seurauksena, vaan *objektiivisia päämääriä*, olioita, joiden olemassaolo on itsessään päämäärä. Sellaisella päämäärällä, jonka tilalle ei voi asettaa mitään muuta päämäärää, jota niiden tulisi pelkkänä välineenä palvella, ei millään olisi absoluuttista arvoa. Jos kaikki arvo olisi ehdollista, kontingenttia, järjelle ei voitaisi löytää ylintä käytännöllistä perustetta. Kant katsoo ylimmän käytännöllisen periaatteen ja kategorisen imperatiivin olevan periaate, joka muodostaa tahdon objektiiviset periaatteet sen representaatiosta, mikä on välttämättä jokaiselle päämäärä, koska se on päämäärä itsessään. Periaatteen täytyy Kantin mukaan toimia yleisenä käytännöllisenä lakina ja sen perusta on, että *järjellinen luonto on olemassa päämääränä itsessään*, minkä mukaan ihminen mieltää oman olemassaolonsa. Tämä on samalla objektiivinen periaate, josta Kantin mukaan ylimpänä käytännöllisenä perustana kaikki tahdon lait voidaan johtaa. Käytännöllisen imperatiiviin Kant muotoilee seuraavasti: *Toimi siten, että käytät ihmisyyttä niin omassa kuin kaikkien muidenkin persoonassa aina samanaikaisesti päämääränä, ei koskaan välineenä.*²⁰⁵

Moraalisuudessa on Kantin mukaan kyse siitä kaiken toiminnan suhteesta lainsäädäntöön, joka ainoana tekee päämäärien valtakunnan mahdolliseksi. Lainsäädännön tulee löytyä jokaisesta järjellisestä olennosta itsestään, ja sen on voitava juontua hänen tahdostaan. Tämän periaatteen Kant selventää olevan se, ettei tule koskaan toimia muun kuin sellaisen maksimin mukaan, että maksimi voisi kestävästi olla yleinen laki. Olisi siis toimittava niin, että *tahto voi maksiminsa kautta samalla pitää itseään yleisesti lakia säättävänä*. Kant jatkaa, että järki sovittaa yleisesti lakia säättävän tahdon jokaisen maksimin kaikkiin muihin tahtoihin samoin kuin jokaiseen itseensä kohdistuvaan tekoon, eikä se tee tätä mistään muusta käytännöllisestä motiivista johtuen tai tulevaa etua ajatellen, vaan järjellisen olennon *arvokkuuden* idean vuoksi, olennon, joka ei tottele muuta lakia kuin sitä, jonka se itse samanaikaisesti säättää. Kant katsoo päämäärien valtakunnassa kaikella olevan joko hinta tai arvokkuus. Sen, millä on hinta, voi korvata jokin sitä vastaava. Sen sijaan sillä, mikä on kaiken hinnan yläpuolella ja mitä mikään ei voi korvata, on arvokkuus.²⁰⁶

Kant katsoo, että subjektin toiminnan tulisi olla yhteensopiva sekä sopusoinnussa ihmisyyden idean kanssa, päämääränä itsessään. Ihmisen ei tulisi Kantin mukaan käyttää omaa kuten ei muidenkaan persoonaa koskaan pelkkänä välineenä. Kant katsoo ihmisyydessä olevan istutettuna taipumuksia suurempaan täydellisyyteen, jotka kuuluvat luonnon päämääriin subjektissamme olevan ihmisyyden suhteen. Ihmisen oman onnellisuuden Kant ajattelee olevan luontainen päämäärä, joka kaikilla ihmisillä on. Hän katsoo ihmiskunnan tosin voivan säilyä, vaikka kukaan ei edistäisi toisten onnellisuutta, mutta ei myöskään tahallisesti vahingoittaisi tätä onnellisuutta. Tällöin Kant katsoo kyseessä olevan vain

²⁰⁵ Kant 2014 (1785), 72–75.

²⁰⁶ Kant 2014 (1785), 72–77. Kant katsoo, että jokaisen järjellisen olennon tulisi nähdä itsensä tahtonsa maksimeilla yleisesti lakia säättävänä voidakseen arvioida itseään ja tekojaan tästä näkökulmasta. Tämä johdattaa Kantin mukaan *päämäärien valtakunnan* käsitteeseen. Valtakunnalla Kant tarkoittaa yhteisten objektiivisten lakien koossa pitämää eri järjellisten olentojen systemaattista yhteenliittymää, joka saa alkunsa siitä, että kaikki järjelliset olennot ovat sen lain alaisia eikä kukaan heistä koskaan saa kohdella *itseään* tai *ketään toista pelkästään välineenä*, vaan aina *samanaikaisesti päämääränä itsessään*. Näiden lakien tavoitteena Kant katsoo olevan näiden olentojen suhde toinen toisiinsa päämäärinä ja välineinä.

negatiivinen, ei positiivinen sopusointu *ihmisyyden* kanssa, *päämääränä itsessään*. Kant huomauttaa, että jollei subjekti yritä kykyjensä mukaan myös edistää toisten päämääriä, sellaisen subjektin, joka on päämäärä itsessään, päämäärien tulee olla myös *minun* päämääräni niin pitkälle kuin mahdollista, jotta tuolla representaatiolla olisi minuun *täysi* vaikutus. Kant selventää, että jokaisen järjellisen olennon päämääränä itsessään on kaikkien päämäärien subjekti. Se on ylin jokaisen ihmisen toiminnan vapautta rajoittava ehto, ja siitä seuraa se, että yhtenä tahdon käytännöllisen periaatteen ylimpänä ehtona sen sopusoinnulle yleisen käytännöllisen järjen kanssa idea *jokaisen järjellisen olennon tahdosta yleisesti lakiasäättävänä tahtona*. Kant katsoo, että tämän periaatteen mukaan ne maksiimit hylätään, jotka eivät voi sopia yhteen tahdon oman yleisen lainsäädännön kanssa. Tahto ei Kantin mukaan ole yksin lain alainen, vaan se tulisi nähdä itselleen lakia säättävänä ja sen vuoksi myös lain alaisena.²⁰⁷

Ihminen tekee valintoja, niin hyviä kuin pahoja, mutta nämä valinnat eivät Kantin mukaan tee ihmisestä itsessään yksin joko hyvää tai pahaa. Kant ajattelee synnynnäisen hyvyyden tai pahuuden olevan vain asetettuna lähtökohtana jokaiselle kokemuksen perusteella annetulle vapauden käytölle. Näin ollen se on Kantin mukaan esitetty läsnä olevana ihmisessä syntymän hetkellä, ei kuitenkaan niin, että syntymä itse olisi sen syy. Pahat teot perustuvat moraalista riippumattomiin tai moraalista riippuvaisiin taipumuksiin, taipumukseen pahaan. Taipumusta pahaan voidaan Kantin mukaan etsiä ihmisen *vapaasta* valitsemiskyvystä, joka asettaa ihmisen samalla vastuuseen valinnoistaan. Pahasta voidaan siis puhua Kantin mukaan moraalisisessa mielessä. Kant käyttää käsitettä *radikaali paha*, jonka hän katsoo olevan *ihmisluonnon taipumusta*, ja sillä on siten subjektiivinen perusta. Kantin mukaan ihminen ei ole luonteeltaan kuitenkaan yksin hyvä tai paha. Ihmisellä on alkuperäinen valmius myös hyvään, mutta taipumus pahaan pääsee turmelemaan meidät. Kantin mukaan paha on radikaalia, kun se korruptoi kaikkien maksiimien perustan. Kant huomauttaa sen olevan luonnollista taipumusta, eikä sitä siten voida hävittää, mutta se voidaan voittaa (overcome), koska ihmisellä on tämä taipumus vain vapaasti toimivana.²⁰⁸

Filosofi Sami Pihlström tuo esiin artikkelissaan *Kantian Transcendental Pessimism and Jamesian Empirical Melorism* (2020), ettei Kantille radikaali paha ole vain empiiristä pyrkimystä asettaa etusijalle omat onnellisuutensa, hyvinvointinsa tai henkilökohtaiset tarpeensa ja intressinsä moraalilain vastaisesti. Se on enemmänkin *vapaa valintamme* maksiimeistamme, jotka asettavat onnellisuuden moraalilakiin, toisin sanoen taipumuksemme vapaasti seurata maksiimeja, jotka ovat ristiriidassa kategorisen imperatiivin kanssa. Pihlström tuo esiin Kantille olevan ratkaisevan tärkeää se, että olemme vastuussa näistä *valinnoista* ja me olemme ”radikaalisti” paha. Onnettomat valinnat nousevat siis itsestämme. Viime kädessä toimintamme valita vapaasti olla paha tässä mielessä on yhtä selittämätöntä ja

²⁰⁷ Kant 2014 (1785), 49–55 ja 70–73.

²⁰⁸ Kant 2004 (1793), 12 ja 59, 65. Kant käyttää termiä *radikaali paha*, joka tarkoittaa sitä, että ihmisen toiminta on radikaalia pahaa silloin, kun se korruptoi kaikkien maksiimien perustan (*This evil is radical, since it corrupts the ground of all maxims*).

käsittämätöntä kuin toimintamme, kun se on moraalisesti hyvää, puhtaasta moraalilain kunnioittamisesta moraalisubjekteina.²⁰⁹

Kant katsoo moraalikäsitteiden alkuperän olevan täysin järjessä *a-priori*, eikä moraalikäsitteitä voida Kantin mukaan johtaa mistään empiirisistä ja siten vain kontingenteista kognitioista. Moraalikäsitteiden alkulähteen puhtaudessa piilee Kantin mukaan niiden arvo, ja sen ansioista ne voivat toimia ylimpinä käytännöllisinä periaatteinamme. Kant kuitenkin huomauttaa, ettei käytännöllisen järjen määrittäminen ole ainoastaan teoreettisten tarkoituksien edellyttämä välttämättömyys, vaan sillä on myös käytännön merkitys. Kant kiteyttää, että koska moraalilain tulee koskea jokaista järjellistä olentoa, tulee moraalilain johtaa jo järjellisen olennon käsitteestä sekä esittää tällä tavoin täydellisesti koko moraalilain, jonka soveltamisessa ihmisiin Kant katsoo tarvittavan antropologiaa, ensin puhtaana filosofiana ja tästä riippumatta metafysiikkana. Ilman metafysiikkaa on Kantin mielestä hyödytöntä määrittää täsmällisesti spekulatiiviselle arvioinnille velvollisuuden moraalista ainesta kaikessa, mikä on velvollisuuden mukaista. Edelleen Kant katsoo sen olevan mahdotonta tavallisessa ja käytännöllisessä käytössä eritoten moraalissa ohjauksessa perustaa käytäntöjä niiden oikeisiin periaatteisiin ja saada siten aikaan puhtaita moraalisia pyrkimyksiä sekä juurruttaa ne ihmismieliin korkeimmaksi hyväksi maailmassa.²¹⁰

Immanuel Kantin moraaliargumentit ovat ensisijaisesti teoreettisia, eivätkä ne ole perinteisiä argumentteja Jumalan olemassaolosta, vapaudesta tai sielun kuolemattomuudesta. Kant kuitenkin ehdottaa, että jokainen moraalinen rationaalinen toimija tarvitsee moraalisten tekijöiden ja käytännön *perustaksi* henkilökohtaista vakaumusta tai uskoa Jumalan olemassaoloon ja ikuiseen elämään. Kant katsoo, että Jumalan olemassaolo ja ikuinen elämä eli sielun kuolemattomuus että vapaa tahto ovat käytännöllisen järjen postuloimia. Kantin mukaan emme voi inhimillisen elämämme aikana saavuttaa täydellistä hyvyttä, mutta voimme kuitenkin *toivoa* sitä. Kant kirjoittaa *Käytännöllisen järjen kritiikki* (1788) -teoksessaan, että on moraalisesti välttämätöntä olettaa Jumalan olemassaolo. Kant katsoo korkeimman hyvän olevan maailmassa mahdollinen vain, jos oletamme luonnon ylimmän syyn, jolla on moraalisen pyrkimyksen mukainen kauseliteetti. Olento, joka voi toimia lakien representaation mukaisesti, on Kantin mukaan intelligenssi (järjellinen olento), ja tämän lakien representaation mukainen kauseliteetti tällaisella olennolla on sen tahto. Näin ollen Kantin mukaan luonnon ylin syy, sikäli kuin tämä syy täytyy olettaa korkeimman hyvän vuoksi, on olento, joka on ymmärryksellään ja tahdollaan luonnon syy, siis Jumala. Tästä

²⁰⁹ Pihlström 2020, 11.

²¹⁰ Kant 2014 (1785), 49–55 ja Kotkavirta 2013, 164. Kant huomauttaa, että velvollisuus velvollisuutena sijaitsee ennen kaikkea kokemusta-tahtoa, *a-priori* perustein määräävän järjen ideassa. Kant katsoo moraalilakien koskevan kaikkia *järjellisiä olentoja*, ei yksin kontingenteissa olosuhteissa ja poikkeuksin, vaan *ehdottoman välttämättöminä*. Täysi-ikäinen merkitsee Kantin mukaan ihmisen itsenäistä toimintaa ja kykyä moraaliseen ajatteluun, pois pääsemistä henkisen alaikäisyyden tilasta, joka on Kantin mukaan ihmisen itsensä aiheuttamaa. (Ks. esim. Kantin teksti *Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus?* s. 87–95 kirjassa *Mitä on valistus? 2012. Koivisto & al.*) Ihminen kykenee olemaan periaatteessa moraalisesti autonominen, vaikkakin ihmiset eivät tee aina valintoja moraalisin perustein. Kantin mukaan moraalisuus on ihmisille luontaista, vaikka he eivät kykene noudattamaan sen vaatimuksia tai ymmärtämään niiden noudattamisen välttämättömyyttä (Kotkavirta, 164).

Kantin mukaan seuraa se, että korkeimman johdetun hyvän (parhaan maailman), mahdollisuuden postulaatti, on samalla korkeimman alkuperäisen hyvän todellisuuden, Jumalan olemassaolon postulaatti. Jumalan olemassaolon oletus liittyy velvollisuuteen, *välttämättömyyteen* olettaa Jumalan olemassaolo, sillä korkeimman hyvän edistäminen on meille velvollisuus, ja koska voimme oikeutetusti olettaa korkeimman hyvän mahdollisuuden, tämä oletus on velvollisuuteen tarpeena liittyvä välttämättömyys. Kantin mukaan moraalilaki johtaa korkeimman hyvän käsitteen kautta puhtaan käytännöllisen järjen objektina ja perimmäisenä päämääränä uskontoon eli tunnustamaan kaikki velvollisuudet jumalallisiksi käskyiksi. Tämä ei Kantin mukaan tarkoita, että ne olisivat vieraan tahdon valitsemia ja sinänsä kontingentteja määräyksiä, vaan ne ovat jokaisen vapaan tahdon olemukselliseksi *laeiksi* hänelle itselleen. Kant katsoo moraalilain käskevän tekemään korkeimmasta mahdollisesta hyvästä maailmassa toimintani perimmäisen kohteen. Tätä emme voi *toivoa* Kantin mukaan ilman, että sovitamme tahtomme pyhän ja laupiaan maailman luojaan, Jumalan tahdon mukaiseksi.²¹¹ Moraali ei Kantin mukaan kuitenkaan ole oppi siitä, miten saavutamme onnellisuuden, vaan siitä, miten meistä voisi tulla onnellisuuden arvoisia. Kant katsoo persoonassamme olevan *ihmisyyden* olevan meille *pyhä*. Kyseessä on Kantin mukaan *moraalilain subjekti* eli se, mikä itsessään on pyhää ja minkä ansiosta sekä sen kanssa yhteensopivana jotakin ylipäätään voidaan kutsua pyhäksi. Kant kiteyttää moraalilain perustuvan subjektin eli tahtonsa autonomiaan vapaana tahtona, jonka täytyy yleisten lakiansa mukaisesti samalla voida *sopia yhteen* sen kanssa, jolle tahto *altistaa* itsensä.²¹²

4.3. Ihmisarvon merkitys

Veikko Launis esittää kysymyksen siitä, mikä käytännöllinen moraalinen vaatimus tai velvoite voi ilmentää parhaiten yleismaailmallisen ihmisarvon kunnioittamista arvon tunnustamisena. Launis katsoo, että yleismaailmallisen ihmisarvon kunnioittamisen ja persoonan moraalisen arvon tunnustamisena normatiivinen malli-ilmentymä voidaan löytää Immanuel Kantin moraalifilosofiasta ja *käytännöllisestä imperatiivista*:

”Toimi siten, että käytät ihmisyyttä niin omassa kuin kaikkien muidenkin persoonassa aina samanaikaisesti päämääränä, ei koskaan välineenä.”²¹³

Käytännöllinen imperatiivi on Kantin mukaan ylin jokaisen ihmisen toiminnan vapautta rajoittava ehto, ja sen lähtökohtana on Kantin moraalifilosofian ytimessä olevan ajatus, jonka mukaan ihmisillä, kaikilla järjellisillä olennoilla on erityinen sisäinen arvo. Launis selventää käytännöllisen imperatiivin tuovan moraalijattelulle konkreettisemmän ja sitä toisesta näkökulmasta täydentävän arviointiperusteen kuin kategorinen imperatiivi, joka on puhtaasti muodollinen käskylause ja tahtoa pakottava periaate. Käytännöllinen imperatiivi pyrkii

²¹¹ Wood 1970, 13–16 ja Kant 2016 (1788), 185–194.

²¹² Wood 1970, 13–16 ja Kant 2016 (1788), 185–194. Kant erottelee moraalisen uskon ja tiedon olemuksellisesti toisistaan sekä kyseenalaistaa niiden oikeutuksen olla voimassa kaikille. Kant tuo esiin kuitenkin mahdollisuuden siitä, että voi olla olemassa vakaumus, jolla ei ole teoreettisia perusteita, mutta silti se on oikeutettu ”absoluuttisesti” ja ”kaikille” toisin perustein ja ne ovat täysin ”riittäviä” mutta ”subjektiivisia” luonteeltaan.

²¹³ Launis 2019, 92 ja Kant 2014 (1785), 71.

vastamaan siihen kysymykseen, mitä meidän tulisi rationaalisina toimijoina hyväksyä. Moraalisella persoonalla on ehdoton itseisarvo, ja Kant kiteyttää sen juuri käytännöllisessä imperatiivissa. Launis selventää, että Kantin mukaan kategorisen imperatiivin hyväksyminen ei edellytä järjestelmälliseltä olennotta kuitenkaan psykologista moraalitunnetta tai moraalitunteeseen perustuvaa päättelyä. Kant kirjoittaaakin *Käytännöllisen järjen kritiikissä* inhimillisen tahdon olevan vapauden ansiosta välittömästi moraalilain määrättävissä. Kant katsoo moraalitunteen pohjustamisen kuuluvan velvollisuuksiimme, mutta velvollisuuden käsitettä siitä ei voida Kantin mukaan muodostaa.²¹⁴

Tämä johtaa Launiksen mukaan samalla kunnioittamisen konstitutiivisen ulottuvuuden tarkasteluun, joka yhdysvaltalaisfilosofi Robert Audin (s. 1941) mukaan merkitsee muiden toimijoiden määrätyn laista kohtelua. Audin mukaan ihmisarvoa kunnioittava kohtelu on jonkin tekotyypin ilmentävää muihin inhimillisiin toimijoihin kohdistuvaa toimintaa tai siitä pidättäytymistä, joka Audin mukaan tapahtuu oikealla tavalla tai oikeanlaisista motiiveista.²¹⁵ Launis huomauttaa, että tästä voidaan esittää kysymys siitä, tulisiko kunnioittavalta tai epäkunnioittavalta kohtelulta edellyttää, että sitä konstituoivalla toiminnalla on kausaalinen vaikutus kohteeseensa. Kunnioittamisen käsitteeseen liittyy myös ongelma, joka koskee yleismaailmallisen kunnioittamisen kohdetta. Launis tuo esiin, että arvorealistisen tulkinnan mukaan ihmisarvon kunnioittaminen arvon tunnustamisena ei konstituoi kunnioituksen kohteena olevaa arvoisisältöä, vaan arvoisisällön (arvon) tunnistaminen tai havaitseminen on riippumaton mentaalinen tapahtuma, joka edeltää kunnioittavaa ja tunnustavaa suhtautumista. Tämä nostaa esiin metaeettisen kysymyksen kunnioittamisen kohteena olevan arvoisisällön tiedostamisen ja tietämisen sekä olemassaolon tavasta. Arvojen olemassaolon tavasta voidaan esittää kysymys muun muassa siitä, ovatko ne objektiivisia. Objektiivista perustaa ihmisarvolle on rakentanut muun muassa Alan Gerwith, joka on jo aiemmin mainittu.²¹⁶

Gerwithin mukaan ihmisarvon objektiivinen arvoisisältö voidaan siis paljastaa transsendentaalisella menetelmällä, jossa ihminen määritellään vapaaksi ja itsenäiseksi toimijaksi. Ihminen kykenee asettamaan elämälleen tavoitteita toimien samalla moraalisen vastuun kantajana sekä oikeuksien alkulähteenä. Ongelmista huolimatta Gerwithin eettinen rationalismi kuitenkin tukee Launiksen mukaan metaetiikan sisältöä ja käsitteitä, joita tarvitaan moraalifilosofiseen keskusteluun ihmisarvosta. Launis katsoo moraalisen tiedon ja totuuden olevan konstruktivistista. Se on Launiksen mukaan yhteisöllistä ja käytännöllistä tietoa. Konstruktivistisessa moraalijäattelussa ihmisarvo ei ole objektiivinen arvo-ominaisuus vaan *normatiivinen lähtökohta ja edellytys* kaikelle inhimilliselle toiminnalle ja vuorovaikutukselle. Launis tiivistää järjen olevan välttämätön lähtökohta ja työväline moraalisisessä harkinnassa.²¹⁷

²¹⁴ Launis 2019, 91–93 ja Kant 2016 (1788).

²¹⁵ Launis 2019, 48–50.

²¹⁶ Launis 2019, 49–52.

²¹⁷ Launis 2019, 86–87.

4.4. Mitä ihmisarvosta seuraa

Veikko Launis tuo esiin, ettei ihmisarvo ole objektiivinen moraalinen arvo-ominaisuus vaan pikemminkin rationaalisten moraalisten toimijoiden itseensä ja muihin rationaalisiin toimijoihin kohdistama moraalinen perusvaatimus. Launis katsoo, että jos ihmisarvo perustetaan kantilaisen konstruktivismin mukaisesti, jossa keskitason moraaliperiaatteiden eli yleisten maksiimien oikeuttaminen ei ole tietoa ja totuutta koskeva epistemologinen kysymys vaan käytännöllinen, praktinen kysymys, on sen perustalle mahdollista rakentaa koherentti ja sovellusvoimainen prinsipilistinen järjestelmä, arvokkuusetiikka. Prinsipilismin kantilainen tulkinta ottaa Launiksen mukaan lähtökohdaksi sen, ettei ihmisarvo ole moraalisen perusvaatimuksena objektiivisesti velvoittava ja tarkkarajainen normi, vaan eettistä harkintaa ja päätöksentekoa värittävä ja läpäisevä arvosisältö, jonka mukaan voidaan tulkita keskitason moraaliperiaatteita sekä suunnata että rajoittaa niiden normatiivista voimaa. Ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus voidaan siis ymmärtää perustavana moraalisen arvolähteenä, järjen käytännölliseen käyttöön sisällytettynä, joka luo ja synnyttää uutta etiikkaa sekä oikeuttaa että kyseenalaistaa jo olemassa olevaa.²¹⁸ Launis selvittää metaeettisen konstruktivismin tarkoittavan sitä, että moraalisen arvokkuuden ajatellaan olevan sellaista, joka syntyy vasta ihmisen arvoja luovan rationaalisen toiminnan kautta. Etiikka saa muotonsa ja sisältönsä siitä, että ihmiset, kantilaisen konstruktivismin tapauksessa, vapaat ja rationaaliset toimijat luovat sosiaalisten käytäntöjen kautta moraaliperiaatteita. Nämä moraaliperiaatteet toimivat siten objektiivisina ja intersubjektiivisina mittoina, kun arvioidaan yksityisten tekojen moraalista arvoa. Teolla on siis moraalista arvoa, jos se on yhteensopiva yhteisten hyväksytyjen periaatteiden kanssa. Se, mitkä periaatteet ovat hyväksytyjä tai voimassa, perustuu taas moraaliyhteisön yhteisiin konventioihin. Samalla tämä tarkoittaa sitä, konstruktivisesti muodostettava ja oikeuttava moraalijärjestelmä, joka Kantin mukaan on *päämäärien valtakunta*, että moraaliperiaatteiden sisältö sekä lopullinen muoto tapaus- ja tilannekohtaisine tulkintoineen jää viime kädessä aina kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti varsin avoimeksi kysymykseksi.²¹⁹

Launis valottaa konstruktivistisesti tulkitussa päämäärien valtakunnassa ihmisarvon kunnioittamisella olevan käytännöllinen ja moraalinen erityisasema. Inhimillinen arvokkuus on viimekätinen arvo, josta moraaliyhteisön jäsenillä ei ole lupa tinkiä. Launis tuo esiin normatiivisen etiikan tehtävänä olevan pyrkimyksen täsmentää ne eettiset periaatteet ja säännöt, joita ihmisarvoa kunnioittavan yksilön ja yhteisön tulisi arkipäivän eettisissä ristiriitatilanteissa soveltaa. Normatiivisen etiikan voidaan sanoa olevan filosofisen etiikan osa-alue, joka tutkii eettisiä sääntöjä ja normeja sekä periaatteita. Se rakentuu moraaliteorioista, kuten hyve-etiikka, hyötyetiikka, oikeusperustainen etiikka, velvollisuusetiikka ja prinsiplismi, jotka ilmaisevat, luovat ja oikeuttavat moraalisia sääntöjä

²¹⁸ Launis 2019, 133, 151–152. Moraaliperiaatteiden praktinen oikeutus nousee Kantin määrittelemästä rationaalisen persoonan käsitteestä. Praktisen oikeuttamisen kohteena oleviin geneerisiin maksiimeihin kohdistuva perusvaatimus on moraaliseen persoonaan sisältyvän rationaalisen luonnon kunnioittaminen päämääränä ja arvona sinänsä.

²¹⁹ Launis 2019, 133–135, 143–145.

sekä arvoja. Yleisesti voidaan sanoa, etteivät eettiset kysymykset ole kuitenkaan aivan ongelmattomia. Ne voivat olla epätäydellisiä ja sisältää erilaisia ratkaisumenetelmiä sekä lähestymistapoja, eivätkä ne aina saa vastausta. Esimerkiksi erilaiset normatiivisen etiikan teorioista nousevat keskitason periaatteet ovat usein episteemisesti tai normatiivisesti epätäydellisiä. Normatiivinen epätäydellisyys merkitsee sitä, etteivät periaatteet ja niiden taustalla olevan moraaliteorian merkityssisältö tarjoa riittävää kuvausta, vaikka se olisi oikein ymmärretty, sen soveltuvuudesta tai sitovuudesta tai velvoittavuudesta jossakin tilanteessa, jossa tarvitaan moraalista harkintaa. Episteeminen epätäydellisyys merkitsee taas sitä, ettei se kykene antamaan riittävää tai yksiselitteistä vastausta siitä, miten eettisessä ongelmassa tulisi toimia.²²⁰

Kantilaisen ihmisarvokäsityksen mukaan ihmisarvo kuuluu kaikille inhimillisille toimijoille yleisesti ja yhtäläisesti heidän ihmisyytensä, vapautensa ja rationaalisuutensa vuoksi. Veikko Launis huomauttaa, että on syytä erotella ihmisarvon *kantajuus*, joka on Kantin mukaan luovuttamaton, sekä ihmisarvoa ilmentävä *toiminta*. Subjekti voi toimia psykopaatin tavoin ihmisarvoa halventavasti, mutta se ei mitätöi tai vähennä hänen omaa ihmisarvoaan, vaan häntä on kohdeltava edelleen päämääränä ja arvona sinänsä, ei pelkkänä välineenä. Tämän käsityksen mukaan joukkomurhiin syyllistynyt terroristi ei menetä ihmisarvoaan, vaikka hänen toimintansa on loukannut räikeästi uhreiksi joutuneiden henkilöiden ihmisarvoa ja inhimillisiä oikeuksia.²²¹ Samalla voidaan mielestäni ajatella, että subjekti, joka on toiminut sellaisella tavalla, jossa ihmisarvoa ei ole kunnioitettu ja ihmisoikeuksia on loukattu, ei liukene legaalisten ja moraalisten rationaalisuusvaatimusten ulkopuolelle eikä ole *moraalisesti kuollut* ja vapaudu siten tekojensa seurauksista.

Launis tuo esiin Robert Audin huomioita siitä, että ihmisarvon kunnioittaminen ei moraalisesti julmien tekojen tapauksessa edellytä persoonan kunnioittamista sanan arkipsykologisessa, empatiaa ja tunnepohjaista hyväksyntää ilmentävässä merkityksessä. Kyse on siitä, että tulee tuoda esiin sellainen näkökohta ja kunnioittaa sen tunnustamista (*recognition respect*), että myös moraalisiin julmuuksiin syyllistynyt henkilö on lähtökohtaisesti rationaalinen ja itseisarvoinen moraalinen toimija, jolla on tuntemuksensa ja heikkoutensa samoin kuin yksilöllinen henkilöhistoriansa ja psyykkinen repertuaarinsa. Launis kiteyttää Kantin ajattelua siitä, että moraalisen toimijuuden ilmentävä arvokkuus on Kantin mukaan *ehdotonta*. Arvokkuutta ei nimittäin tarvitse eikä voi ansaita. Se ei katoa eikä vähene väärin toimimisen tai moraalisesti kelvottoman luonteenlaadun tuloksena. Järjen oikeanlaisen käytön synnyttämä moraalisten tunteiden olemassaolo tekee ihmisestä arvokkaan ja nostaa hänet siten pelkän elämellisyysyden yläpuolelle. Launis katsoo, että konstruktiviselle metaetiikalle rakentuvan arvokkuusetiikan mukaan ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus perustee ja kvalifioi moraalisia ihmisoikeuksia kahdella toisiinsa kytkeytyvällä tavalla. Se määrittää moraaliset ihmisoikeudet kuuluviksi jakamattomasti ja yleismaailmallisesti kaikille moraalisille toimijoille sekä liittää nämä oikeudet toisiinsa toimimalla niiden sisällön tulkinnallisena lähtökohtana ja viimekätisenä oikeuttajana. Konstruktivisesti tulkittussa päämäärien valtakunnassa ihmisarvon kunnioittamisella on Launoksen mukaan moraalinen

²²⁰ Launis 2019, 133–135, 143–145.

²²¹ Launis 2019, 230–233.

erityisasema. Ihmisarvo on moraalin yleismaailmallista olemusta ilmentävä viimekätinen arvo, josta eri yhteisöjen jäsenillä ei kategorisen imperatiivin ja käytännöllisen imperatiivin osoittamista syistä ole lupa tinkiä muiden moraalisten päämäärien asettelussa ja tavoittelussa. Kysymys ei olisi aidosti moraalisten päämäärien asettamisesta, jos näistä tingittäisiin.

Kantilaisen arvokkuusetiikan näkökulmasta ihmisarvon tehtäväksi jää vahvistaa ja värittää sekä läpäistä moraaliperustaiset ihmisoikeusnormit niiden systemaattisessa ja inhimillisten tarpeiden moninaisuutta parhaiten ilmentävässä muodossa. Launis katsoo, että ihmisarvon vaatimuksen läpäiseminen ja keskitason eettisten periaatteiden tulkinta tekee ihmisoikeudellisessa kontekstissa mahdolliseksi sen, että moraaliin perustuvat ihmisoikeusnormit kykenevät säilyttämään ihmisarvon vaatimuksen ydinmerkityksen erilaisissa ja aika ajoin vaihtelevissa sosiaalisissa ja poliittisissa sekä oikeudellisissa olosuhteissa. Tästä Launiksella mukaan voi seurata se, että *käytännöllinen järki voi onnistua valaisemaan ihmisoikeuksia vielä silloinkin, kun poliittiset päätöksentekijät ovat antaneet periksi ja sammuttaneet lyhtynsä.*²²²

Lopuksi

Työssäni käsittelin ihmisarvon kunnioittamiseen ja ihmisoikeuksiin liittyviä moraalisia ja legaalisia seikkoja sekä niihin sisältyvää ongelmallisuutta eritoten ihmisoikeusrikkomusten yhteydessä, johon Isis terroristijärjestönä on syylistynyt. Tarkasteleman uutisointi ja eri yhteiskunnallisten keskustelujen diskurssit al-Holin leirillä olevista Suomen kansalaisista nosti esiin sen, että ihmisarvon kunnioittamisen tai ihmisen päämääränä itsessään ei voida sanoa olleen ensisijainen eikä moraalisia ulottuvuuksia huomioitu. Niin moraalista kuin legaalista näkökulmasta sen voidaan sanoa olleen vaillinaista tai jopa olematonta. Eri mediaviestimien hyvä journalistinen tapa, jossa ennakolta ei tulisi ottaa kantaa syyllisyyteen, ei näyttänyt juurikaan toteutuvan.

Useissa keskusteluissa ja poliittisten toimijoiden kannanotoissa niin moraalinen ihmisarvon kunnioittaminen kuin legaaliset ihmisoikeudet ohitettiin tai jätettiin toissijaisiksi tai kokonaan huomiotta. Sen sijaan keskustelua hallitsivat mahdolliset uhat, kuten kansallinen turvallisuusuhka. Al-Holin leiriläisiin niin aikuisiin mutta myös lapsiin, jotka ovat ensisijaisesti uhreja, kohdistui voimakasta epäinhimillistämistä ja stigmatisaatiota. Yhteiskunnallisen keskustelun ja erityisesti valtion sisällä käydyn keskustelun ulkopuolelle jäivät itse leirillä olevat kansalaiset. Al-Holin leiriläiset rajattiin valtion ja sen suojelun ulkopuolelle edelleen niin, että legaalisia ihmisoikeuksia ei otettu huomioon eikä

²²² Launis 2019, 272–274.

yhdenvertaisuuden eikä yksilön perus- ja ihmisoikeuksien voida sanoa toteutuneen eritoten lasten kohdalla, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja suojelun tarpeessa. Eri Euroopan maiden haluttomuus auttaa kansalaisiaan tai vaatia heitä takaisin kotimaihinsa on ollut huomattavissa. Samalla on mahdollistettu leirillä olevien pysyvää välitilassa olemista ja yhteiskunnan ulkopuolella pitämistä sekä ylläpidetty Isis-ideologian mahdollista vahvistumista. Yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa asioihinsa ei ole toteutunut, mikä on oikeusvaltioperiaatteen vastaista. Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ei ole voitu sanoa noudatettavan, eivätkä ne ole toteutuneet niiden vaatimissa vähimmäismäärissä. Syyrian kurdihallinnon viranomaiset ovat aktiivisesti tuoneet ilmi halukkuutensa palauttaa leireillä olevat kansalaiset kotimaihinsa sellaisilla ehdoilla, että oikeudellinen prosessi mahdollistuu ja mahdolliset syylliset saatetaan maittensa tuomioistuinten eteen, jos yhteistä kansainvälistä rikostuomioistuinta ei saada muodostettua paikan päälle Syyriaan. Maiden haluttomuus auttaa kansalaisiaan lukuun ottamatta muutamia yksittäisiä maita on johtanut siihen, että esitutkinta mahdollisista esitetyistä ihmisoikeusrikkomuksista ja teoista sekä siitä seuraava mahdollinen oikeudellinen prosessi ei ole mahdollistunut eikä asioita ole saatettu tuomioistuinten päätettäväksi. Leiriläisille kuuluva keskeinen ihmisoikeuksiin kuuluva syyttömyysolettama, juridinen vastuu ja valtioille kuuluva velvollisuus mahdollistaa oikeudenkäynti eivät ole toteutuneet suurimmalta osalta. Terroristijärjestöön kuuluviksi katsotuilta on myös saatettu joissain Euroopan maissa riistää kansalaisuus ilman, että siitä olisi käyty oikeudellista prosessia, jolloin ihmisoikeuksien toteutuminen ei ole ollut päätösten edellytyksenä sekä sen seurauksena. Lasten oikeudet ja Yhdistyneiden kansakuntien tekemä Lapsen oikeuksien sopimus, jonka useammat valtiot ovat ratifioineet lainsäädäntöönsä mukaan lukien Suomi, ovat jättäneet niiden valtioita velvoittavat artiklat huomiotta, kuten artiklat 3 ja 2, joiden mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Niitä ei ole kaikkien osalta pantu aktiivisesti täytäntöön, eikä lasten oikeuksien toteutuminen ole tullut riittävästi huomioituksi. Lapsen oikeuksien yleisperiaatteet, kuten syrjinnän kieltäminen, lapsen edun ensisijaisuus sekä lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen, kehittymiseen ja kuulemiseen, ovat tulleet laiminlyödyiksi räikeällä tavalla usean Euroopan valtion taholta. Al-Holin leirin olosuhteet ovat olleet vaikeat, ja ihmisoikeusjärjestöt ovat raportoineet leirillä kuolleen satoja lapsia.

Isis-terroristijärjestön tuhannet uhrit, mukaan lukien kansanmurhan kohteeksi ja pakolaisen asemaan ajautuneet, sekä lopulta vailla valtion suojelua jääneet

yazidi-vähemmistöön kuuluvien oikeudet eivät ole toteutuneet. Noin kolmetuhatta yazidia on edelleen Isisin vankina. Isis globaalina terroristijärjestönä on saanut uudelleen jalansijaa, ja se on kasvava uhka muun muassa Afrikassa Sahelin alueella, eikä sen voida sanoa olevan häviämässä. Samaan aikaan, kun Isis-terroristijärjestön jäseniä ei ole saatettu oikeusistuinten eteen, eivät sen uhrit ole saaneet oikeutta. Edelleen on jäänyt selvittämättä, keiden voidaan katsoa olevan uhreja. Vapaaehtoinen lähteminen terroristijärjestöön on joillekin tarkoittanut lähtemistä jihadiin ja elämään islamilaiseen kalifaattiin. Samalla se on ollut tietoinen valinta, joka on pitänyt sisällään tiedon siitä, että Isis terroristijärjestönä käyttää toimissaan äärimmäisen väkivallan muotoja, joihin lähtijä tulee väijäämättä osallistumaan jollain tasolla. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että kaikilla vapaaehtoisesti lähteneillä olisi ollut riittävää, oikeanlaista ja tosiseikkoihin perustuvaa tietoa tai he olisivat kyenneet arvioimaan asiaa johdonmukaisesti tai ymmärtäneet lähtemiseen liittyviä seurauksia. Epäselvää on edelleen se, keiden ajatellaan olevan uhreja tai millä tavoin uhrien positioituminen tulisi määritellä. Kysymys siitä, tarkoittaako uhrina oleminen kaikkien kohdalla sitä, ettei olisi mahdollisesti syylistynyt lain rikkomuksiin, ei vielä ole saanut vastausta. Vastauksen kuitenkin siihen kysymykseen, ovatko kansainväliset ihmisoikeudet toteutuneet täydessä laajuudessaan al-Holin leirillä olevien suomalaisten kohdalla, katson yksiselitteisesti olevan kielteinen, olivatpa leirillä olijat syylistyneet terroristiseen toimintaan ja lain rikkomuksiin tai eivät. Tutkimuksesta kävi ilmi, että ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen toteutuminen moraalisesta näkökulmasta koskien niin Isisin jäseniä kuin sen uhreja ei ole toteutunut. Ihminen itse päämääränä sinänsä ja ihmisarvon kunnioittaminen ovat jääneet muiden päämäärien vuoksi sivuun.

Kaiken tutkimuksessa esitetyn perusteella ajatus siitä, että luovuttamattomat ihmisoikeudet kuuluvat kaikille, näyttäisi jäävän häilymään teorian tasolle. Käytännössä niiden ei voida katsoa toteutuvan tai niitä ei kunnioiteta ehdottomina arvolähtökohtina edes demokraattisissa valtioissa, joissa ihmisoikeudet ovat perustuslailla taattuina, vaan selkeitä linjaroja on nähtävissä sekä eri poliittisten toimijoiden että tavallisten kansalaisten kesken. Hannah Arendtin, Primo Levin ja Timothy Snyderin huomiot siitä, miten ihminen menettäessään valtion tai instituution suojeluksen tai yhteiskunnallisen toimijuutensa on vaarassa menettää ihmisyytensä, jonka murentuminen on alkanut huomattavasti ennen kuin täydellinen oikeudettomuuden tila on vallitseva sekä ennen kuin oikeus elämään on asetettu kyseenalaiseksi, ovat yhä olemassa olevia tosiseikkoja. Tämä tapahtuu myös niissä

olosuhteissa, joissa voidaan katsoa olevan jonkinlaisia normatiivisia sääntöjä ja yhteisiä konventioita, sillä yhteisöillä ja valtioilla on aina jonkinlaiset normatiiviset lähtökohtansa, kuten Sami Pihlström tuo esiin. Yhteiskunnan tai eri yhteisöjen normatiiviset konventiot tai laki sinällään eivät yksin takaa ihmisarvon kunnioittamista tai suojele ihmistä joutumasta tilanteeseen, jossa hänen toimijuutensa yhteisön ja yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä on vaarantunut tai riistetty tai ihmisen ainutkertainen identiteetti on hävitetty. Tällä hetkellä eri Euroopan demokraattisten valtioiden kansalaisetkaan eivät ole tämän ulkopuolella, kuten tutkielmassa tuli esiin.

Ihmisarvon kunnioittamista voidaan siis vaatia hyvästä syystä moraalisin perustein ja sen lähtökohtana sekä perustana voidaan ajatella olevan ihmisenä olemisen itsessään tai ihmisen järjen oikeanlainen käyttö sekä sen synnyttämä moraalisten tunteiden olemassaolo, joka tekee ihmisestä arvokkaan sekä nostaa hänet pelkän eläimellisyyden yläpuolelle, kuten Veikko Launis toteaa. Launis katsoo, että konstruktiiviselle metaetiikalle rakentuvan arvokkuusetiikan mukaan ihmisarvon kunnioittamisen vaatimus perustelee ja kvalifioi moraalisia ihmisoikeuksia tavalla, jotka kytkeytyvät toisiinsa. Se määrittää moraaliset ihmisoikeudet kuuluviksi jakamattomasti ja yleismaailmallisesti kaikille moraalisille toimijoille sekä liittää nämä oikeudet toisiinsa toimimalla niiden sisällön tulkinnallisena lähtökohtana sekä viimekätisenä oikeuttajana.

Konstruktiivisesti tulkitussa päämäärien valtakunnassa ihmisarvon kunnioittamisella on Veikko Launoksen mukaan juuri moraalinen erityisasema. Ihmisarvo on moraalin yleismaailmallista olemusta ilmentävä viimekätinen arvo, josta eri yhteisöjen jäsenillä ei Immanuel Kantin kategorisen imperatiivin ja käytännöllisen imperatiivin osoittamista syistä ole lupa lopultakaan tinkiä muiden moraalisten päämäärien asettelussa ja tavoittelussa. Kysymys ei siis olisi aidosti moraalisten päämäärien asettamisesta, jos näistä tingittäisiin. Ihmisarvon kunnioittaminen ja sen moraalisen erityisaseman säilyttäminen on ensiarvoisen tärkeää niin ihmisyyden kuin inhimillisen toiminnan ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta yhteiskunnassa, kun poliittisten tekijöiden muuttuvuus ja eri yhteiskunnalliset tilanteet sitä horjuttavat. Erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa tarkastellaan ihmisoikeusloukkauksia ja toisinaan moraalisesti mahdottomilta tuntuvien tekojen seurauksia sekä arvioidaan tekijöiden moraalista ja legaalista vastuuta, voi ihmisarvon kunnioittaminen mahdollistaa sen, että ihminen voi rakentaa elämänsä itsessään olevan *arvokkuutensa* vuoksi. Ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen on tämän hetkinen globaali huoli, johon eri

valtioiden tulisi kiinnittää huomionsa sekä suhtautua siihen vakavasti. Sellaisessa vallitsevassa poliittisessa ilmapiirissä, jossa eri ryhmiä ja yksilöitä ajetaan lähelle sen kaltaista rajatilaa, jossa heidän perustavanlaatuisia ihmisoikeuksiaan ja toimintaansa yhteiskunnassa pyritään kaventamaan tai estämään, tulisi valtioiden vakauttaa yhteisesti ihmisarvon kunnioittamisen normatiivisuutta.

Tutkielman yksityiskohtaisemman tarkastelun ulkopuolelle jäivät ihmisarvon ja moraalisten periaatteiden merkitys yhteiskunnassa ja yhteiskuntapolitiikassa sekä yhteisöjen sisäisten että yksilöiden moraaliarvojen tarkastelu sekä niiden väliset keskinäiset suhteet. Tämä jättää kuitenkin tilaa jatkotutkimukselle. Edelleen jatkotutkimusta tarvitaan al-Holin leiriläisten itsensä esiin tuomista seikoista. Heidän suora kuulemisensa olisikin ensiarvoisen tärkeää, ei yksin terrorismiin liittyvien ilmiöiden kannalta, vaan moraalikeskustelun sekä vallitsevien ihmisoikeuskäsitysten ja niiden tarkastelun kannalta. Tutkimus lisäisi tietoa, tarkentaisi muodostettavaa kokonaiskuvaa ja toisi esiin niitä tekijöitä ja moraalisia merkityksiä, jotka ovat vaikuttaneet yksilön radikalisoitumiseen ja arvomaailmaan sekä erityisesti moraalisiin valintoihin ja käsityksiin ihmisarvosta.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alexy, Robert (2014). *Constitutional Rights and Proportionality*. 22/2014.
<https://doi.org/10.4000/revus.2783> <https://journals.openedition.org/revus/2783#tocto2n7>
(luettu 11.5.2020).
- Al-Saud, Abdullah K. & Winter, Charlie (2016). *The Obscure Theologian who shaped ISIS. Neither the islamic state nor al-Qaeda would be where they are today without Abu Abdullah al-Muhajir*. 4.14.2016. theatlantic.com.
<https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/12/isis-muhajir-syria/509399/>
(luettu 23.2.2020).
- Amnesty International UK (2014). *Iraqis displaced by ISIS attacks in Sinjar desperate for aid*.
<https://www.amnesty.org.uk/press-releases/iraqis-displaced-isis-attacks-sinjar-desperate-aid> (luettu 10.3.2020).
- Amnesty International (2018). Tamara Moussa. *Four Years on: Yezidi Women's Struggles Continue*.
<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/08/four-years-on-yezidi-women-struggles-continue/> (luettu 18.3.2020).

- Arendt, Hannah (2013a). "Zur person: im gespräch mit Günter Gaus." <https://www.youtube.com/watch?v=dsoImQfVsO4> (katsottu 20.4.2020).
- Arendt, Hannah (2013 [1946]). *Totalitarismin synty (The Origins of Totalitarianism)*. Suomentanut Matti Kinnunen. Tallinna. Raamatutrukikoda oy: Tampere Vastapaino.
- Arendt, Hannah (2017 [1958]). *Vita Activa. (The Human Condition)*. Suomentanut Riitta Oittinen ja työryhmä. Tallinna: Raamatutrukikoda oy. Tampere Vastapaino.
- Azzam, Abdullah (2002). "Join the Caravan". *English.religion.info. Religioscope*. 1.2.2002. <https://english.religion.info/2002/02/01/document-join-the-caravan/> (luettu 17.2.2020).
- Baggini, Julian & Peter S. Fosl (2012). *Etiikan pikkujättiläinen (The Ethics Toolkit. A Compendium of Ethical Concepts and Methods)*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen & Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tallinna: Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö.
- Bahaistudies.net. *Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Organization of Islamic conference*. 5.8.1990. http://www.bahaistudies.net/neurelism/library/Cairo_Declaration_on_Human_Rights_in_Islam.pdf (luettu 18.1.2020).
- Bernstein, Richard M (2018). *Why Read Hannah Arendt Now*. Cambridge: Polity.
- Bunzel, Cole (2015). *From Paper State to Caliphate: The ideology of the Islamic State*. Brookings.edu. No. 19. March 2015. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State.pdf> (luettu 27.2.2020).
- Cetorelli, Valeria & Ashraph, Sareta (2019). *A Demographic Documentation of ISIS's Attack on the Yazidi Village of Kocho. The London School of Economics and Political Science*. LSE Middle East Centre Report. Kesäkuu 2019. www.un.org. https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report/a-demographic-documentation-of-isis-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf (luettu 5.3.2020).
- Chittick, William (2020). *Ibn Arabi*. Stanford Encyclopedia of Philosophy Plato.stanford.edu. <https://plato.stanford.edu/entries/ibn-arabi/> (luettu 17.2.2020).
- Darke, Diana & Robert Leutheuser (2014). *Who, What, Why: Who are the Yazidis?* BBC, News. 8.8.2014. <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-28686607> (luettu 5.1.2020).
- Edilex.fi. *Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325*. 3.luku ja 8§. <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/20141325> (luettu 4.1.2020).
- Eduskunta.fi. *Kansainliiton taustaa*. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/kansainliitto-tietopaketti/Sivut/kansainliiton-taustaa.aspx> (luettu 12.4.2020).

- Eduskunta.fi. Välikysymys VK 3/2019. *Välikysymys al-Holin leirillä olevien Suomen kansalaisten tai Suomesta sinne päätyneiden Isis-perheiden kotiuttamisesta ja toimien asianmukaisuudesta.*
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/VK_3+2019.aspx (luettu 5.1.2020).
- Egmontinstitute.be. Coolsaet, Rik & Renard, Thomas (2019). *New figures on European nationals detained on Syria and Iraq.*
<http://www.egmontinstitute.be/new-figures-on-european-nationals-detained-in-syria-and-iraq/> (luettu 23.1.2020).
- Finlex.fi. *Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla.*
<https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063> (luettu 11.5.2020).
- Finlex.fi. *Geneven sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana 12 päivästä elokuuta 1949.*
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1955/19550008/19550008_5 (luettu 9.3.2020).
- Garrity, Patrick (2015). *Paris attacks: What does “Daesh” means and why does Isis hate it?* Nbc News, 14.11.2015.
<https://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/paris-attacks-what-does-daesh-mean-why-does-isis-hate-n463551> (luettu 15.12.2019).
- Global security.org. *Abu Musab al-Zarqawi.*
https://www.globalsecurity.org/security/profiles/abu_musab_al-zarqawi.htm (luettu 10.2.2020).
- Halla-aho, Jussi (2019). Twitter.com. 26.10.2019.
https://twitter.com/halla_aho/status/1188013215667625984?lang=en (luettu 27.10.2019).
- Hallamaa, Jaana. *Tutkielman laatimiseen liittyviä metodisia ja muodollisia näkökohtia. Prosessia ja rautalankaa.* Gradun tekijän opas. Toim. Ville Päivänsalo. Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen julkaisu XIII.
http://www.helsinki.fi/teol/steol_vanha/opiskelu/Prosessi/Pros_raut.html (luettu 1.12.2020).
- Hamming, Tore (2019). *The Hardline Stream of Global Jihad: revisting the ideological origin of the Islamic State.* ctc.usma.edu. Tammikuu 2019.
<https://ctc.usma.edu/hardline-stream-global-jihad-revisiting-ideological-origin-islamic-state/> (luettu 1.2.2020).
- Hassan, Hassan & Weiss, Michael (2016). *Isis. Inside the army of terror.* New York: Regan Arts.
- Hassan, Muhammad Haniff & Mohamed Redzuan Salleh (2009) *Abdullah Azzam. Would we have endorsed 9/11?* Researchgate.net. 23.3.2009.

https://www.researchgate.net/publication/38443511_Abdullah_Azzam_would_he_have_endorsed_911 (luettu 14.2.2020).

Human Rights Council (2016). A/HRC/32/CRP.2. *Human rights situations that require the council's attention. "They came to destroy": ISIS crimes against Yazidis*. www.ohchr.org.

https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A_HRC_32_CRP.2_en.pdf (luettu 10.10.2019).

Human Rights Council (2014). A/HRC/27/CRP.3. *Human rights situations that require the Council's attention. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic. Rule of Terror: Living under ISIS in Syria*. www.ohchr.org.

https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HRC_CRP_ISIS_14Nov2014.doc (luettu 8.3.2020).

Human Rights Watch (2019). "Syria: Dire conditions for ISIS suspects families". Hrw.org. 23.7.2019.

<https://www.hrw.org/news/2019/07/23/syria-dire-conditions-isis-suspects-families> (luettu 24.7.2019).

Iser, Mattias (2019). *Recognition*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy.

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/recognition/> (luettu 20.7.2020).

Jacobs, Jon. *Naturalism*. Colgate university. Internet Encyclopedia of Philosophy.

<https://www.iep.utm.edu/naturali/#SH4a> (luettu 16.4.2020).

Jolkkonen, Jari (2007). *Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina*. Joensuun yliopisto - Teologinen tiedekunta.

https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4671950/systemaattinen_analyysi_tutkimusmetodina.pdf (luettu 25.12.2019).

Kant, Immanuel (2016a [1788]). *Käytännöllisen järjen kritiikki (Kritik der praktischen Vernunft)*. Suomentanut Markus Nikkarla. Tallinna: Raamatutrukikoda oy. Gaudeamus oy.

Kant, Immanuel (2014 [1785]), *Moraalin metafysiikan perustus (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten)*. Suomentanut Markus Nikkarla. Turku: Areopagus-kustannus Painosalama.

Kant, Immanuel (2016b [1781/ 1787]). *Puhtaan järjen kritiikki. (Kritik der reinen Vernunft)*. Suomentaneet Markus Nikkarla ja Reetta Ranki. Työryhmän johtaja Olli Koistinen. Tallinna: Raamatutrukikoda oy. Gaudeamus Oy.

Kant, Immanuel (1998 [1793]). *Religion within the Boundaries of Mere Reason and other writings*. Käännös ja editointi; Allen Wood & George di Giovanni with an introduction by Robert Merrihew Adams. United Kingdom: Cambridge University Press.

Kerkkänen, Ari (2017). *Syyria: synnystä sisällissotaan*. Riika: Dardeze holografija: Like.

- Khoudeida, Layla. *The Yazidi refugee crisis*. Yazda. Global Yazidi Organization. Ourcommons.ca. <https://www.ourcommons.ca/Content/Committee/421/CIMM/Brief/BR9342569/br-external/Yazda-e.pdf> (21.3.2020).
- Koskenniemi, Martti (2019). "*Eletty historia*". Areena.yle.fi. Ykkösaamu. 23.12.2019. <https://areena.yle.fi/1-50343175?autoplay=true> (kuunneltu 23.12.2019).
- Koskenniemi, Martti (2016). "*Milloin ihmisoikeudet syntyivät?*" Yliopisto-Lehti. Talous ja yhteiskunta. 29.1.2016. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/talous-yhteiskunta/milloin-ihmisoikeudet-syntyivat> (luettu 9.5.2020).
- Kuosmanen, Jaakko (2014). *Ihmisoikeudet*. Filosofia.fi. <https://filosofia.fi/node/6772> (luettu 12.02.2020).
- Kuronen, Antti (2019). *Al-Holin leirillä ammuskelua ja paloittelusurma - suomalaisnaiset ja järjestöt kertovat huononevasta turvallisuustilanteesta*. Yle.fi. 2.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11000079> (luettu 5.10.2019).
- Kuronen, Antti (2019). *Yle Syyriassa: AL-Holin naisista vain yksi ei halua palata Suomeen*. Yle.fi. 29.1.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11179091> (luettu 29.1.2020).
- Kuronen, Antti (2019). *Yle Isis-leirillä Syyriassa; Leirillä on jopa 44 suomalaista, kertovat suomalaisnaiset videolla - "Haluamme takaisin Suomeen"*. Yle.fi. 23.5.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10798807> (luettu 23.5.2019).
- Kuronen, Antti, Kerola, Päivi & Oramo, Simo (2019). "*Suomalainen Minna al-Holin leirillä: Menen mieluummin Sharia-valtioon kuin Suomeen - Muut naiset toivovat paluuta kotimaahan*". Yle.fi. 31.8.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10947272> (luettu 31.8.2019).
- Launis, Veikko (2018). *Ihmisarvo*. Tallinna. Raamatutrükikoda oy: Tampere Vastapaino.
- Launis, Veikko (2010). *Relativismi*, johdanto. Markku Oksanen, Veikko Launis & Seppo Sajama (toim.), Etiikan lukemisto. Tallinna: Raamatutrükikoda oy. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Malkki, Leena & Saarinen, Juha (2019). *Miten nimittää ISIS:n ja al-Qaidan edustamaa ilmiötä?* 12.6.2019. Poliitikasta.fi. <https://politiikasta.fi/miten-nimittaa-isisin-ja-al-qaidan-edustamaa-ilmiota/> (luettu 19.12.2019).
- Malkki, Leena & Saarinen, Juha (2019). *Jihadistinen liikehdintä Suomessa*. Sisäministeriö, Sisäinen turvallisuus/ Sisäministeriön julkaisuja 2019:14. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161501/SM_14_2019_%20jiha-distinen%20liikehdinta%20suomessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y (luettu 15.12.2019).
- Middleeasteye.net. *More than 500 people, mainly children, died in Syria's al-Hol camp in 2019: Medics*. 16.1.2020.

- <https://www.middleeasteye.net/news/more-500-people-mainly-children-died-syrias-al-hol-camp-2019-medics> (luettu 16.1.2020).
- Murad, Nadia (2017). *The last girl. My story of captivity and my fight against the Islamic State*. Lontoo: Virago Press.
- Nbcnews.com (2014). *ISIS leader al-Baghdadi calls on muslims to rush to "your state"*. 1.6.2014.
<https://www.nbcnews.com/storyline/iraq-turmoil/isis-leader-al-baghdadi-calls-muslims-rush-your-state-n145521> (luettu 28.12.2019).
- Nickel, James (2019). *Human Rights*. Stanford Encyclopedia of Philosophy
Plato-stanford.edu.
<https://plato.stanford.edu/entries/rights-human/#UnivHumaRighWorlDiveBeliPrac> (luettu 12.02.2020).
- Niinistö, Sauli (2019). *Tasavallan presidentin kynästä: Al-Hol vielä kerran*. Presidentti.fi. 15.12.2020.
<https://www.presidentti.fi/uutinen/presidentin-kynasta-al-hol-viela-kerran/> (luettu 15.12.2020).
- Nousiainen, Anu (2014). *Espoosta pyhään sotaan - islamistinuoret kertovat*. 20.10.2014. Hs.fi. Kuukausiliite. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002766439.html> (luettu 1.12.2019).
- OCHA, Humanitarian actors (2019). *Syrian Arab republic North-East Syria: AL-Hol camp*. Reliefweb.int. 21.11.2019.
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/al_hol_snapshot_21nov2019.pdf (luettu 17.12.2019).
- Ollivant, Douglas A (2014). *The Barbaric Terrorists of the Islamic State are a Threat to the U.S. homeland*. Newrepublic.com. 23.8.2014.
<https://newrepublic.com/article/119193/isis-beheading-james-foley-open-eyes-islamic-states-terror> (luettu 26.2.2020).
- Paananen, Veera & Nalbantoglu, Minna (2019). HS.fi. *Katri Kulmuni pyysi anteeksi Instagram kyselyään al-Hollin leiriläisistä.-Ehti herättää laajaa arvostelua: "Ihan oikeasti, Suomi?" kysyi ihmisoikeusjärjestö*. 13.12.2019.
<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006342093.html> (luettu 13.12.2019).
- Peresin, Anita (2018). *Why women from the west are joining ISIS*. 21.11.2018. Cambridge University Press.
<https://www.cambridge.org/core/search?filters%5BauthorTerms%5D=Anita%20Pere%C5%A1in&eventCode=SE-AU> (luettu 28.12.2019).
- Philipps, D.Z (2018). *Philosophy's cool place*. Cornell University Press.
https://books.google.fi/books?id=8lhuDwAAQBAJ&pg=PA83&lpg=PA83&dq=we+have+to+start+from+where+we+are++Rorty+d.z.+phillips&source=bl&ots=nAh5HQOfqU&sig=ACfU3U2H1RJW5wc_2AZBoKqg0buv9E9WvA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewitl

- [4fzoIjqAhUXr4sKHRkAC5wQ6AEwAHoECACQAQ#v=onepage&q=we%20have%20to%20start%20from%20where%20we%20are%20%20Rorty%20d.z.%20phillip](https://www.filosofia.fi/node/6985#Normatiivisen%20etiikan%20suuntauksia) (luettu 18.6.2020).
- Pietarinen, Juhani (2015). *Etiikka*. Filosofia.fi.
<https://filosofia.fi/node/6985#Normatiivisen%20etiikan%20suuntauksia> (luettu 21.6.2020).
- Pihlström, Sami (2020). *How is normativity possible? A Holistic-Pragmatist Perspective*. Ilkka Niiniluoto & Sami Pihlström (eds.), Normativity, Acta Philosophica Fennica 96, Helsinki: The Philosophical Society of Finland.
- Pihlström, Sami (2020). *Kantian Transcendental Pessimism and Jamesian Empirical Meliorism*. Con-Textos Kantianos International Journal of Philosophy. No.11. Junio 2020. DOI:10,5281/zenodo.3864972.
<https://www.con-textoskantianos.net/index.php/revista/article/view/486/767> (luettu 1.7.2020).
- Pihlström, Sami (2008). *Pragmatismi filosofisena perinteenä*. Kilpinen, Erkki, Osmo, Kivinen & Sami Pihlström (toim.), Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Helsinki University Press. Gaudeamus oy.
- Ramberg, Bjørn (2009). *Richard Rorty*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
<https://plato.stanford.edu/entries/rorty/#E> (luettu 5.6. 2020).
- Refworld.org (1994). *Arab Charter of Human Rights*, 15.9.1994.
<https://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html> (luettu 17.1.2020).
- Religion Scope.net (2002). *Document- Defension of the muslim lands. The first obligation after imam. By Sheikh Abdullah Azzam (Shaheed). 1.1.*
2002.<https://english.religion.info/2002/02/01/document-defence-of-the-muslim-lands/> (luettu 12.2.2020).
- Rorty, Richard (1989). *Contingency, irony and solidarity*. New York: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1999). *Human Rights, Rationality and Sentimentality*. The Politics of Human Rights. Obrad Savic. Belgrade Circle Staff.
https://books.google.fi/books?hl=en&lr=&id=yMvKApVHEHsC&oi=fnd&pg=PA67&dq=richard+rorty+human+rights+rationality+and+sentimentality&ots=2_KZ3WUU_3&sig=0Nn7NwQjbrB0SZ5IPAR15saD6qA&redir_esc=y#v=onepage&q=richard%20rorty%20human%20rights%20rationality%20and%20 (luettu 9.6.2020).
- Selkälä, Toni (2019). Perustuslakiblogi. *Konsulipalvelulaki, al-Hol ja päätöksenteon vaikeus*. 13.12.2019.
<https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2019/12/13/toni-selkala-konsulipalvelu-al-hol-ja-paatoksenteon-vaikeus/> (luettu 20.1.2020).

- Sly, Liz (2014). *Al-Qaeda disavows any ties with radical Islamist ISIS group in Syria, Iraq*. Washingtonpost.com. 2.3.2014.
https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/al-qaeda-disavows-any-ties-with-radical-islamist-isis-group-in-syria-iraq/2014/02/03/2c9afc3a-8cef-11e3-98ab-fe5228217bd1_story.html (luettu 19.2.2020).
- Snyder, Timothy (2015). *Musta maa: holokausti: tapahtumat, opetukset (Black earth, the holocaust as history and warning)*. Suomentanut Antero Helasvuo. Talinna: Raamatutrukikoda oy.
- Tammikko, Teemu (2019). *Vihalla ja Voimalla. Poliittinen väkivalta Suomessa*. Tallinna: Raamatutrukikoda oy. Gaudeamus oy.
- Tasnim, Altaf (2017). *Abdallah Azzam: the first modern ideologue of transnational jihad*. 31.10.2017. O-re-la-org.
<http://www.o-re-la.org/index.php/analyses/item/2052-abdallah-azzam-the-first-modern-ideologue-of-transnational-jihad> (luettu 18.2.2020).
- Thelocal.dk (2019). *Denmark strips citizenship from man under new anti-jihadist law*. 26.11.2019.
<https://www.thelocal.dk/20191126/denmark-strips-citizenship-from-man-under-new-anti-jihadist-law> (luettu 27.11.2019).
- Tucker-Jones, Anthony (2011). *Jihad, Taistelevan Islamin taustat*. Suomentanut Juhani Nieminen. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy. Minerva Kustannus Oy.
- Ulkoministeriö julkaisu (2017). *Strategy for Development Cooperation and Humanitarian aid in response to the conflicts. Syria and Iraq 2017-2020*. Um.fi.
https://um.fi/documents/35732/48132/strategy_for_development_cooperation_and_humanitarian_aid_in_response_to_the_conflicts_in_syria_and_iraq_2017%E2%80%932020.pdf/cdf9d80-b43d-d6f8-9ea1-5a06e5fb3cd5?t=1560451855496 (luettu 16.12.2019).
- Unesco (2005). *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*.
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (luettu 29.5.2020).
- United Nations High Commissioner for Refugees (2019). *COI Note on the situation of the Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*. Reworld.org
<https://www.refworld.org/pdfid/5cd156657.pdf> (luettu 21.3.2020).
- Valtioneuvosto.fi. (2019). *Hallitus linjasi suomalaisten kotiuttamisesta al-Holin leiriltä*. Valtioneuvoston viestintäosasto, 16.12.2019. Tiedote 678/2019.
https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/hallitus-linjasi-suomalaisten-kotiuttamisesta-al-holin-leirilta (luettu 5.1.2020).
- Valtioneuvoston oikeuskansleri (2019). Vastaus 9.10.2019. OKV/998/1/2019. www.okv.fi.
https://www.okv.fi/media/filer_public/83/3e/833e7e8c-340d-48d8-b393-f976fe41f067/okv_998_1_2019_jne.pdf (luettu 9.10.2019).

- Valtioneuvosto.fi (2019). *Ulkoministeriö välikysymysvastaus 17.12.2019. Ulkoministeri Pekka Haavisto: Hallituksen vastaus välikysymykseen al-Holin leirillä olevien Suomen kansalaisten kotiuttamisesta.*
https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallituksen-vastaus-valikysymykseen-al-holin-leirilla-olevien-suomen-kansalaisten-kotiuttamisesta?_101_INSTANCE_YZfcyWxQB2Me_groupId=10616 (luettu 6.1.2020).
- Walkila, Sonya (2015). *Perusoikeuksien turvaaminen Euroopan Unionissa - Tasapainoilua tavoitteiden ja keinojen ristiaallokossa.* Defensor Legis N:o 4/2015
https://www.edilex.fi/defensor_legis/15777.pdf (luettu 11.5.2020).
- Wedeman, Ben, Kareem Khadder & Eliza Macintosh (2019). *500 ISIS fighters surrender in groups last Syrian enclave.* Cnn.com, 6.3.2019.
<https://edition.cnn.com/2019/03/05/middleeast/syria-baghouz-isis-fighters-surrender-intl/index.html> (luettu 15.12.2019).
- Williams, Bernard (2010). *Relativismin ristiriitainen versio.* Markku Oksanen, Veikko Launis & Seppo Sajama (toim.), Etiikan lukemisto. Tallinna: Raamatutrukikoda oy. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Wood, Allen (1970). *Kant's moral religion.* New York: Cornell University Press.